

TÜRKİYE 2004

İnsani Gelişme Raporu

Bilişim ve İletişim Teknolojileri

Bilişim ve İletişim Teknolojileri

İnsani Gelişme Raporu

TÜRKİYE 2004

Sunuş

Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) sürdürülebilir insani kalkınmada çok önemli bir rol oynar. Kalkınma için çalışan toplumlar, politik katılımı geliştirme ve güçlendirme, eğitim, sağlık, ekonomik fırsatlar ve yoksulluğun giderilmesi gibi belirli kalkınma hedeflerine ulaşmada BİT'in ülkeler üstünde önemli etkilere sahip olduğunu küresel olarak kabul ederler. Temel kamu hizmetlerinin yayılması ve bunlara erişim, işlem maliyetlerinin düşürülmesi, kamu verimliliğinin iyileştirilmesi, saydamlığın yaygınlaştırılması ve kalkınmanın gerçekleşmesi için bilgi ve iletişim teknolojilerinin gücünden etkin bir şekilde yararlanılabilir.

Basit bir ifadeyle, BİT tüm dünyada ülkelerin belirli kalkınma hedeflerine ulaşmalarını sağlayan etkili bir araçtır. UNDP Direktörü Mark Malloch Brown'ın belirttiği gibi, BİT'in kalkınmayla entegrasyonu üç temel üstüne oturmalıdır: Uygulamalar, ülke stratejileri ve ortaklıklar.

Uygulama: Binyıl Kalkınma Hedeflerinin takipçisi ve kampanya yöneticisi olan UNDP, 166 ülkede yürüttüğü çalışmalarla kalkınma hedeflerine ulaşmada BİT'in kullanımını teşvik etmektedir. Bu kapsamlı çalışmaların ışığında, BİT'in küresel yoksullukla mücadelede ve iyi yönetişimin yaygınlaştırılmasında oynadığı önemli rolü açıkça görmekteyiz.

Politika: Bu etkiye ulaşmada BİT'in geliştirilmesini teşvik etmek için ülkedeki stratejik ortamın önemli bir rolü bulunmaktadır. Kalkınma amacıyla BİT'in etkin kullanımı için hukuki düzenleme çok gereklidir. Uygun bir hukuki zemin olmadan, BİT'in yaygın kullanımı ve bu alandaki girişimlerin büyümesi engellerle karşılaşabilir.

Ortaklıklar: Kamu, sivil toplum ve özel kesim üretken bir şekilde çıkarlarını birleştirdikleri zaman kalkınma hedeflerine daha hızlı ulaşmak mümkündür. Bu nedenle, kalkınma için BİT'in geliştirilmesi çabaları diyalogların yaygınlaştırılması, halkın kalkınmayla ilişkilendirilmesi ve ek kaynakların temin edilmesi için çok paydaşlı yaklaşımlar ve yenilikçi ortaklıklara dayalı stratejilerin uygulanmasıyla tamamlanmalıdır. Yenilikçi stratejilerin uygulanmasıyla, kalkınma için BİT'in gücünün uygun şekilde değerlendirildiği potansiyel işbirliği ortamları ve stratejik işbirlikleri ortaya çıkacak, böylece karşılıklı kazanımların olduğu durumlar yaratılabilecektir.

Türkiye'nin bu yılki Ulusal İnsani Kalkınma Raporu'nun konusunun "BİT ve İnsani Kalkınma" olarak seçilmesi bir

tesadüf değildir. Bugün, BİT'in etkin kullanımıyla kalkınma çalışmalarına hız kazandırmak için tarihi bir fırsata sahibiz. Bunun öneminin bilincinde olan Türk Hükümeti BİT'i 2005 yılının kalkınma öncelikleri arasında tanımlamıştır. Kollektif bir anlayışla özel sektör, sivil toplum ve kamu kesimi BİT'in, Türkiye'nin iddialı reform programı ve Avrupa'ya erişim sürecini destekleyen önemli bir araç olduğunu kabul etmektedir. Bu dinamik içinde, fırsatlardan yararlanmada dışlanmış kişilerin ekonomik ve siyasi yaşamın aktif katılımcıları olmaları için emsalsiz bir olanak sağlayan bütünleştirici bir Bilgi Toplumu oluşturma çabaları doğrultusunda, BİT'in Türkiye'nin kalkınma programını pozitif olarak destekleyeceği bir ortamın oluşturulması hepimizin bir görevidir.

Bu raporda yapılan analiz, Türkiye'nin kalkınma hedeflerine ulaşmasında BİT'in etkin bir araç olarak kullanımının önemini belirtmek ve açık bilgi toplumunu teşvik eden bir yaklaşımla BİT'in rolünün güçlendirilmesi süreci hakkında bilgilendirmeye yardımcı olmak için yapılmıştır. Analiz, Türkiye'nin dijital uçurumunun kapatılması için BİT'in giriş noktalarını belirlemekte ve Türkiye'de demokratik yönetişimin geliştirilmesi, yoksulluğu azaltma ve eğitim sistemlerinin güçlendirilmesi için BİT'in Türkiye'ye getirebileceği fırsatları ortaya koymaktadır. Rapor aynı zamanda Türkiye'de halihazırda bütünleşik bir bilgi toplumu oluşturmaya yönelik dikkat çekici çalışmaların olduğunu kabul ederken, coğrafi bölgeler ile yüksek ve düşük gelir grupları arasında farklılıklar ve önemli boşluklar olduğunu da ortaya koymaktadır. Buna bir örnek olarak, yüksek öğrenim görmüş gruplar düşük öğrenim görmüşlere göre 20 kat daha fazla oranda BİT'den yararlanmaktadır.

Bununla birlikte rapor, Türkiye'nin kalkınma çabalarına hız kazandırmakta BİT'in önemli bir rolü olduğunu kabul ederken, uygunsuz politikaların yoksul ile varlıklı ve iyi eğitilmiş ile az eğitilmişler arasındaki dijital uçurumu daha da genişletme riskinin olduğunu da söylemektedir. Ancak bütünleşik politika ve ortaklıklarla yaklaşıldığında, Türkiye'nin Avrupa ile nihai bütünleşmesini de içeren kalkınma hedefleri ve reform programına her zamankinden daha hızlı ve etkin ulaşması için her türlü şansa sahip olunacaktır.

Jakob Simonsen

Daimi Temsilci

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Ofisi

Önsöz

Boğaziçi Üniversitesi/UNDP İnsani Gelişme Uygulama ve Araştırma Merkezi

2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu, üç ayrı yayın hâlinde hazırlanmıştır. Türkçe ve İngilizce dillerinde sunulan raporların yanı sıra, bu yıl ilk kez rapora temel teşkil eden makaleler de bütünüyle ve yazarlarının imzasıyla yayınlanmaktadır.

Perspectives on ICT and Human Development: Turkey başlığı ile ve Merkezimiz tarafından yayınlanan bu yapıt, konuyu daha akademik bir düzlemde ele almaktadır. Bilişim ve İletişim Teknolojileri'nin Türkiye'deki uygulamaları ile ilgilenen araştırmacılara bir başvuru kaynağı olacağını umduğumuz sözkonusu kitabın başlıca görüş ve argümanları ise, şu anda elinizde tuttuğunuz 2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu'nda özet olarak yer almaktadır. Raporda "editör makası"nı biraz cömertçe kullandığımız ve çoğu zaman da değişiklikler ve eklemeler yaptığımız için, bölümleri imzalı olarak yayınlamak doğru olmayacaktı. Ancak makalelerin orijinal ve tam metinlerini inceleyen okurlar, tematik bölümlerin çok büyük ölçüde yazarlarımızın ürünü olduğunu göreceklerdir.

2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu'nun hazırlanmasında karşılaştığımız en önemli güçlük, güncel ve güvenilir veri sağlanması oldu. Bu güçlüğü hem gelişme endekslerinin hesaplanmasında, hem Bilişim ve İletişim Teknolojileri ile ilgili durumun saptanmasında yaşadık. İnsani Gelişme Endeksleri büyük ölçüde 2000 Genel Nüfus Sayımı verileri esas alınarak hesaplandı. Aslında, tüm Türkiye için yapılacak endeks hesaplamalarında daha güncel veriler kullanılabilirdi. Ancak biz, **illere göre gelişmişlik düzeylerinin tek bir Türkiye endeksinden çok daha anlamlı olacağını düşündüğümüzden, biraz daha eski verilerle yetinmek durumunda kaldık.** Üç-dört yıl geride kalan verilerle günceli yakalamanın imkânsızlığının bilincinde olarak, tercihimizi daha ayrıntılı ve iller düzeyinde bilgi sunma yönünde kullandık.

Bilişim ve İletişim Teknolojileri (BIT) ile ilgili verilerin sağlanması ise gerçekten güç ve bazı durumlarda da imkânsız oldu. Sözelimi bilgisayar kullanımı ya da internet erişimi ile ilgili olarak değişik kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler arasında kolay açıklanamayacak ölçeklerde farklılıklar bulunduğunu gördük. Bu nedenle, sözkonusu istatistiklere ihtiyatla yaklaştık. Raporda, Türkiye'de bu teknolojilerin yaygınlığı, kullanımı ve etkileri konusunda aradıkları bollukta veri bulamayanların bu durumu anlayışla karşılayacaklarını umuyoruz. Son anda

İmdatımıza yetişen DİE “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırmaları” sonuçlarını ise yeterince değerlendirebilme imkânımız maalesef -zaman açısından- olmadı.

Bilişim ve İletişim Teknolojileri’ni Rapor’un ana teması olarak seçerken bir başka güçlüğün de bilincindeydik. Son derece hızlı değişen ve gelişen bir alanda, bilgilerin daha basıldığı gün “eskimiş” olması tehlikesi vardı. Örneğin, internet kullanımıyla ilgili istatistiklerin neredeyse her hafta yenilenmesi gerekmekte. Aynı şekilde, gerek konuyla ilgili kurum ve komisyonlara, gerek bu alandaki mevzuata hergün yenileri ekleniyor.

Rapor’un ana fikrinin ise kısa dönemde geçerliliğini kaybetmeyeceği inancındayız: **Dikkatli, özenli, bilgili ve çok yönlü bir yaklaşımla ele alınır ve desteklenirse, Bilişim ve İletişim Teknolojileri Türkiye’nin insani gelişme düzeyinin yükselmesine çok büyük katkı sağlayacaktır.**

2004 yılı İnsani Gelişme Raporu’nun hazırlanmasında pek çok kişi ve kuruluştan yardım aldık. Bunlar arasında, **Türkiye Bilişim Vakfı’na** ve onun değerli **Başkanı Faruk Eczacıbaşı’na** olan şükran borcumuzu özellikle belirtmek isteriz. Teşekkür borçlu olduğumuz bir diğer kuruluş da **Microsoft Türkiye’dir**. Devlet İstatistik Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilâtı da, katkılarını esirgemediler.

Raporları ve onlara temel oluşturan makaleler derlemesini yayına hazırlayan İnsani Gelişme Merkezi olarak, her zaman büyük yardım ve desteklerini gördüğümüz Boğaziçi Üniversitesi ile UNDP’ye ve bu iki kurumun yöneticilerine içtenlikle teşekkür ediyoruz.

Yılmaz Esmer

BÜİ/UNDP İnsani Gelişme Uygulama ve Araştırma Merkezi

İçindekiler

Sunuş

ii

Önsöz

iv

1

Giriş

08

Türkiye'nin İnsani Gelişme Performansı	09
BİT ve İnsani Gelişme: Türkiye Örneği	12
"e-Dönüşüm Türkiye" Projesi	15
Rapora Genel Bir Bakış	15

2

Bilişim ve İletişim Teknolojileri ve Yönetişim

18

Yönetişim ve İnsani Gelişme	18
Bilişim ve İletişim Teknolojileri ve İyi Yönetim	19
Türkiye'de e-Yönetişim	22
Türkiye'de İnternet	24
Kurulu Olan BİT Tabanlı Yönetişim Yapıları	26
Politikalar Konusunda Çıkarılması Gereken Sonuçlar	29
Sonuç	29

3

Yoksulluğun Azaltılmasında Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin Rolü

30

Yoksulluğun Anlamı	31
BİT ve Yoksulluğun Azaltılması	32
Yoksulluğun Azaltılmasında BİT Kullanımının Getireceği Riskler ve Tuzaklar	34
Türkiye'de Yoksulluk	35
BİT Yoluyla Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılması	35
Politikalar Konusunda Çıkarılması Gereken Sonuçlar	37
Sonuç	39

4

*Bilişim ve İletişim
Teknolojileri,
Eğitim ve İnsani Gelişme*
40

Eğitim ve İnsani Gelişme	40
BİT'in Eğitim Üzerindeki Etkisi	41
Bazı Evrensel Eğilimler	42
Eğitimde BİT Kullanımı: Avantajlar ve Riskler	43
Türkiye'de Eğitimde BİT Kullanımı	45
Politikalar Konusunda Çıkarılması Gereken Sonuçlar	48
Sonuç	48

5

*e-Kasaba Projesi:
Bir Örnekolay Olarak
Yatağan*
50

e-Kasaba Projesi	51
e-Kasaba Projesinin Etkisi: Bir Alan Çalışması	51
Sonuç	53

6

Sonuç
56

Doğru ve Anlamlı Bilgiye Erişim	56
İstihdam Yaratılması	57
Katılımın Artması	57
Durum Değerlendirilmesi ve Politika Önerileri	58

Kaynaklar

62

Teknik Not:

Endekslerin Hesaplanması

63

İnsani Gelişme ve BİT Göstergeleri

Tablo A1 İllere Göre İnsan Gelişme Endeksi	64
Tablo A2 Cinsiyete Göre İnsan Gelişme Endeksi (İllere Göre)	66
Tablo A3 Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (İllere Göre)	68
Tablo A4 BİT Göstergeleri: Türkiye ve Bazı Seçilmiş Ülkeler	70

Kutular

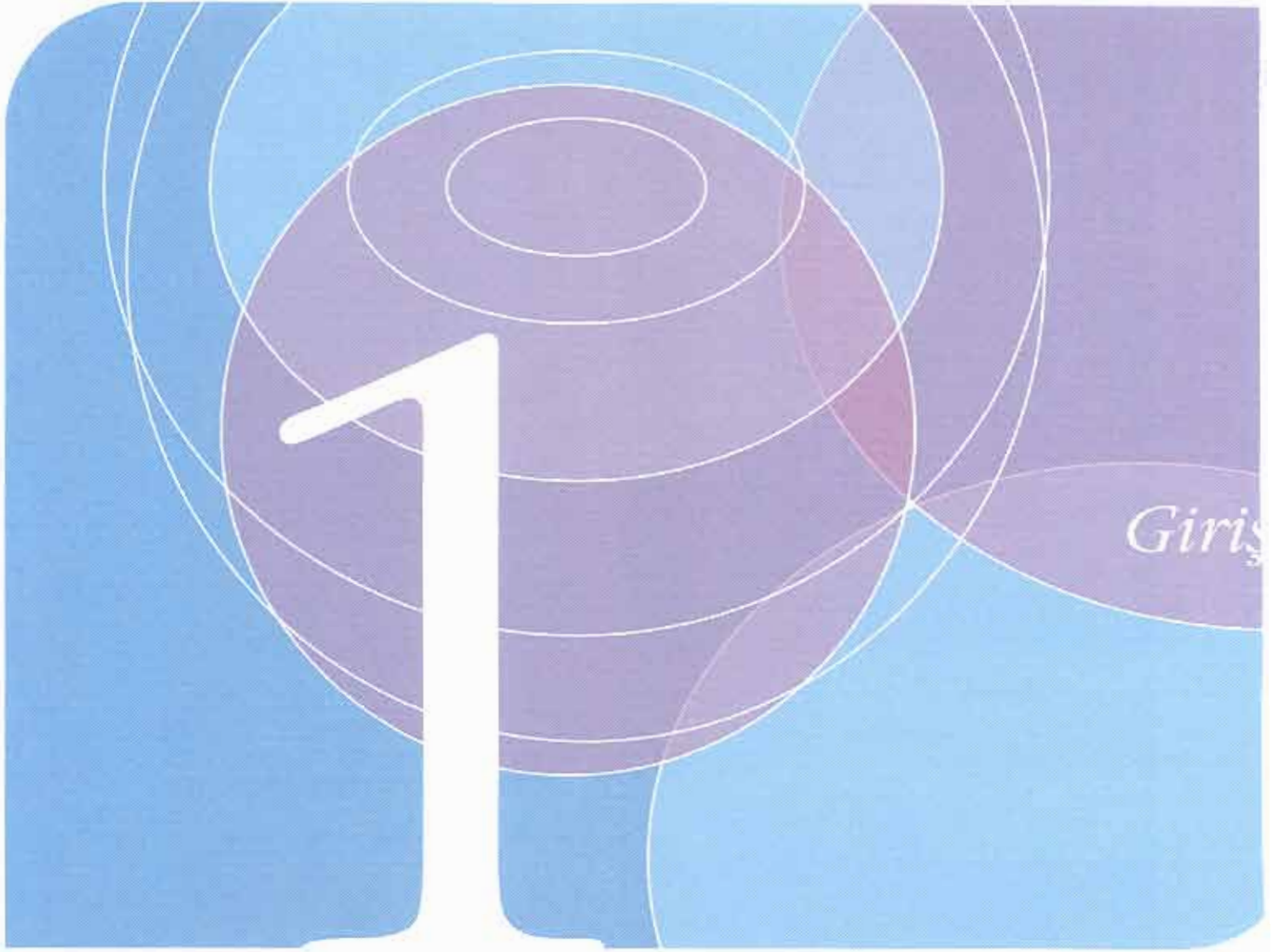
Kutu 1.1 Bilişim-İletişim Teknolojileri ve Türkiye: Son Durum	16
Kutu 2.1 e-Devlet ve Türkiye: Önemli İlerlemeler Kaydedildi, Fakat Daha Yapılacak Çok İş Var	25
Kutu 2.2 Bilişim ve İletişim Teknolojileri Uygulamalarının Örnekleri	28
Kutu 4.1 BİT'in sınıflarda Kullanılması: Bazı Temel Hesaplamalar	46
Kutu 4.2 BİT'in Türk Eğitim Sistemine Dahil Edilmesi: Öğrenim Kaynakları Geliştirme Merkezi İhtiyacı	49
Kutu 5.1 Türkiye'de KOBİ' ler ve BİT	54
Kutu 6.1 BİT Politikalarının Oluşturulması ile İlgili Öneriler	59
Kutu 6.2 BİT Stratejileri ve Politikaları	61

Tablolar

Tablo 1.1 Kişi Başına GSYİH Yıllık Büyüme Hızları	10
Tablo 1.2 Dijital Erişim Endeksi: Seçilmiş Ülkelerin 2002 DEI Puanları	13
Tablo 1.3 e-Hazırlık Derecesi Endeksi	14
Tablo 4.1 BİT Kullanımında Entegrasyon ve Farklılaşma Örnekleri	44
Tablo 4.2 Eğitimde Kullanılan BİT Yöntemleri ile Alışılmış Yöntemlerin Değerlendirilmesinde Kullanılacak Kriterler	44
Tablo 4.3 BİT'in Eğitimde Kullanım Örnekleri	47
Tablo 5.1 Yatağan'da Cinsiyet ve Yaşa Göre Nüfus Dağılımı (%)	51

Şekiller

Şekil 1.1 Türkiye'nin İGE Değerlerindeki Değişme (1960-2002)	10
Şekil 1.2 Seçilmiş Ülkeler için İGE Değerleri, (1975-2000)	11
Şekil 4.1 Eğitimde BİT Kullanımının Dengelenmesi	47

2 004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu'nun ana teması Bilişim ve İletişim Teknolojileri (BİT) ile İnsani Gelişme arasındaki ilişkidir. Bu nedenle 2004 Türkiye Raporu'nda esas olarak BİT'in Türkiye'deki insani gelişme çabalarına yaptığı ve yapabileceği gerçek ve potansiyel katkılar ele alınmaktadır. Aslında konuyu Human Development Report 2001'de kullanılan deyimle "İnsani Gelişmede BİT kullanımının denetlenerek yönlendirilmesi" diye ifade etmek de mümkündür. Bu

bağlamda "yönlendirme/denetleme" ifadesinin tercih edilmesi anlamlıdır, zira BİT politikalarının en son teknolojilerin avantajlarını olduğu kadar risklerini de göz önünde bulundurmaları gerekir. BİT'in yaygın olarak uygulanması, Türkiye'de insani gelişmeyi güçlendirecek ve hızlandıracaktır --kuşkusuz risklerin ve gizli tehditlerin gözden kaçırılmaması ve gerekli önlemlerin alınması koşuluyla.

Raporun ana temasına geçmeden önce

İnsani Gelişme kavramını kısaca gözden geçirmek ve Türkiye'nin bu alandaki başarılarını ve başarısızlıklarını değerlendirerek hafızalarımızı tazelemek yararlı olacaktır.

1990 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ilk küresel İnsani Gelişme Raporu'nun yayınlanmasından bu yana on dört yıl geçti. Artık insanın mutluluğunun ve gelişmenin kişi başına düşen GSMH rakamları ile ölçülemeyeceği kabul ediliyor. Kuşkusuz gelir, gerek bireyler ve haneler, gerek toplumlar için çok büyük bir önem taşıyor. Yoksulluğun ortadan kaldırılması ise, insanlığın önünde temel bir hedef olarak duruyor; tabii ulaşılması ciddi engellerin aşılmasına bağlı bir hedef. Ama artık öğrendik ki, kişi başına düşen GSMH'nın yükselmesi mutlaka ve kendiliğinden örneğin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin de artacağı anlamına gelmemektedir. Öte yandan, gelir, eğitim ve sağlık hizmetlerinde ve insan yaşamının diğer boyutlarında, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında kültürel unsurların gücünü de ihmal etmemek gerekmektedir.

İnsani Gelişme yaklaşımı büyüme, refah, veya temel ihtiyaç modelleri gibi diğer teorik yaklaşımlardan belirgin bir şekilde ayrılır. İnsani Gelişme, bireyi kalkınma sürecinin tam merkezine yerleştirir ve onu değişim ve gelişmenin nesnesi değil taşıyıcısı yapar.

Zaman içinde İnsani Gelişme kavramı ne yazık ki İnsani Gelişme Endeksi'nin (İGE) gölgesinde kalmıştır; o denli ki en azından gazete haberciliğinde

İnsani Gelişme büyük ölçüde İnsani Gelişme Endeksi ile eş anlamda kullanılmaya başlamıştır. Bu yanıltıcıdır, çünkü bu İGE faydalı ve kolay kullanılabilir olsa da, neticede sayısal bir özettir ve bütün bu tür sayısallaştırmalarda olduğu gibi, ölçüm sorunlarından arındırılması güç elde edilebilir verilere dayanır. İnsani Gelişme Endeksi her ülke için bir değer veya puan ve bir de sıralama verir. İnsani Gelişme ise, yönetim, insan hakları, siyasal özgürlükler, kadın-erkek eşitliği, gelir dağılımı, temiz suya erişim gibi insan varlığının tüm boyutlarında bireyin seçeneklerinin artırılması demektir.

Türkiye'nin İnsani Gelişme Performansı

Türkiye, insani gelişimin bazı boyutlarında önemli gelişmeler kaydetmişse de (örneğin, bebek ölüm oranları) ülkenin genel performansı düzensiz ve bazen hayal kırıcı olmuştur. Örneğin, son yarım yüzyılda Türkiye'de ekonomik büyüme, veya daha başka bir deyişle GSYİH'da yıllık artış, savaş sonrası dönemde kişi başına düşen gelirin Türkiye ile aşağı yukarı aynı olduğu birçok ülkeden daha yavaş olmuştur. Ayrıca ülke istikrarlı ekonomik büyümeyi sürdürmeyi başaramamış, hatta bazı yıllarda eksi reel büyüme yaşamıştır. Uzun döneme bakılırsa, 1975-2001 yılları arasında Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH'nın yıllık artış hızının sadece % 2.0 olduğu görülmektedir.

1990'larda büyüme daha da yavaşlamış ve ortalama olarak yılda % 1.7 ye düşmüştür. Tablo 1.1 Türkiye'yi İGE sıralamasında kendisinden biraz önce ve biraz sonra

Tablo 1.1

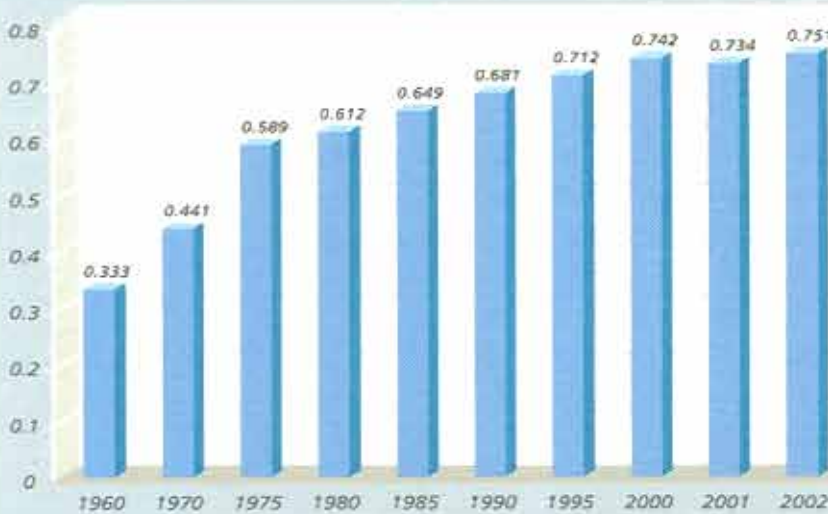
Kişi Başına GSYİH Yıllık Büyüme Hızları

	İGE sıralaması	1975-2001	1990-2001
Tunus	91	2.0	3.1
Guyana	92	0.5	4.4
Grenada	93	3.8	2.9
Dominik Cm.	94	1.8	4.2
Arnavutluk	95	-0.5	4.3
Türkiye	96	2.0	1.7
Ekvator	97	0.2	-0.3
Sri Lanka	99	3.4	3.6
Ermenistan	100	----	-1.3

Kaynak: Human Development Report 2003, s. 278, Tablo 12.

Şekil 1.1

Türkiye'nin İGE Değerlerindeki Değişme (1960-2002)

Kaynak: 1960 ve 1970 İGE değerleri: UNDP, Human Development Report 1994, New York: Oxford University Press, 1994, s.105, Tablo A5.3
1975, 1980, 1985, 1990, 1995 ve 2001 yılları İGE değerleri: UNDP, Human Development Report 2003, New York: Oxford University Press, s.242, Tablo 2
2000 yılı değeri: UNDP, Human Development Report 2003, New York: Oxford University Press, 2002, s.158, Tablo 1
2002 İGE değeri: UNDP, Human Development Report 2004, UNDP, 2004, s.140, Tablo 1

gelen ülkelerle karşılaştırmak suretiyle ülkenin performansına daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Bu tabloda görüldüğü gibi, Türkiye'nin 1990-2001 dönemindeki büyüme hızı İnsani Gelişim Endeksi sıralamasında 91-100'üncü sıralarda gelen ülkelerin çoğunun gerisinde kalmıştır.

Kuşkusuz, kişi başına düşen yıllık gelirde 2001 yılında yaşanan dramatik

düşüş (2,965 dolardan 2,123 dolara), 1990-2001 dönemindeki ortalama büyüme hızını önemli ölçüde aşağı çekmiştir. Ancak 2001'in ekonomik küçülme açısından tek olmadığını ve Türkiye'nin, örneğin 1994 ve 1999 yıllarında da % 6.1 oranında eksi reel büyüme yaşadığını belirtmek gerekir (www.die.gov.tr).

İnsani Gelişimin diğer unsurları açısından bakıldığında da hem olumlu, hem olumsuz gelişmeler söz konusudur. Örneğin, 1970-1975 kuşağı için yeni doğmuş bir bebeğin ortalama yaşam beklentisi 57.9 yıl iken, bugün bu süre 70.5 yıla çıkmış durumdadır. Bu çok önemli ve takdire değer bir gelişmedir. Diğer taraftan, İnsani Gelişim Endeksi sıralamasında Türkiye'ye çok yakın olan Tunus, Ekvator, Sri Lanka ve Ermenistan gibi ülkelerde ise, yaşam beklentisi bir miktar daha yüksektir.

Son dönemlerde Türkiye bebek ölüm oranlarında da çok önemli düşüşleri gerçekleştirmiştir. Örneğin, 1970 yılında, her 1000 bebekten 150'si ölüyor, 2001 yılında bu sayı 36'ya düşmüştür.¹ Bu, nasıl bakılırsa bakılsın, fevkalâde önemli bir başarıdır. Ancak gelir düzeyleri ve İnsani Gelişim Endeksi'ndeki sıralamaları Türkiye'ye yakın olan diğer ülkelere kıyasla bu oran yine de yüksektir. Nitekim, Moldavya, Vietnam, Suriye, Endonezya ve Honduras gibi İGE sıralamasında Türkiye'nin hayli altında yer alan ülkeler, bebek ölüm oranını binde 36'nın da altına düşürebilmişlerdir. Aynı durum büyük ölçüde beş yaş altı çocuk ölüm oranları için de geçerlidir.²

Türkiye'nin İnsani Gelişim ile ilgili

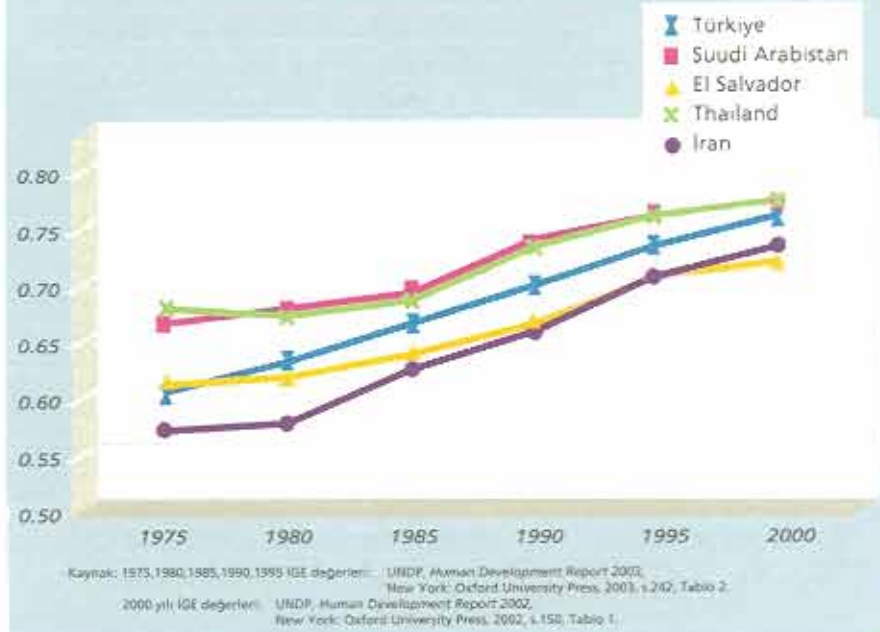
çeşitli alanlardaki "ilerleme raporu" Tablo A1'de verilmiştir. Ancak bu kısa değerlendirme bölümünü bitirmeden önce Türkiye'nin performansını İnsani Gelişme Endeksi'ndeki puanı ve sıralamasına göre de değerlendirmek yararlı olacaktır. Türkiye'nin İGE değerlerinde 1960'tan itibaren görülen değişimler Şekil 1.1'de verilmektedir. Görüldüğü gibi bu değerlerdeki artış hızı 1990'lı yıllardan itibaren yavaşlamış ve hatta 2000-2001 yılları arasında bir düşüş yaşanmıştır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu durum 2001 yılında GSYİH'da meydana gelen ani düşüşü yansıtmaktadır.

Türkiye'nin İGE puanlarını daha geniş ve karşılaştırmalı bir açıdan incelemek de aydınlatıcı olacaktır. Şekil 1.2, 1975 yılında İGE değerleri Türkiye ile hemen hemen aynı olan bazı ülkelerin İnsani Gelişme konusundaki performanslarını göstermektedir. Bu karşılaştırma, Türkiye'nin 1975-2000 yılları arasındaki performansının, bu dönemin başında Türkiye ile aynı noktada bulunan ülkelerinkine çok yakın olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, Türkiye 1975 yılında İGE açısından benzer konumda bulunduğu ülkelere göre önemli ölçüde daha hızlı ya da daha yavaş bir gelişme göstermemiştir.

Her yıl İnsani Gelişme Endeksi yayınlandığında ülkelerin göreceli sıralamaları en az aldıkları puanlar kadar ilgi çeker. Human Development Report 2004'e göre Türkiye, 177 ülke arasında 88'inci sırada bulunmaktadır. Her ne kadar bu bir önceki yıla kıyasla önemli bir gelişmeye işaret etmekteyse de (175

Şekil 1.2

Seçilmiş Ülkeler için İGE Değerleri, (1975-2000)

ülke arasında 96'ncı), bu konum gerek ülkenin potansiyeli, gerek kendisiyle ilgili değerlendirmesi ile uyumlu bir konum değildir. Türkiye'nin 1990 yılı İGE sıralamasında 70'inci sırada olduğu göz önüne alındığında (*Human Development Report 1991*),³ 2004 yılındaki konumunun üzerinde durulmayı gerektirdiği daha açık bir şekilde görülmektedir. Bir sonraki yıl (1991) Türkiye bir basamak aşağı düşerek 71'inci sırada yer aldı. Human Development Report 1995'te 1992 yılı verilerine dayanarak 174 ülke ile ilgili istatistikler yayınlandı; Türkiye 174 ülke arasında 66'ncı sırada yer alıyordu. Bu sonuçlar ülkenin geleceği için iyimser bir işaret. Eğer bu eğilim devam etseydi bugün Türkiye "insani gelişmenin yüksek olduğu

**Türkiye
bebek ölüm
oranlarında da çok
önemli düşüşleri
gerçekleştirmiştir.**

3. Bu amaçla da yapılan araştırmalar bebek ölüm oranlarını Türkiye'deki en düşük seviyeye düşürmüştür.

4. Karşılaştırmalı Sıralama: UNDP Human Development Report 2003'ten.

5. 1991 Raporu, bir önceki göre 174 ülke değil, 166 ülke ile ilgili verilerle değerlendirilmiştir. Ancak bu faktör, yine Türkiye'nin diğer ülkelere kıyasla önemli bir gelişme göstermesini açıklamaya yetmez.

ülkeler" arasında yer alacaktı veya en azından onların arasına girmek üzere olacaktı. Ne yazık ki, bu yükselme trendi devam etmedi; tersine, Türkiye İGE sıralamalarında önemli düşüşler gösterdi. 1998 İGE değerlerinin yayınlandığı *Human Development Report 2000*, Türkiye'nin 174 ülke arasında 85'inci sırada yer aldığını gösteriyordu. Bunu takip eden üç raporda Türkiye'nin sıralamadaki yeri 82, 85 ve 96'ncı oldu. Bu durumda, Türkiye'nin sıralamada 1992 yılındaki yerine yeniden gelebilmesinin bile zaman alacağı gayet açıktır. Nitekim bunu başarabilmek için 29 ülkeden daha iyi performans göstermesi gerekmektedir ki, bunun kolay bir iş olduğu söylenemez. Şurası kesindir ki, **politika yapıcılar, akademisyenler ve aydınların bu düşüşe neden olan faktörleri derinlemesine incelemeleri ve bu trendin tersine döndürülebilmesi için öneriler ve planlar hazırlamaları gerekmektedir.**

BİT ve İnsani Gelişme: Türkiye Örneği

Human Development Report 2001'in ana teması "yeni teknolojilerin İnsani Gelişme için kullanılmaları" idi. Bu konunun ayrıntılı bir analizini içeren 2001 Raporu başlangıcında şu sözler yer almaktaydı: "Dünyanın her yanında insanlar, yeni teknolojilerin daha sağlıklı bir yaşam, daha fazla toplumsal özgürlük, bilgi artışı ve daha verimli iş alanları sağlayacağı konusunda yüksek umutlar besliyor." Rapor şöyle devam ediyor:

"Teknolojik eşitsizlik, gelirlerdeki eşitsizliği aynen takip etmek zorunda değildir. Tarih boyunca teknoloji insani gelişmede ve yoksulluğun azaltılmasında güçlü bir araç olmuştur." (s.1)

*İnsani
Gelişme için hayati
önemi olan birçok
alanda Türkiye BİT
uygulamalarından
çok kazançlı
çıkacaktır.*

2004 Türkiye Raporu'nun temel sorusu ise, Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin Türkiye'de İnsani Gelişmeyi hızlandırmakta oynayabileceği roldür. Gerçekten, BİT'in örneğin

eğitimde ve sağlık hizmetlerinde geleneksel yöntemlere kıyasla düşük maliyetli ve daha etkili bir seçenek olabileceği hem kuramsal, hem de görgül olarak ortaya konmuştur. Kadın-erkek eşitsizliklerini azaltmak, yönetimlerin şeffaflığını ve hesap verme zorunluluğunu arttırmak, iyi yönetim uygulamalarını teşvik etmek, geleneksel ürünlerin pazarlanma olanaklarını genişletmek, üretim tekniklerini geliştirmek, BİT'in büyük katkılar sağlayabileceği alanlara sadece birkaç örnektir. BİT'in özellikle gelişmekte olan ülkelerin İnsani Gelişme açısından birçok alanda daha üst düzeylere çıkabilmeleri için yeni fırsatlar oluşturabileceğini vurgulamak gerekir. Herkesin bildiği gibi, uzak bir köy okulunun öğrencileri ile başkentteki en iyi öğretmenler arasında bağlantı kurmak, zaten sayıları az olan uzmanları o köye göndermekten daha az masraflıdır. BİT'in potansiyel yararları gerçekten büyüktür: uygulanabileceği alanların ise neredeyse sonsuz olduğunu söylemek bir abartma olmaz.

Bu rapor, İnsani Gelişme için hayati önemi olan birçok alanda Türkiye'nin BİT uygulamalarından çok kazançlı çıkacağını savunmaktadır. Her yeni teknoloji ve yöntem gibi BİT'in de olumsuz yan etkilerinin bulunabileceğini ve bu etkilerin incelenerek politikaların bunları ortadan kaldıracak veya en aza indirecek şekilde tasarlanması gerektiğini tekrarlamaya gerek yoktur. Bu risklerden sıkça dile getirilenler, kişinin özel yaşam alanıyla ilgili bilgilerin gizliliğinin ihlali, kısa vadede ortaya çıkan işsizlik, cinsiyetler ve bölgeler arasında meydana gelebilecek eşitsizliklerdir. Bu rapor da, bu ve benzeri risklerin bilincinde olmakla birlikte, bunların -özellikle BİT politikalarının bir parçası olarak ele alındıklarında- aşılamayacak sorunlar olmadıklarını savunmaktadır. Öte yandan, geniş kitlelerin elektronik bilişime erişimlerinin yavaşlatılmasının

taşıdığı risklerin boyutları çok daha ciddidir.

Türkiye ekonomik, siyasal ve sosyal gelişme hedefleri doğrultusunda BİT'ten yararlanabilecek fiziki ve insan sermayesine sahiptir. Bu rapor BİT kullanımının özellikle ekonomik büyüme ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, hem kızlara hem de erkeklere nitelikli eğitim sağlanması, demokratik ilkeler ve insan hakları çerçevesinde iyi yönetim

konularında ne gibi fırsatlar sağlayabileceğini araştırmaktadır. Bu tür bir çalışmanın bir nevi envanter, veya ülkenin BİT açısından konumunun bir bilançosu ile başlaması gerekir. Bu raporun hazırlanması sırasında en büyük güçlük de işte tam bu noktada yaşandı.

Türkiye'de BİT'in erişilebilirliği ve kullanımı konusunda veri ya hiç bulunamadı, ya da bulunan veriler tutarsızlıklar ve çelişkilerle doluydu. Neyse ki, iki uluslararası

Türkiye ekonomik, siyasal ve sosyal gelişme hedefleri doğrultusunda BİT'ten yararlanabilecek fiziki ve insan sermayesine sahiptir.

Tablo 1.2

Dijital Erişim Endeksi: Seçilmiş Ülkelerin 2002 DEİ Puanları

En Yüksek Erişim	Yüksek Erişim	Orta Erişim	Düşük Erişim
İsveç 0.85	İrlanda 0.69	Belarus 0.49	Zimbabve 0.29
Danimarka 0.83	Kıbrıs(Güney) 0.68	Lübnan 0.48	Honduras 0.29
İzlanda 0.82	Estonya 0.67	Tayland 0.48	Suriye 0.28
Kore (Cum.) 0.82	İspanya 0.67	Romanya 0.48	Papua Y.G 0.26
Norveç 0.79	Malta 0.67	Türkiye 0.48	Vanuatu 0.24
Yeni Zelanda 0.72	Kuveyt 0.51	Makedonya 0.48	Pakistan 0.24
İtalya 0.72	Grenada 0.51	Hindistan 0.32	Azerbaycan 0.24
Fransa 0.72	Mauritius 0.50	Kirgizistan 0.32	Mali 0.09
Slovenya 0.72	Rusya 0.50	Özbekistan 0.32	Burkina Faso 0.08
İsrail 0.70	Meksika 0.50	Vietnam 0.31	Nijer 0.04
	Brezilya 0.50	Ermenistan 0.30	

Tablo 1.3

e-Hazırlık
Derecesi Endeksi

1	Finlandiya	5.92
2	ABD	5.79
3	Singapur	5.74
4	İsveç	5.58
5	İzlanda	5.51
6	Kanada	5.44
7	İngiltere	5.35
8	Danimarka	5.33
9	Tayvan	5.31
10	Almanya	5.29
...	...	...
50	Türkiye	3.57
...	...	...

Kaynak: World Economic Forum

kuruluş -Dünya Bankası ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği- Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin çeşitli yönlerine ilişkin verileri yayınlıyor. Ayrıca Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (International Telecommunication Union-ITU) ilk kez olarak bir "Dijital Erişim Endeksi" de oluşturdu.

*Türkiye
daha fazla
zaman kaybetmeden
ülkeyi dijital çağa
taşıyacak
politikalar oluşturup
uygulamalıdır.*

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin Dijital Erişim Endeksi (DEİ) ülkeleri erişim düzeylerine göre dört grupta toplamaktadır: En yüksek erişim (DEİ 0.70 ve üstü), yüksek erişim (DEİ 0.50-0.69), orta erişim (DEİ 0.30-0.49), ve düşük erişim (0.29 ve altı). Tablo 1.2 bu dört erişim grubunun herbirinin içinde en yüksek ve en düşük konumda olan beşer ülkeyi gösteriyor.⁴ Türkiye orta erişim düzeyindeki grupta beşinci sırada yer almakta, ve 0.48 puan ile genel sıralamada 180 ülke arasında 72'inci gelmektedir. Lübnan, Romanya, Tayland ve Makedonya

Cumhuriyeti de Türkiye ile aynı endeks puanına⁵ sahiptir. Brezilya, Meksika, Rusya, Mauritius, Grenada, Kuveyt, St. Lucia, Kostarika, Jamaika, Bulgaristan, Trinidad ve Tobago, Arjantin, ve Seyşel Adaları gibi ülkelerin Dijital Erişim Endeksi puanları ise Türkiye'den yüksektir.

Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan diğer bir ölçü de Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı *Global Bilişim Teknoloji Raporu 2002-2003*'te bulunmaktadır. Bu raporda 84 ülke "bilgi toplumu olmaya hazırlık" derecelerine göre sıralanmıştır. Söz konusu Rapor, Türkiye'nin e-Hazırlık Derecesi Endeksi puanını 3.57 olarak bulmuş ve bu puanla Türkiye 84 ülke arasında 50'inci sıraya yerleşmiştir. Türkiye'nin, diğer ülkelerle arasındaki fark çok ciddi boyutlardan, artık kapatılamaz bir uçuruma dönüşmeden önce derhal ve ivedilikle harekete geçmesi gerekmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı da Türkiye'de BİT yaygınlığına ve kullanımına ilişkin çeşitli göstergeleri hesaplamaktadır.

Tablo A4'da çeşitli BİT göstergeleri ile ilgili daha ayrıntılı veri sunulmakta ve Türkiye bu göstergeler doğrultusunda bazı ülkelerle karşılaştırılmaktadır. Ancak Tablo A4'nın verileri bir cümleyle özetlenebilir: Türkiye daha fazla zaman kaybetmeden ülkeyi dijital çağa taşıyacak politikalar oluşturup uygulamalıdır. Bu süreci hızlandırmak için daha çok enerji, çaba ve fonun gerekliliği ise açıktır. Şu anda işbaşında olan hükümet bu durumun bilincinde olarak yeni binyılda

⁴Tablo 1.2'deki DEİ'deki (availability of) hizmetlerdeki verileri de birlikte aynı bu konuyla ilgili en fazla emsallerin yanı sıra hesaplanmıştır. Bu verilerin kaynağı ITU'nun web sitesi www.itu.int/ict/Policies.html.

⁵Aynı zamanda Türkiye'nin e-Hazırlık Derecesi Endeksi (DEİ) puanı 3.57'dir. Bu puanla Türkiye 84 ülke arasında 50'inci sıraya yerleşmiştir.

Türkiye'nin bir bilgi toplumuna dönüşümünü hızlandırmak ve bu çalışmaları koordine etmek üzere "e-Dönüşüm Türkiye" adıyla yeni bir proje başlatmıştır.⁶

"e-Dönüşüm Türkiye" Projesi

2002'de göreve gelen hükümetin başlattığı Kısa Dönem Eylem Planı (KDPE), mali istikrar, kamu yönetimi, sosyal güvenlik kurumları, tarım ve imalat gibi Türkiye'nin uzun vadeli sorunlarını belirlemekte ve bunlara ilişkin eylemleri ortaya koymaktadır. Plan'ın Kamu Yönetimi Reformu Bölümü, "e-Dönüşüm Türkiye"yi, yüksek öncelikli proje olarak belirlemektedir. Bu projeyi yürütme görevi Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT) verilmiştir. Ayrıca projenin başarılı olmasını sağlamak için DPT bünyesinde Bilgi Toplumu Dairesi adıyla bir koordinasyon birimi kurulmuştur. Türkiye'de ilk kez bilim toplumu faaliyetlerinin koordinasyonu için ayrı bir birimin kurulduğu ve görevlendirildiği dikkate alınırsa, bunun ne kadar önemli bir adım olduğu görülecektir.

Rapora Genel Bir Bakış

Bu raporun her bölümü insani gelişmenin farklı bir boyutunu ve BİT'in Türkiye'de insani gelişmenin bu boyutu üzerinde yapabileceği etkiyi ele almaktadır.

Bölüm 2, yurttaşlar yönetişimin pasif bir alıcısı olmaktan çıkıp etkileşimli bir e-hükümet kullanıcısına dönüştüğü zaman BİT'in demokrasiye getireceği yararları ele almaktadır.

Bu bölüm BİT'in daha fazla bağlanırlık, hesap verme zorunluluğu ve şeffaflığın yanı sıra, güçlenmiş bir sivil toplum ve yurttaşların ihtiyaçlarına uygun politikalar sağlamadaki potansiyelinin altını çizmektedir. Ayrıca, BİT'in hâlen hükümet yönetiminde ne şekilde kullanıldığı ve geleceğin e-Avrupa'sında bu teknolojilerin potansiyeli ile ilgili örnekler verilmektedir.

Bölüm 3, BİT'in yoksulluğu gidermekteki, özellikle bilgiye erişim, istihdam yaratılması ve katılım gibi alanlardaki potansiyeline genel bir bakış sunmaktadır. Bu bölüm BİT'in mesafe engellerini aşma ve herkese açık bir katılım ortamı yaratma potansiyelinin altını çizmekte, ama aynı zamanda bu yararların kendiliğinden ortaya çıkmayacağını ve bunun belirli bir maliyeti olacağını belirtmektedir.

Bölüm 4, eğitim üzerine odaklanmaktadır. 15 yaşın üzerindeki kadınlar arasında okuma-yazma bilmeme oranının % 25 olduğu Türkiye, eğitim alanında, benzer ekonomik kalkınma düzeyindeki ülkelerin gerisindedir. Bu bölüm, BİT'in eğitim alanındaki içeriğini yeni bir beceriler bütünü olarak ele almakta ve bu becerilerin öğrenim veya öğretim aracı olarak kullanılma potansiyelini incelemektedir. Ayrıca, BİT'in etkileşim, müfredatın tasarlanması, ve kullanıcının bireysel ihtiyaçlarına karşı duyarlılık gibi konulardaki yararlarına işaret etmekte, ve erişimin yaygınlaşmasının getireceği bazı maliyetleri açıklamaktadır.

Bölüm 5, ticareti desteklemek ve

⁶ BİT' kullanımdaki çalışmaları koordine etmek için "e-Dönüşüm Türkiye" adıyla yeni bir proje başlatmıştır. Bu raporun hazırlandığı sırada, Abdülkadir Şenel, Ali Tokdemir ve Mustafa Yıldırım başkanlığında bir e-Dönüşüm Koordinasyon Kurulu kurulmuş olmasının tesadüfi bir sonucu.

insani gelişmeyi güçlendirmek amacıyla bir kasabaya götürülen bilgisayar, eğitim ve internet erişiminin sonuçlarını inceleyen bir örnekölçü analizidir. Bu bölüm insani gelişme alanında BİT kullanımının, eşitsizliği artırma tehlikesine ve kullanıcıya özel ihtiyaçların ele

alınmasının önemine ışık tutmaktadır.

Rapor, Türkiye'nin BİT'in eğitim ve yönetime ilişkin kullanımında ilerleme kaydetmiş olmasına rağmen, giderek büyüyen "dijital bölünme"yi düzeltmeyi hedefleyen müdahaleler olmadığı takdirde bu çabaların

Kutu 1.1

Bilişim-İletişim Teknolojileri ve Türkiye: Son Durum

Ana teması Bilişim ve İletişim Teknolojileri olan bir çalışmanın üzerine oturacağı en önemli temel taşlarından birisi, bu konuya ilişkin güncel ve güvenilir verilerdir. Türkiye 2004 İnsani Gelişme Raporu'nun yazımı sırasında bu konuya ilişkin tutarlı istatistiklere ulaşabilmek kolay olmamıştır. Öte yandan, pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de, "güncel BİT istatistikleri", neredeyse "günlük BİT istatistikleri" anlamına gelmektedir. Gerçekten, örneğin bilgisayar kullanımı, internet bağlantısı gibi hususlarda, verilerin çok sık aralıklarla yenilenmesi gerekmektedir.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri'nin insani gelişmeyi desteklemesi ve hızlandırmasına yönelik politika önerilerinin başarısı, büyük ölçüde bu alandaki veri eksikliklerinin giderilmesine de bağlıdır. Nitekim, Türkiye e-Dönüşüm Projesi Kısa Dönem Eylem Planı da bu ihtiyaca değinmiş ve DİE'ni veri açığını gidermekle görevlendirmiştir. Memnuniyetle belirtmek gerekir ki, Türkiye 2004 İnsani Gelişme Raporu'nun basıma verilmesinden kısa bir süre önce Devlet İstatistik Enstitüsü "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması"nın sonuçlarını yayınlamıştır. DİE'nin ilk defa yaptığı bu araştırma, Türkiye'de halkın BİT kullanımına ilişkin ayrıntılı bulgular içermektedir. DİE bülteninde belirtildiği üzere, araştırma bulguları, Haziran 2004'te, 9,571 hanede, 24,462 birey ile yapılan yüzyüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

2004 DİE "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması"nın bulgularına bakıldığında, üç noktanın altını çizmek gerekmektedir:

1. Türkiye'de hanehalkları arasında, gerek bilgisayar kullanımı ve sahipliği, gerek internet ulaşımı fevkalâde düşük düzeylerde.
2. Bilişim teknolojilerine erişim açısından, kadın ve erkekler arasında uçurum denilebilecek düzeyde bir fark bulunmaktadır.
3. Aynı şekilde, yaş grupları arasında da önemli farklılıklar gözlenmektedir.

mevcut eşitsizlikleri
körükledebileceğini belirtmektedir.
Bu nedenle, eğer BİT'in Türkiye'de
insani gelişmeye yardımcı olması
isteniyorsa, vatandaşlar ve özel
işletmelerle etkileşim içinde BİT
kullanımına yönelik politikalar

üretilmelidir. Ulusal İnsani Gelişme
Raporu, Türkiye'deki insani gelişmeyi
geniş kapsamlı bir bakış açısıyla ele
almakta ve politika yapıcılara dijital
erişim ve kullanım farklılıklarını
gidermek üzere geniş bir başlangıç
noktaları yelpazesi sunmaktadır.

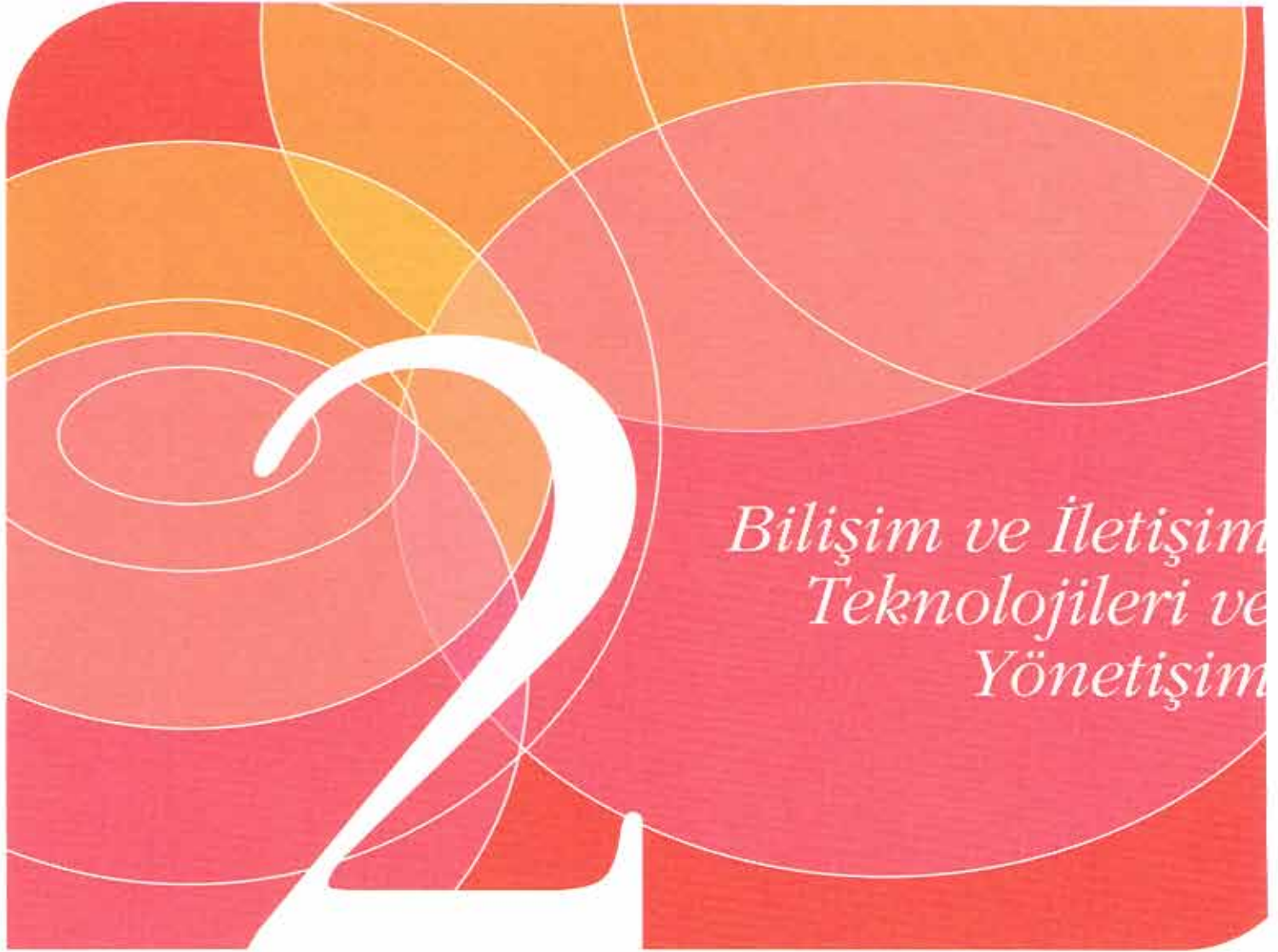
Rakamlarla ifade edilecek olursa:

- Türkiye'deki hanelerin sadece yaklaşık onda birinde bilgisayar bulunmaktadır.
- Herhangi bir şekilde internet erişimi bulunan hanelerin oranı ise %7 dolayındadır.
- Bireyler olarak bakıldığında, araştırma tarihinden önceki son üç ay içinde bilgisayar kullananların oranı %16.8, internet kullananların oranı ise %13.3'tür.
- Bilgisayar kullanan erkeklerin oranı kadınların iki katından fazladır. İnternet kullanımında ise fark daha da büyümekte ve neredeyse ikibuçuk katına ulaşmaktadır. BİT kullanımındaki bu büyük cinsiyet farkını giderecek aktif politikaların geliştirilmesi zorunluluğu açıktır.
- BİT kullanımının genç nüfusta daha yaygın olması beklenen bir durumdur. Ancak Türkiye'de orta yaşa bile ulaşmamış gruplarda dahi bilgisayar ve internet kullanımının hızla düştüğü ve ileri orta yaşlarda da neredeyse sıfıra indiği görülmektedir.

Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranları (yüzde olarak) (DİE Haziran 2004 verileri)

Yaş	Bilgisayar Kullanımı		İnternet Kullanımı	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
16-24	21.07	44.40	15.95	38.30
25-34	13.10	26.41	9.87	21.47
35-44	7.05	19.16	4.92	13.89
45-54	2.76	12.91	1.66	9.28
55-64	0.67	4.00	0.64	2.67
65-74	0.11	0.80	0.06	0.88

Kaynak: "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması
Sonuçları, 2004", DİE Haber Bülteni, 15.10.2004 (www.die.gov.tr).

Bilişim ve İletişim Teknolojileri ve Yönetişim

Yönetişim ve İnsani Gelişme

Demokrasinin temel kavramı olan kendi kendini yönetme, bireylerin veya grupların birbirleriyle “bağlantılı” durumda olmasını gerektirir. Bir başka deyişle, demokrasiyi oluşturan yapıcı unsurların, aynı sistemin parçaları olan diğer unsurların varlığını hissetmeleri gerekir. “Dijital çağ” olarak adlandırılan bu dönemdeki en büyük yenilik, bir sistemin unsurlarının anında ve dışarıdan herhangi bir gözetim

olmaksızın birbirlerine ulaşabilmeleri yeteneği olarak tanımlanan “bağlanırlık” (connectivity) kavramıdır.

Çağdaş siyasi teorinin tezleri ile yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin bize sunabilecekleri arasında çarpıcı bir paralellik gözlenmektedir. Yurttaşların karşı karşıya oldukları sorunların yerel ve hattâ ulusal sınırları iyice aştığı bir çağda, küresel bir ölçekte “bağlantılı” olmak, önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak kadar önemli bir duruma gelmiştir.

Doğrudan, katılımcı demokrasi talebi yurttaşları, deyim yerindeyse, sahnenin merkezine taşır. Bilginin dijitalleşmesi sayesinde de, bu yeni yurttaş, giderek karmaşık hâle gelen dünyada artık tamamen çaresiz değildir.

Yönetişim kurumlarının inanırlılığı sonuçta bu kurumların kendilerini oluşturan öğelerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılayabilme yeteneklerine bağlıdır. Sürdürülebilir toplumlar yurttaşlarının ihtiyaçları üzerinde odaklanmak zorundadırlar; zira demokratik hükümetlerin otoritesi yönettikleri yurttaşların onayına bağlıdır. Kanunlar, yönetmelikler ve diğer mevzuat herkese eşit olarak, âdil ve şeffaf bir biçimde uygulanmalıdır. Şeffaflık, karar verme sürecini kamu denetimine açarak ve yönetim kurumlarından hesap sorabilme hakkını pekiştirerek daha etkili bir yönetime katkı sağlar. Etkili yönetim, etik kurallar çerçevesinde davranılmasını ve yolsuzlukla kararlı mücadele gerektirir. Ayrıca dürüstlük, güvenilir ve etkili bir yönetim çerçevesi oluşumunun ön şartıdır.

Etkin yönetim kurumlarının kabul edilmiş standartlar ve usûllere uygun bir biçimde çalışarak en az kaynak ziyanıyla somut sonuçlar elde etmeleri kaynakların iyi yönetildiğini gösterir. Etkin yönetime ulaşmak için kaliteli hizmet verebilecek iyi çalışan kurumların oluşturulması ve sürdürülmesini sağlayacak etkili ve uyumlu politikalar gerekir.

Tutarlılık, politikaların tümünün aynı hedefe hizmet ettiklerini ve uyum sağlayabilecek nitelikte olduklarını garanti etmeye yardımcı olur. Etkili yönetim durağan değildir. Her an yeni riskler ortaya çıkmaktadır ve toplumlar sürekli olarak yönetim düzenlemelerinin önerip savunduğu değerleri gözden geçirmek, değişen ihtiyaçları tahmin etmek ve bu ihtiyaçları yenilikçi yöntem ve politikalar oluşturarak karşılamak durumundadırlar.

Katılım ve danışma, yurttaşların isteklerini belirleme ve gruplama mekanizmalarıdır. Bu mekanizmaların karar verme sürecine dahil edilmesi, yönetim kurumlarına ve bu kurumların yaptığı politikalara verilen desteği arttırabilir. Danışma ve bilgili katılım aynı zamanda yurttaşların ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecek politikalar oluşturulmasına yardımcı olur.

Bilişim ve İletişim Teknolojileri ve İyi Yönetişim

Çağdaş toplumların çoğunda, bilgi teknolojilerinin yurttaşların faal katılımına dayanan etkili bir demokrasinin yolunu açabileceği yönünde yaygın bir kanaat vardır. Ashnda, tarih boyunca her yeni teknolojiye o dönemin egemen toplumsal sorunlarına çözüm getirecek bir "kurtarıcı" gözüyle

bakıldığı söylenebilir. Ancak bilginin dijitalleşmesinin iletişim teknolojilerinde daha önce kaydedilen ilerlemelerden çok farklı bir özelliği vardır. Gerçekten, bazı teknoloji

Çağdaş siyasi teorinin tezleri ile yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin bize sunabilecekleri arasında çarpıcı bir paralellik gözlenmektedir.

Yeni iletişim teknolojileri yurttaşların katılımını mümkün kılabilir ve hattâ bunu teşvik de edebilir ki, bu da "doğrudan" demokrasinin olmazsa olmazıdır.

tarihçileri dijitalleşmenin sadece sanayi devrimi ile karşılaştırılabileceğini ileri sürerler. Dijitalleşmeyi farklı kılan özellik, bugün bilginin gerektiği anda ve bir erişim aracının bulunduğu her mekânda kullanıcı tarafından kaydedilmesi, depolanması ve getirilmesinin mümkün olmasıdır. Ayrıca, dijitalleşme, makine ile kullanıcı arasında etkileşim yerine, kullanıcılar arasında etkileşime olanak tanıyan bir uzaysal boyutu da birlikte getirmektedir.

Dijitalleşmenin, devlet ile ilgili geleneksel algılamaları sarsma potansiyelinin bulunduğunu unutmamak gerekir. Dijitalleşme aynı zamanda "kamu" ve "özel" kavramlarının sorgulanmasına yol açabileceği gibi vatandaşa devlet ile anlamlı bir etkileşim sağlama potansiyeline de sahiptir. Bu sonuçların, yönetim üzerinde derin bir etkisinin olacağı kesindir. Nitekim yeni iletişim teknolojileri yurttaşların katılımını mümkün kılabilir ve hattâ bunu teşvik de edebilir ki, bu da "doğrudan" demokrasinin olmazsa olmazıdır.

BİT'in demokrasi ile ilgili potansiyelini değerlendirirken bu teknolojilerin kamu alanındaki dönüşümler üzerindeki etkilerini düşünmek yararlı olacaktır. Elektronik demokrasi projelerinin başarısı genellikle bu projelerin özel ve devlet mülkiyet ve denetimindeki medyanın egemen olduğu bir kamusal alana yeni

"kamusallık" şekillerini getirmek ve desteklemekteki başarılarına bağlıdır (Tsagarauisanou, 1998:175). Bilişim ve İletişim Teknolojileri "kamusal" sözcüğüne daha geniş bir tanım getirmiştir. İnternetteki kamusal alanın bir mekân veya zamanı paylaşmakla bir ilgisi yoktur. İnternet, kullanıcıların kendi "kamusal" larını seçmelerine imkân tanır. "Diyalojik uzay" olarak tanımlanan bu alan birçok kullanıcı ile başka birçok kullanıcılar arasında iletişime izin verir.

İnternet üzerinde bir kamusal alana girmek, görüşlerini paylaşmayı arzulayan kişinin bireysel isteğine bağlıdır. İnternetin anonim ortamında kimliği belli olmayan sesler fikirlerini paylaşırlar. Bu şekilde "kullanıcılar arasında ayırım yapılması önlenir, katılım herkese açık olur, ve bilgisayar ağı içinde her kullanıcı eşit statüye sahip olur (Wilson, 1997:149).

Modern demokrasilerde, kamuoyu oluşumu kitle iletişim araçlarının egemenliği altındadır. Bilgiye ulaşmak ve bunların içinden isteneni seçmek için sayısız olanak bulunmakla birlikte, bilgi iletimi, kitle iletişim araçlarının içeriği belirleyen bir denetim sürecine bağlıdır. İnternet tek taraflı iletişimi iki taraflı bir etkileşim sürecine dönüştürerek üretici ile izleyici arasındaki alışlagelmiş ayırımı ortadan kaldırır. Teorik olarak çevrimiçi tartışmalara katılan veya bu tartışmalara mesaj gönderen herkes bir fikir yönlendiricisi olabilir.

BİT'in demokrasi üzerindeki etkisi en az beş nedene bağlanabilir: i) Bilgiye kolayca erişim; ii) Bir otoritenin bulunmaması; iii) İfade özgürlüğü; iv) Siyasal katılımın artması; ve v) Sivil

toplumun genişlemesi ve küreselleşmesi. Bu beş faktörün her birini kısaca ele alacağız.

Bilgiye Kolayca Erişim: İnternet iletişimde zaman ve mekân sınırlamalarını ortadan kaldırmak suretiyle yurttaşların karar verme sürecine katılmalarını çok daha kolay hale getirir. Ancak bunun o kadar kendiliğinden bir durum olmadığını da unutmamak gerekir. Örneğin, erişimin daha hızlı ve daha kolay olması erişimde eşitlik anlamına gelmez.

Bir Otoritenin Bulunmaması: İnternet üzerinden yapılan iletişim hiçbir merkezi otoritenin kontrolü altında değildir. Bu niteliği ile internet, mülkiyete dayanan otoritenin hakimiyetindeki geleneksel iletişim araçlarından son derece farklıdır. İnternet siyasal ve ekonomik potansiyeli ile ekonomik ve siyasal güçler için son derece cazip bir hedef teşkil eder. Ancak televizyon veya radyonun aksine, internetin dağıtım (desantralize) yapısı kolayca kötüye kullanılmasını engeller çünkü internet somut bir yapıya sahip olmadığı için satın alınamaz, satılamaz veya kiralanamaz. İnternet genişlemeye ve katılıma her an açık bir sistemdir.

İfade Özgürlüğü: Demokrasinin olmazsa olmazı olan ifade özgürlüğü dijitalleşme şartları altında doruğuna ulaşmıştır (Rheingold, 1955; Poster, 1997). Sonsuz bilgi içermesi ve sansür veya denetime tâbi olmaması nedeniyle bu yeni iletişim ortamı fikir ve düşüncede çeşitliliği teşvik eder. Ancak bazı sorunlar da mevcuttur. Örneğin, internet özgürlüğü demokrasi karşıtı veya insanlığa sığmayan çocuk pornografisi gibi

içerik karşısında savunmasızdır. Bununla beraber internet sosyal bir iletişim aracıdır ve daha şimdiden bazı özdenetim girişimleri gözlemlenmektedir.

Siyasal Katılımın Artması:

Dijitalleşme, yurttaşların sesini yükseltmesini ve siyasal tartışmaların yanı sıra bölgesel ve ulusal düzeyde karar süreçlerine katılmasını kolaylaştırır. Bugün otokratik hükümetler bile halkın, internet yoluyla çok daha kolay, rahat ve gerekirse isimsiz bir şekilde dile getirebildiği taleplere, kulaklarını o kadar kolay tıkayamamaktadır.

Sivil Toplumun Genişlemesi ve Küreselleşmesi:

İnternet yurttaş girişimlerine, geleneksel mekân sınırlarından kaynaklanan engellerin ve kısıtlamaların ötesinde bir bilişim ve iletişim ortamı sağlar. Sözgelimi, çevre sorunları gibi yerel önemi olan konularda aynı sorunu yaşayan diğer bölgelerle kolayca bağlantı kurularak çevre bilinci ve bu konulardaki eylemlere yönelik küresel bir ağ oluşturulabilir. Aynı zamanda birbirine bağlı olma potansiyelinin "yerel" ve "global" kavramlarının tanımlarını büyük ölçüde etkilediği de unutulmamalıdır (Frederick, 1997).

Dijital çağın yurttaşları, demokratik sistem içinde faal, katılımcı ve yapıcı bir rol oynarlar. Yurttaşların bu yeni rolü gözönüne alındığında, devletin de değişmemesi düşünülemez. Bu durumda devletin de bu dönüşümleri

Dijital çağın yurttaşları, demokratik sistem içinde faal, katılımcı ve yapıcı bir rol oynarlar. Yurttaşların bu yeni rolü gözönüne alındığında, devletin de değişmemesi düşünülemez.

benimsemesi ve hattâ yönlendirmesi beklenir. Bugün "e-Devlet" kavramı da bu nedenle yaygın olarak kullanılmaktadır.

Elektronik hükümet (e-hükümet) dijitalleşmenin devletin yapısı ve yönetim süreçleri üzerindeki etkilerinin en önemlisidir. Küreselleşme süreci kısmen de olsa devletin meşruiyeti konusundaki krize bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, devlet ve devletin geleneksel yönetim

Elektronik hükümet (e-hükümet) dijitalleşmenin devletin yapısı ve yönetim süreçleri üzerindeki etkilerinin en önemlisidir.

ideolojisinin yanı sıra yurttaş-yurttaş, ve yurttaş-devlet arasındaki sosyal ilişkilerin de yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Bir devletin meşruiyet krizini aşması için sosyal ilişkilerin de teknolojik gelişmelerden ve toplum içindeki organizasyon yapılarından kaynaklanan diyalektik etkileşim doğrultusunda değişmesi gerekir (Castells, 1997:8).

1980'lerden itibaren ekonomik ve siyasal gelişmelerin getirdiği sonuçlar arasında e-yönetişimin öne çıktığı görülmektedir. Sosyal örgütlerin küresel ve yerel politikalarının yeniden şekillendirilmelerinde e-yönetişim büyük önem taşır. 2001 yılında Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından hazırlanan "Avrupa Yönetişim Raporu (White Paper on European Governance) e-yönetişimin uluslar ötesi bir yönetim şekli olduğunu ve bugünkü kapalı, yurttaşı dışlayan ve işlevselliğini yitirmiş mekanizmaya yeni bir şekil vermesinin beklendiğini ileri sürmektedir. e-yönetişim, Avrupa

Birliği'nin açıklık, katılım, sorumluluk, etkinlik ve uyumu vurgulayan bir ağ olarak tasarlanmış yatay ve dikey örgütlenmesinin belkemiğini oluşturur.

Birleşmiş Milletler'in 2002 tarihli bir raporuna (*Benchmarking e-Government: A Global Perspective*) göre "e-hükümet, yönetişimi daha önce hiçbir reform veya yeniden oluşturma girişiminin yapamadığı ölçülerde dönüştürmüştür." e-Hükümet bilgi ve hizmetlere erişim ve hükümetle etkileşim için alternatif yollar sağlayarak yurttaşlara bireysel yetki kazandırır. Ayrıca her yurttaşa bir ek seçenek daha sunar: yönetim sürecine faal olarak katılıp katılmamak.

Türkiye'de e-yönetişim

Türkiye'deki e-yönetişim uygulamaları henüz çok yeni olmakla birlikte, bu yönde büyük bir baskı mevcuttur ve dolayısıyla iyimser olmak için birçok neden vardır. Sayıları sürekli olarak artan uygulamalardan bazıları özellikle övgüye değer. Türkiye'de BİT kullanımının yayılması ile ilgili istatistiksel bilgiler çeşitli kaynaklardan gelmektedir ve bu raporun giriş bölümünde de belirtildiği gibi, bu bilgiler her zaman tutarlı değildir. 1997 ve 2000 yıllarında yapılan iki çalışma (DİT 2000, "Diffusion and Use of Information Technologies 2000"; TÜBİTAK, BİLTEN, 2000) Türkiye'de kentsel kesimde BİT kullanımına ilişkin aydınlatıcı bilgiler içermekte ve teknik altyapının demografik yayılımı ile Türk halkının e-hükümet altyapısını ve interneti kullanma yollarına ışık tutmaktadır.

Bu çalışmalara göre 1997'de kentsel hanelerin sadece % 6.5'i bilgisayar sahibi iken, 2000 yılında bu oran iki katına çıkmıştır (% 12.3) ve hâlen hızla artmaya devam etmektedir. Aynı üç yıllık dönem içinde internete evden erişim altı kat artarak % 1.2'den % 7'ye çıkmıştır. Ancak bilgisayar ve internet kullanımında görülen bu artış aynı zamanda e-hükümetin de kullanıldığı anlamına gelmez.

Bilgisayar sahipliği ve internet erişimi ile ilgili rakamlar Türkiye içinde bir "dijital uçurum" olduğuna işaret etmektedir. Düşük gelirli aileler bilgisayar sahibi olanların sadece % 2'sini oluştururken, yüksek gelirli ailelerin neredeyse üçte ikisinin evlerinde bilgisayar bulunmaktadır. Düşük ve yüksek gelirli aileler arasında internet erişimi oranlarında da fark vardır: düşük gelirli ailelerde internet erişimi oranı sadece % 0.5 iken yüksek gelirli ailelerin yaklaşık olarak yarısının internet erişimi olduğu gözlenmiştir (DUI, 2000; TÜBİTAK, 2000).

Düşük gelirli ailelerle yüksek gelirli aileler arasındaki farklara ilave olarak bölgeler arasında ve eğitim düzeyleri arasında da önemli farklılıklar gözlenmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde bilgisayar sahibi olma oranı % 1.2 ile en düşük iken, Marmara bölgesinde bu oran Türkiye ortalamasının yaklaşık yüzde beş üstünde olup % 16.9'a ulaşmaktadır. Ayrıca en yüksek eğitim düzeyindeki gruplarla en düşük eğitim görmüş olan gruplar arasında da internet kullanımı oranı bire yirmidir. Açıkça görüldüğü gibi, bilişim ve iletişim teknolojileri altyapısı ve kullanımı da ülkeyi gelişmiş ve gelişmemiş bölgeler, yüksek ve düşük gelirli

aileler, ve eğitim düzeyleri farklı gruplara ayıran daha önceki modernleşme süreci ile aynı yönde ilerlemektedir. Bu durum Türkiye'de e-yönetişim ile ilgili vizyonların en azından kısa vadede netlik kazanamaması anlamına gelir. Bu sorunlar çözülmedikçe e-hükümet, nüfusun bazı kısımlarını diğerlerine göre "daha eşit" hâle getirme riskini taşır. Bu farklılıklar sürerse BİT'in katılım ve demokratikleşme, kısacası iyi yönetim üzerinde beklenen olumlu etkisi en azından gecikecektir. En kötü ihtimalle de, yeni bilişim teknolojileri ekonomik, sosyal ve siyasal eşitsizlikleri pekiştirerek zaten ayrıcalıklı olan grupların konumlarını daha da sağlamlaştıracağı için demokratikleşme sürecini güçlendirmek yerine engelleyebilecektir.

Türkiye'nin e-hükümet politikalarını ülkenin modernleşme projesi ile birlikte görmek gerekir. Kimilerine göre, e-yönetişim için yapılan teknik altyapı yatırımları ve emeller "gelişmiş dünya" ile aradaki açığı kapatma arzusunun bir göstergesidir. Bu arzu Türkiye'yi yeni çağ ile, yani küresel siyasal ve ekonomik yapılarla bütünleştirme ihtiyacını ön plana çıkartmaktadır. Yeni ekonomik ve siyasal model kamu yönetiminin büyük ölçüde elden geçirilmesini gerektirir. Son zamanlarda AB üyeliği süreci ve e-Avrupa yönetmelikleri e-hükümet gibi dönüşümlere destek olmakta ise de, Türkiye'de e-yönetişim henüz gelişiminin ilk aşamalarında.

Bilgisayar sahipliği ve internet erişimi ile ilgili rakamlar Türkiye içinde bir "dijital uçurum" olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye’de İnternet

İnternet erişiminin temel koşulu güvenilir bir telefon altyapısıdır. 1980’lerden beri Türkiye telekomünikasyon alanında büyük çaplı yatırımlar yapmaktadır ve bu alanda özelleştirme çalışmalarına da başlamıştır. Bazılarına göre “çok az ve çok geç” olsa da, Türkiye ana telefon hatlarıyla neredeyse tüm dünyaya bağlıdır; hanelerin % 90’ından fazlası bir ana telefon hattına bağlıdır. 2002 yılında 1.000 kişiye düşen telefon hattı sayısı 281 idi ki, bu rakam İnsani Gelişme Endeksi sıralamasında Türkiye’den daha yukarılarda olan bazı ülkelerinkinden oldukça yüksektir. (*Human Development Report*, 2004, Tablo 12, s.181). Bu nedenle en azından telefon altyapısı açısından Türkiye’nin önemli bir sorunu yoktur.

Ancak telefon sahibi olmanın otomatik olarak internet kullanımının da olduğu anlamına gelmediğini ve Türkiye’de henüz çok az sayıda hanelerin bu adımı atmış olduğunu belirtmek gerekir.

Kamu kurumlarının web sayfaları etkileşimli değil, tek taraflı bilgi aktarımı amaçlı düzenlenmiştir.

E-hükümet uygulamaları ile ilgili en son istatistikler “<http://www.bilgitoplumu.gov.tr>” adresinde bulunabilir. Böyle bir sitenin mevcut olması bile başlı başına olumlu bir göstergedir ve sembolik öneminden öte, bu sitenin önemli bir işlevi vardır. Türkiye’nin e-hükümet uygulamalarında bugünkü konumunu değerlendirebilmek için bu web sitesinde bulunan “Devlet Proje ve Uygulamaları Özeti” başlıklı raporun birkaç paragrafını aktarmak yararlı

olacaktır (Kutu 2.1). Aynı raporun 3 ve 4’üncü sayfalarındaki grafik, Türkiye’nin AB tarafından belirlenen 20 temel kamu hizmeti açısından hangi konumda olduğunu göstermesi açısından daha da anlamlıdır. Bu 20 temel hizmetin çoğunluğunun internet vasıtasıyla ya hiç sağlanmadığı, ya da yeterli düzeyde sunulmadığı görülmektedir. Gene de, hükümetin resmi sitesinde bu kadar açık ve samimi bir değerlendirmenin bulunması bile kutlamaya değer bir başarıdır ve gelecek açısından iyimserlik nedenidir.

Her ne kadar birçok hükümet dairesi artık “internette” ise de, hâlen hükümetin web sayfalarının kullanılmasında temel amacın yalnızca bilgi edinmek olduğunu belirtmekte yarar vardır. Türkiye Bilim Şurası’nın 2002 tarihli raporuna göre (s. 212) kullanıcıların sadece % 1’i bu web sayfalarını etkileşimli veya işlem amaçlı kullanmaktadır. Hükümet sitelerinin etkileşimli kullanımının bu kadar düşük olmasının iki nedeni olabilir. Birinci neden Türkiye’deki kamu kurumlarının kendi web sayfalarını sadece tek taraflı bilgi aktarım aracı olarak görmeleridir. Bu anlayış web sayfasının tam anlamıyla e-hizmet vermekten ziyade kurumun halkla ilişkiler işlevini ön plana çıkarmaktadır. İkinci neden ise kullanıcıların “e-kültür”den yoksun olmalarıdır. Türk halkının internet üzerinden kişisel bilgi aktarımı gerektiren işlemlere güvenmediği görülmektedir. Bunun bir sebebi de Türkiye’de vatandaşın büyük ölçüde boynubükük konumda olduğu alışlagelmiş devlet-yurttaş ilişkisi olabilir. Genel olarak teknolojiye

Kutu
2.1**e-Devlet Türkiye:
Önemli İlerlemeler Kaydedildi,
Fakat Daha Yapılacak Çok İş Var**

Ülkemizde halen; kamu hizmeti sağlayan kurum ve kuruluşlara ait 3054 web sitesi bulunmaktadır. Bunların dağılımı ise; genellikle merkezi idareye bağlı kamu kuruluşlarına ait 'gov.tr' uzantılı 1767, yerel yönetimlere ait 'bel.tr' uzantılı 161, ilköğretim ve liselere ait 'k12.tr' uzantılı 911, üniversitelere ve enstitülere ait 'edu.tr' uzantılı 174, askeri hizmetlere ait 'mil.tr' uzantılı 8 ve asayiş hizmetlerine ait 'pol.tr' uzantılı 33 web sitesi şeklindedir.

İcracı bakanlıklara ve kuruluşlara ait web sayfalarında genel olarak; ilgili kurumu tanıtan bilgilere, kurumun kuruluş ve görevlerine ilişkin mevzuata, bağlı ve ilgili kuruluşlarına, iletişim bilgilerine, e-posta ile haberleşme bilgisine ve çeşitli duyurulara yer verilmektedir. Bazı web sayfalarında ihale ilanları da yer almaktadır.

Bunların dışında; karşılıklı işlem yapılabilmesine imkan sağlayan uygulamaların da (T.C. kimlik numarası, trafik ceza puanı sorgulama, trafik para cezası ödeme, pasaport başvurusu, motorlu taşıtlar vergisi ödeme, kurumlar vergisi sorgulama, gümrük işlemleri, DMO elektronik satış vb.) çeşitli seviyelerde giderek arttığı gözlenmektedir.

Ülkemizdeki mer'î mevzuatı bir araya getiren ve erişim imkanı sağlayan Mevzuat Bilgi Sistemi, Başbakanlık web sitesinde kamuoyunun kullanımına açılmıştır. Ayrıca, kamu kurumları tarafından elektronik ortamda sunulan hizmetleri bir araya toplamaya yönelik münferit çalışmalar da yapılmaktadır.

Kamu kurumlarına ait web sayfalarında herhangi bir ortak tasarım standardı bulunmamaktadır. Ayrıca, ilgili kamu kurum sayfalarına link verilmek suretiyle söz konusu kurumlarda verilen çevrimiçi hizmetleri aynı web sayfasında toplamak, kullanıcılar açısından belirli ölçüde fayda sağlıyor olmakla birlikte, bu uygulama ideal bir e-Devlet uygulaması değildir. Çünkü, kurumların bilgi sistemleri arasında birlikte işlerlik (interoperability) ve veri paylaşımı ortamı bir çok temel uygulamada henüz sağlanamamış durumdadır. Başka bir ifade ile ülkemizdeki genel uygulama, halen e-Devlet düzeyinde değil, e-kurum düzeyindedir.

Bununla birlikte, kamu kurum ve kuruluşlarında elektronik hizmet sunum kültürünün giderek gelişmekte olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla, bu gelişmenin e-Dönüşüm Türkiye Projesi çerçevesinde yürütülecek e-Devlet çalışmalarında ve hizmetlerin entegrasyonunda kolaylaştırıcı rol oynayabileceği düşünülmektedir."

güven duyulmaması da bir başka sebep olarak görülebilir. Sonuç olarak sıradan kullanıcılar kendilerine ait bilgilerin devlet tarafından, özellikle de güvenlik güçleri tarafından yanlış veya kötüye kullanılacağına inanmaktadır (Timisi, 2003).

e-Avrupa girişimi ve Türkiye'nin "e-Türkiye" projesini başlatması BİT'e dayanan yönetim yönünde atılmış önemli bir adımdır. Bilindiği üzere, e-Avrupa Girişimi Aralık 1999'da Avrupa Komisyonu tarafından başlatılmıştır. Bu girişimin temel hedefi sosyal ve siyasal açıdan birleşmiş bir Avrupa yaratmaktır. e-Avrupa+2003 Eylem Planı üye ülkelerin üç alandaki faaliyetlerini

e-Avrupa girişimi ve Türkiye'nin "e-Türkiye" projesini başlatması BİT'e dayanan yönetim yönünde atılmış önemli bir adımdır.

kapsamaktadır: i) ucuz, hızlı, ve güvenilir internet; ii) insana ve becerilere yatırım; ve iii) internet kullanımını teşvik (Arifoğlu v.d., 2002: 38-41; Türkiye Bilişim Şurası, 2002: 225).

Türkiye e-Avrupa girişimine 2001 yılı Haziran'ında katılırken, Başbakanlık Ekim 2001'de e-Türkiye konusunda çalışmalara başladı. Eğitim, altyapı, hukuk, ticaret, güvenlik gibi konularda çalışacak on üç çalışma grubu oluşturuldu ve çalışmaların koordinasyonunu sağlayacak bakanlıklar ve kurumlar belirlendi (www.e-turkiye.gov.tr; "e-Türkiye Girişimi 1. Ara Raporu" 2002).

Dünya Bankası e-Avrupa girişimi konusunda ümitli olduğunu ifade etmektedir: "Türkiye'nin de üyesi olduğu e-Avrupa programının tümüyle ve etkili biçimde uygulanması Bilişim ve İletişim

Teknolojileri'nin gelişmesini sağlayacak ve bu sektörde global rekabeti arttıracaktır. Ayrıca rekabet politikasının eklenmesi de bu sektöre yeni bir dinamizm getirecektir. En yüksek düzeyde etkili olabilmek için bu reform çalışmalarının daireler arasında tam bir koordinasyon içinde ve geniş kapsamlı e-hükümet stratejisi ile bağlantılı olarak yürütülmesi gerekir." (The World Bank, 2004: 65)

Kurulu Olan BİT Tabanlı Yönetişim Yapıları

BİT tabanlı yönetim yapılarından artık yerleşmiş olanlar aşağıda verilmektedir. Ancak bunun tam bir liste olmadığını dikkate alınması gerekir.

•Parlamento web sayfası

(www.tbmm.gov.tr) Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) web sitesi Kasım 1996'dan beri internettedir. Siteyi ziyaret sayısı ayda 80,000-100,000 arasında değişmektedir. Geçtiğimiz yıllarda bu sayı, yılda ortalama % 10 dolayında artmıştır. Sitenin amacı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin faaliyetlerini doğrudan kamuya açmak ve şeffaflığı sağlamaktır. Bu web sitesi parlamenter süreci doğrudan, tarafsız ve nesnel biçimde aktarmaktadır.

Her ne kadar bu site, esas olarak bilgi vermeye yönelikse de, aynı zamanda TBMM faaliyetleri ve işlevleri hakkında önemli bir veritabanı ve bilgi kaynağıdır. e-posta servisi günde ortalama 8,000 mesaj almaktadır ve etkileşimli bir işlevi de desteklemektedir. TBMM web sitesi örnek olacak bir girişimdir. Taşıdığı önem her biri e-yönetişim ile yakından ilgili dört başlık altında incelenebilir:

i) Şeffaflık: Yurttaşların devlet ile ilişkisi, yönlendirici nitelikte ve şeffaflığı garanti edecek bir düzenleme mekanizması gerektirmektedir.

ii) Kurumsal Bellek:

Parlamentoyu (ve son zamanlarda onun web sayfasını) devletin kurumsal belleği olarak tanımlamak mümkündür. Meclis devlet yönetimi konusunda en güvenilir bilgi kaynağıdır.

iii) Sembolik Önem:

Parlamentolar düzenleyici rol açısından şeffaflık kapsamı içinde sembolik öneme sahiptir. Meclis tüm yasal eğilimlerin temsil edildiği bir organdır ve siyasal sistem içindeki tüm farklılıkları içinde barındırır.

iv) Yurttaşların Denetim Hakkı:

Bu web sitesi yurttaşlara parlamenterlerin ve hükümet dairelerinin e-posta adreslerini ve devlet kurumlarının web adreslerini sağlayarak temsilcilerini denetleme olanağı verir.

• e-Belediye

Demokrasi konusundaki literatüre göre yerel tartışmalar ve yerel meclisler demokrasiyi iki yoldan güçlendirir: Birincisi, yurttaşları siyasal katılım konusunda eğitirler. İkincisi, yerel tartışmalar ve yerel meclisler kendi başlarına birer siyasal güçtür. Her iki durum da, yurttaşların yönetişimin faal katılımcıları olarak yerel düzeyde birleşmelerinin önemini vurgular.

Bu raporun yazıldığı tarih itibarıyla, Türkiye'de belediyelerin % 69'u bilgisayar altyapısına sahiptir. Bu

bilgisayarların % 95'i asgari teknik özelliklere sahiptir. Ancak araştırmalar belediyelerin sadece % 30'unun kamu hizmetlerinde otomasyon sağlayabildiklerini ve yerel yönetimlerin sadece % 15'inin internet erişimine sahip olduğunu göstermektedir. En yüksek bilgisayar, otomasyon ve internet kullanımı % 90 ile Marmara bölgesindedir. En düşük oranlar ise Güneydoğu Anadolu bölgesinde görülmektedir. Bu bölgede belediyelerin bilgisayar kullanma oranı % 43, otomasyon oranı ise % 21'dir (www.yerelnet.org.tr).

•YerelNET Veritabanı

Bu veritabanı Türkiye'deki yerel yönetimlerle ilgili çeşitli bilgileri içermektedir. 2000 yılı sonlarında faaliyete geçen YerelNET aynı zamanda tüm Türkiye'deki yerel yönetimleri birbirine bağlayan bir web sitesi işlevini de görmektedir. Bu site devlet, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü ve Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi tarafından ortaklaşa finanse edilmektedir.

•İnternet İli

Yalova ili Türkiye'deki e-yönetişim girişimlerinin öncüsüdür. Yalova halen Türk Telekom'un pilot ili konumundadır; dolayısıyla fiber optik kablolar tüm ilçe ve köylere kadar ulaşmakta, ISDN ve PRI gibi teknolojiler kolaylıkla kullanılmaktadır. Bu nedenle Yalova e-Türkiye çerçevesi içinde "pilot il" olarak seçilmiştir. Mayıs 1998'de yapılan Yalova Kongresi'nde bilişim

TBMM web sitesi, TBMM faaliyetleri ve işlevleri hakkında önemli bir veritabanı ve bilgi kaynağıdır.

teknolojileri kullanımının yerel kalkınma ve ilerleme açısından önemi vurgulanmış ve bu toplantı sonucunda bir Kent Meclisi kurulmuştur. Sonuç olarak e-yönetişim girişimi Yalova'da ileri düzeydedir. Yalova belediyesinin web sitesi (www.yalova-bld.gov.tr) çöplerin toplanma saatinden belediyenin idari yapısına kadar yurttaşları ilgilendiren konularda geniş bilgi sağlamaktadır. Ayrıca Yalovalılar

su, elektrik veya gaz faturalarını da bu siteden ödeyebilmektedir.

Ayrıca, gene e-Türkiye girişimi çerçevesinde, BİT'in hükümet yönetiminde kullanıldığının göstergeleri olarak, bakanlıklara bağlı çeşitli veritabanları ve hizmet portalları oluşturulmuştur. Bu uygulamaların bazıları Kutu 2.2'de görülmektedir.

Kutu 2.2

Bilişim ve İletişim Teknolojileri Uygulamalarının Örnekleri

MERNİS (Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi) Projesi: Bu proje Türkiye nüfus bilgileri sisteminin temelidir. Ana hedefi tüm nüfusu kapsayan bir veri merkezi oluşturmak ve yurttaşlara kamu kurumlarıyla yapacakları her işlemde kullanabilecekleri bir vatandaşlık kimlik numarası sağlamaktır. Planlanması ve uygulamaya geçmesi yıllar sürmüş olan bu proje halen hedeflerinin sadece bir kısmına ulaşmış durumdadır.

VEDOP (Vergi Daireleri Otomasyon Projesi): Bu proje Maliye Bakanlığı tarafından, vergi ödemelerinin denetlenmesini kolaylaştırmak amacıyla başlatılmıştır. Hâlen 200'e yakın vergi dairesinde kullanılmaktadır.

MOTOP: Motorlu taşıtların vergi işlemleri için kullanılmaktadır ve 16 ilde, 17 vergi dairesinde hizmete girmiştir.

Emekli Sandığı Projesi: Bu proje kamu sağlık harcamalarını kontrol altına almak amacıyla oluşturulmuştur. Ülke çapında 333 hastane ve 17,000 eczane proje kapsamı içindedir.

KOBİNET: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı dahilinde oluşturulan bu site küçük ve orta boy işletmelere ticaretle ilgili bilgi ağı sağlar.

GİMOP: GİMOP'un amacı gümrük dairelerinin modernleştirilmesi ve otomasyonudur. Proje, henüz tamamlanamamıştır.

ULAKBİM: Bir Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi olarak kurulan ULAKBİM, 1996 yılında faaliyete geçmiştir. Temel amacı üniversiteler ve araştırma merkezleri arasında etkileşimli bilgisayar ağı oluşturmaktır.

Politikalar Konusunda Çıkarılması Gereken Sonuçlar

Türkiye’de bugünkü e-yönetişim uygulamaları bir genişleme çabasına ve BİT’in yaygın biçimde kullanılma potansiyeline işaret etmektedir. İyi yönetilirse, BİT yönetimin şeffaf, verimli ve etkili bir hâle gelmesinde önemli ölçüde etken olacak ve iyi yönetim sürecini destekleyecektir. Ancak bu gelişmeye engel teşkil edebilecek faktörler arasında üç tanesi ilk akla gelenlerdir:

Bunlardan birincisi teknoloji üretiminin veya aktarımının otomatik olarak yönetim uygulamaları konusundaki hedeflere ulaşmayı sağlamadığı gerçeğidir. “e-kültür” eksikliği ve erişimin eşit dağılmaması, yönetim uygulamalarının tüm potansiyelinin kullanılmasını engellemektedir.

İkinci olarak, BİT’in yönetime sağlıklı biçimde dahil edilip ilerlemesi için internet güvenliğinden kişisel bilgilerin korunmasına kadar çok çeşitli konuları kapsayan bir yasal tabanın gerekliliğidir.

Üçüncü olarak ise, devletin yönetim yapısının yeniden şekillendirilmesi bir ön şart olarak ortaya çıkmaktadır. Yurttaş-devlet ilişkilerinin daha iyi ve daha demokratik bir duruma gelmesinde bazı uygulamaların sadece sınırlı bir başarı sağlayabileceği açıktır. Bu nedenle e-yönetişim, Türk devletinin yeniden örgütlenmesindeki geniş dönüşümün bir parçası olarak görülmelidir. Ancak bu büyük ve yaygın reform konusu gündemde olmasına rağmen genellikle bunun “söylemesi kolay, yapması zor” bir iş olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Yararlı, konuyla ilgili ve güncel bilgi, dijital teknolojilerle giderek daha çok bağlantılı olmaktadır. Buradaki önemli noktalar şunlardır:

i) yurttaşların teknik olanaklara erişebilmelerinde eşitlik ve ii) eşit katılımcılar arasında ne derece faal bir etkileşim olduğu. Daha geleneksel medya gibi internet de geniş katılımcı topluluklarını bilgi ve hizmetlerin pasif tüketicileri haline getirecek şekilde kullanılabilir. Bu durum devlet kurumları, mallarını satmak veya dağıtımını yapmak isteyen özel işletmeler ve seçmenlerini örgütlemeye çalışan ve bilgisayar teknolojisini sadece propaganda amacıyla kullanan politikacılar için geçerlidir.

İnternetin dağınımlı (desantralize) olması ekonomik veya siyasal gücün daha eşit biçimde dağılımını veya siyasal karar mekanizmalarına demokratik katılımı garanti etmez. Dijital teknolojiler demokratik bir toplumun ileri gelen unsurları olan faal, katılımcı yurttaşlar yaratmaz; fakat bu teknolojiler yeni medyanın demokratik vaatlerinin ne dereceye kadar gerçekleştirebileceğini belirleyecek olan siyasal ve ekonomik çıkarlarla yakından bağlantılıdır.

Bu nedenle, bugünün yeni yurttaşının kendi potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilmesi için bilgiye hızlı ve eşit biçimde erişimi şarttır. Bu bağlamda analog bilgi depolama ve erişim sisteminden dijital sisteme geçilmesi sosyal bir işlev olarak özellikle önem kazanmaktadır.

Yoksulluğun Azaltılmasında Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin Rolü

Olası riskleri ve tuzakları bilinerek ve düzgün bir şekilde yönetildiği zaman BİT kullanımının insanların seçeneklerini genişleterek onları güçlü hale getireceği ve bu şekilde ekonomik ve sosyal kalkınmaya büyük katkı sağlayacağı yaygın olarak kabul edilen bir görüştür. İnsani gelişme konusunda BİT'in yaratacağı fırsatlardan birisi de yoksul insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesidir. Dolayısıyla BİT, yoksulluğun giderilmesinde güçlü bir araç olabilir.

Bu bölümün iki amacı bulunmaktadır. Birincisi, BİT'in yoksullukla savaşta ne şekilde kullanılacağını belirlemektir. Bunu yaparken sadece BİT ve yoksulluğun giderilmesi arasındaki olumlu bağlantıları değil, BİT kullanımının getirebileceği olası risk ve tehditleri de değerlendireceğiz. İkincisi, Türkiye'yi bu çerçeveye içine oturtarak hem yoksulluk ile savaşta geçmiş ve mevcut BİT kullanımının değerlendirmesini yapmak, hem de gelecekte bu amaca yönelik BİT kullanımını güçlendirecek stratejiler bulmak amacındayız.

Yoksulluğun Anlamı

Yoksulluk kavramı, insani gelişme konusundaki tartışmaların en önemli boyutlarından biri olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, bu kavram hâlâ tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir ve değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Her değişik tanım, politika yapıcılar açısından değişik yöntem ve stratejiler gerektireceğinden, doğal olarak yoksulluğun nasıl tanımlandığı doğuracağı sonuçlar açısından önem taşır.

Yoksullukla ilgili görüşler genel olarak iki başlık altında toplanabilir. Bunlardan birincisi yoksulluğu tamamen gelir açısından (nakit veya nakit eşdeğeri para) açıklar; ikincisi ise, naktin veya nakit eşdeğerinin önemini yadsımasa da, kişinin potansiyelini kullanabilmesine olanak sağlayabilecek bir dizi ilâve değişkenin dikkate alınması gerektiğini savunur. Bu ayırım sonucunda birinci grup yoksulluğu tek boyutlu (belirli bir gelirin düzeyinin altında yaşamak) olarak ele alırken, diğer grup konuyu çok boyutlu ve karmaşık bir olgu olarak ele almaktadır.

Geliri yoksulluğun yegâne boyutu olarak ele alan yaklaşımda, yoksulluğun iki değişik tanımı bulunmaktadır: "mutlak yoksulluk" ve "göreceli yoksulluk". Mutlak yoksulluk kişinin yaşamını en alt düzeyde sürdürebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Göreceli yoksulluk ise, bireyin sosyal bir varlık olduğunu kabul etmekte ve onun sosyal açıdan da kendini yeniden üretebilmesi için belirli bir tüketim düzeyi ve yaşam standardının olması gerektiğini ileri

sürmektedir. Dolayısıyla, göreceli yoksulluk tanımı kişinin yaşamakta olduğu toplumu da dikkate alır.

İşlemsel olarak, mutlak yoksulluk sınırı çoğu kez satın alma gücü paritesi ile ilgili uyarlamalar yapıldıktan sonra kişi başına günde bir Amerikan Doları olarak tanımlanmaktadır.

Göreceli yoksulluk için ise, toplam nüfus içinde gelirleri o toplumdaki ortalama veya medyan gelir düzeyinin belirli bir yüzdesinin altında olan kişilerin oranı kullanılmaktadır.

Son yirmi yıldır yoksulluk konusunda salt gelirin ötesinde daha geniş kapsamlı bir anlayışa gerek olduğu savunulmaktadır. Sınıf, cinsiyet, etnik köken, doğal kaynaklara erişim, ve eğitim ve sağlık hizmetleri de yoksulluk sorununun unsurları arasında olmalıdır. Bu yaklaşıma göre, yurttaşlık haklarını, toplumsal ve siyasal haklarını kullanamayan veya cinsiyet ve etnik köken gibi nedenler dolayısıyla ayrımcılıkla karşılaşan kişi de yoksulluk kavramı içinde görülmelidir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilmiş olan İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index), yoksulluğun geniş tanımını işlemsel (operasyonel) olarak karşılayabilir.

Yoksulluğun tanımı konusundaki tartışmalar, insani gelişmenin, kişileri kendi potansiyellerini tam olarak geliştirmeleri ve sürdürmeleri konusunda desteklemesi gerektiği sonucuna varmaktadır. 2001 UNDP *Human Development Report*, teknolojilerin gelişmedeki rolünü ele almakta ve gelişmenin insanların amaçladıkları hayatı sürdürebilmeleri için önlerindeki seçeneklerin artırılması anlamına geldiğini

belirtmektedir. Rapor, insani gelişme için gerekli olan en temel yetenekleri "uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek, bilgili olmak, kabul edilebilir bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara erişimi olmak ve toplum yaşantısına katılabilmek" şeklinde sıralamaktadır (*Human Development Report 2001*, s. 9).

Yoksulluğun tanımında ve yoksulluğu ortadan kaldıracak politikaların tasarımında gelir düzeyi her ne kadar son derece önemli bir parametre ise de, üretken veya gelir getiren varlıklara erişimde eşitsizlik de yoksulluğun tanımı kapsamına alınmalıdır. Aşağıdaki tartışmada bu geniş kapsamlı tanım kullanılacaktır.

BİT ve Yoksulluğun Azaltılması

Yoksulluğun azaltılması için yoksullara daha fazla eğitim, sağlık hizmetleri ve iş olanakları gibi ek kaynaklar aktarılması konusunda günümüzde bir fikir birliği bulunmaktadır. Bu da doğrudan veya dolaylı olarak o toplumda daha iyi bir gelir ve servet dağılımına yol açacaktır. Ayrıca, katılımcı karar mekanizmaları, şeffaflık ve hesap verme zorunluluğunun olmamasının çeşitli kayırmalar, yardım, partizanlık ve akraba kayırmaları riskini arttırarak yoksulluğu azaltma çabalarını zayıflattığı konusundaki görüşler de giderek daha fazla kabul görmektedir.

Bugüne kadar BİT, bilişimin merkezi faaliyet hâline geldiği çeşitli alanlarda dönüşümü sağlayıcı bir rol oynamıştır. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) BİT'in "bilgiye erişimin ve bilginin yayılmasının maliyetinin giderek düşmesini ve bilginin oluşturulması ve kullanılmasında interaktif katılımı"

kolaylaştıran bir rol oynadığını kabul etmektedir (FAO, 2000). BİT, bilginin yaratılması ve bilgiye erişimde merkeziyetçilikten uzak, daha önce benzeri olmayan bir fırsat yaratmış ve dolayısıyla yoksulluğun azaltılmasında somut yararlar sağlamıştır.

BİT'in genel olarak insani gelişmeyi desteklemekte ve özellikle yoksulluğun azaltılmasındaki etkileri birbiriyle bağlantılı üç başlık altında toplanabilir:

1. Bilginin anlaşılır şekilde ifade edilmesi: BİT, bilgiye hızlı ve düşük maliyetli erişimi sağlayabilir. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik stratejilerde BİT'in rol alması beklenen önemli alanlardan biri de eğitimidir. Uzaktan öğrenim ve sürekli eğitimin yoksulların insan sermayesini arttırma ve dolayısıyla yeni olanaklar yaratma potansiyeli vardır. Ayrıca BİT kullanımının uzaktan tıbbi teşhis yoluyla kırsal kesimdeki yoksulların yaşam kalitelerini iyileştirmesi beklenmektedir. Kırsal kesimdeki yoksullar sağlık hizmetlerine ulaşmakta güçlük çekmektedir; BİT kısmen de olsa bu soruna bir çare olabilir. BİT, tarım sektöründe verimin arttırılmasında da önemli bir rol oynayabilir. Doğru hava tahminleri vererek veya doğal afetler konusunda uyarılar yaparak çeşitli ekin hastalıklarının teşhisi ile ilgili bilginin anlaşılmasını ve yayılmasını sağlayabilir.

2. Yeni istihdam ve pazarlama fırsatlarının yaratılması: BİT, mesafeden doğan bir takım engelleri aşma ve emek piyasalarına ilişkin bilgiyi sağlama potansiyeline sahiptir. Ayrıca, ülke içi ve ülkelerarası ticarete işlem (transaction) maliyetlerinin

azaltılmasına da yardımcı olabilir. Daha verimli bir emek piyasası yoksullar da dahil, toplumun tüm kesimleri için yararlı olur. Aynı şekilde, ticaret hayatındaki işlem maliyetlerinin azaltılması ekonominin bütününde üretkenliği arttıracak gibi yoksullara da yararlı olur. BİT yeni ihracat olanakları da yaratabilir; böylece yoksul ailelere destek sağlamakta da önemli bir rol oynayabilir. Aynı şekilde, BİT, girişimciliği destekleyerek kalkınmaya yardımcı olabilir. BİT, pazar bilgilerine ulaşımın kısıtlı olması ve uzak mesafelerden kaynaklanan işlem maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle rekabete girilemeyen küçük işletmelere veya kırsal kesimdeki girişimcilere de yardımcı olabilir.

3. Katılımı arttırmak: BİT'in insanların iletişim kurmalarını kolaylaştırması ve kamu alanındaki çeşitli bilgilere çok düşük bir maliyetle ulaşabilmelerini sağlaması beklenmektedir. Bu fırsat insanların hayatlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyecek kararlara katılmalarına da olanak sağlayabilir. Bu da kamu kaynaklarının daha etkili şekilde kullanılmasını sağlar. Böylece vatandaşların talepleri hem daha iyi duyulur hem de hükümetlerin başarısızlıkları (rüşvet, kayırma gibi) daha etkili şekilde önlenir.

Yoksulların karar süreçlerine katılmaları olanağı ileride yoksulluğa karşı savaşta daha iyi politikaların oluşturulması için bir fırsat yaratacaktır.

Yoksulluğun azaltılmasında BİT'in kullanımı ile ilgili, dikkate alınması gereken üç temel boyut bulunmaktadır.

Birinci boyut etkinin doğrudan mı yoksa dolaylı mı olacağına açıklık getirir. Doğrudan etkiye bir örnek olarak internet aracılığıyla iş bulan genç bir insan verilebilir.

Çeşitli süreçlerden geçtikleri için dolaylı etkilerin gözlemlenmesi daha zordur. Ancak bir örnek vermek gerekirse, iyi yönetim vasıtasıyla yoksulların giderek bilinçlenmesi kısmen BİT kullanımına bağlı olabilir.

İkinci boyut zaman ile ilgilidir. Yoksulluğun azaltılmasında BİT'in etkilerinden biri bir kerelik (internet'ten iş bulmak) veya daha kalıcı (internet aracılığıyla eğitim) nitelikte bir etki olabilir. Bir eylemin sonuçlarının hemen mi (örneğin yaklaşan kuraklığın bildirilmesi) yoksa daha uzun bir sürede mi (örneğin, internet vasıtasıyla eğitime devam etmek) hissedildiğini de dikkate almak gerekir.

Üçüncüsü, BİT yoluyla yapılan müdahalelerin kapsamını da dikkate almakta yarar vardır. Etkiler, yerel, ulusal ve küresel olmak üzere üç düzeyde görülebilir. Kullanışlı ve erişimi kolay, etkileşimli bir web sayfası sunan bir belediye yerel bir yaklaşıma bir örnek oluşturur. Sürekli bir eğitim programı ulusal, e-ticaret ise dünyanın herhangi bir yerinden mal ve hizmet arzı ve talebini yürüten küresel bir çabayı akla getirir.

*BİT kullanımının
uzaktan tıbbi teşhis
yoluyla kırsal
kesimdeki yoksulların
yaşam kalitelerini
iyileştirmesi
beklenmektedir.*

Yoksulluğun Azaltılmasında BİT Kullanımının Getireceği Riskler ve Tuzaklar

Gelişmenin desteklenmesinde BİT kullanımının getireceği yararlar uzun bir liste oluşturabilirse de, BİT'in kaçınılmaz olarak ve kayıtsız şartsız yoksulluğun azaltılmasına neden olacağı sonucuna varılmamalıdır. Gerçekten, bu konuda dikkate alınması gereken riskler ve tuzaklar mevcuttur. Bu noktada, sözkonusu maliyetlere ve risklere değinmek yararlı olacaktır.

Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya'nın bilişim ekonomileri piyasadan en iyi şekilde yararlanabilecek konumdadırlar.

BİT kullanımı, hiç kuşkusuz bir takım maliyetleri de birlikte getirecektir. BİT kullanıcıları donanım ve yazılımların satın alınması ile ilgili sabit masrafların yanı sıra elektrik ve bakım gibi değişken masraflarla da karşılaşacaklardır. Bu sabit ve değişken masraflara ilaveten, bilgi üretiminin de bir maliyeti olacaktır.

BİT'in yoksulluğun azaltılmasındaki rolünü belirlemek için sadece BİT'in getirdiği yararları maliyetiyle karşılaştırmak yeterli bir gösterge değildir. Çünkü: (i) Maliyetinden ötürü yoksullar BİT kullanımına para ayıramayabilirler. Bu da BİT'den yararlanabilenler ve yararlanamayanlar arasında bir "dijital bölünme" yaratabilir. (ii) BİT kamu yararına bilgi üretir. Bu durumda yeni katılan bir kullanıcı servis sağlayıcısına ilâve bir maliyet getirmez. Yoksul olmayan ve bu işe para ayırayabilenler dahi bu olanaktan yararlanırlar. Bu nedenle, yerel ve ulusal yönetimler ve sivil örgütler

yoksulların da BİT'den yararlanmasını garanti edebilmek için BİT'i destekleme sorumluluğunu üstlenmelidirler.

BİT'in yoksulluğu azaltma stratejilerine getirebileceği bir başka risk ise, genelde sistemlerin verimliliğini arttırması beklenmekle birlikte, **otomasyondan dolayı kısa vadede iş kayıplarına ve iş güvencesinin kaybına** neden olabileceğidir. Politikalar açısından bu önemli bir endişe kaynağıdır, zira yoksulluğu azaltacakken arttırma tehlikesini getirebilir.

Veri girişi, özetleme, ve benzeri emek-yoğun hizmetler gibi alanlar hariç, Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya'nın bilişim ekonomileri piyasadan en iyi şekilde yararlanabilecek konumdadırlar. Yoksulluğun azaltılması stratejilerini kısmen de olsa BİT'e dayandırmak isteyen geliştirmekte olan ülkeler, çıkarları muhtemelen yoksul ülkelerinki ile aynı paralelde olmayan güçlü ve iyi örgütlenmiş özel işletmeler ile rekabet içinde olacaklardır.

Kırsal kesimler için geliştirilen BİT stratejileri dil, kültür, sosyo-ekonomik şartlar ve altyapı farklılıklarını dikkate almadığı sürece **BİT'in kırsal kesimdeki yoksullar üzerindeki etkisi kısıtlı kalacaktır.** Gelişmekte olan ülkelerin çoğu tarım sektöründe yoksullukla savaşmakta olduklarından bu sektörde BİT'e gereken dikkatin verilmemesi halinde ortaya olumsuz sonuçlar çıkacaktır.

Yoksulluğun azaltılması ile ilgili BİT stratejilerinin uygulama süreçlerine önem verilmelidir. Diğer kalkınma stratejilerinde de olduğu gibi, kırsal kalkınma ve

yoksulluğun azaltılmasında başarısız olacak tek bir BİT girişi bile yoksullar arasında BİT'in gelecekteki kullanımı ile ilgili düşmanca olmasa bile olumsuz bir tutum yaratacaktır.

Son olarak, yoksul kadınların BİT'e erişmekte ve BİT'den yararlanmakta özellikle zorluklarla karşılaşacaklarının dikkate alınması son derece önemlidir. Kadınlarda okuma yazma düzeyinin daha düşük olması onların BİT'den yararlanmalarını kısıtlayacaktır. Ayrıca, erkek egemen toplumlarda bu durum daha belirgindir. Erkekler kadınların BİT'e erişimlerini kısıtlayabilirler ve dolayısıyla ortaya cinsiyete bağlı bir dijital ayırım çıkabilir.

Türkiye'de Yoksulluk

Türkiye'de mutlak yoksulluğun ciddi bir sorun oluşturmadığı rahatlıkla söylenebilirse de, ekonomik savunmasızlık (asgari gıda ve gıda dışı kalemlerden oluşan yoksulluk çizgisi) ve göreceli yoksulluk dikkate alındığında sorun daha ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Toplam nüfusun üçte birinden fazlası ekonomik açıdan zayıf durumdadır. Kentsel ve kırsal alanlardaki mutlak yoksulluk oranı üçe bir civarındadır. Bu da yoksulluğun dağılımındaki dengesizliğe işaret eder.

Yakın zamanlarda yapılmış ve Türkiye'deki ekonomik savunmasızlık ve yoksulluk gibi konuları ele alan bir inceleme (*Turkey: Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study*, The World Bank, 2000) eğitim ile yoksulluk riski arasında güçlü bir korelasyon bulunduğunu ve emek

piyasasındaki konumun da yoksulluğu etkileyen diğer bir önemli unsur olduğunu belirtmektedir. Türkiye son on yıl içinde önemli ilerlemeler kaydetmişse de eğitimdeki performansı açısından hala benzer ekonomik kalkınma düzeyindeki ülkelerin gerisindedir. Eğitim olanakları ve okula kayıtlardaki bölgesel ve cinsiyete bağlı dengesizlikler özellikle endişe kaynağıdır.

Türkiye'deki emek piyasasında önemli ölçüde enformel sektörde istihdam bulunmaktadır. Enformel sektörde vasıfsız işçiler büyük ihtimalle yoksulluk sınırının altında sıkışıp kalmaya mahkumdurlar. Bu sektörde çalışan 1.6 milyon kadar çocuk (DİE 1999 verileri) yeterli eğitim veya profesyonel öğrenim almamakta ve dolayısıyla yetişkin yaşlarında yaşamlarına vasıfsız işçi olarak devam etmeye zorlanmaktadır.

BİT Yoluyla Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılması

Hâlen Türkiye'de çeşitli BİT projeleri yürütülmektedir. Aşağıdaki örnekler yoksulluğu azaltma çalışmalarına değer katan üç alanda yapılan girişimlere genel bir bakış getirmektedir.

Bilginin anlaşılır şekilde ifade edilmesi: Anadolu Üniversitesi tarafından yürütülen uzaktan öğretim programı (Açık Öğretim) her yıl 100,000 öğrenciye öğrenim fırsatı tanımaktadır (halen bu programda 500,000 kayıtlı öğrenci bulunmaktadır). Bu programda birincil eğitim aracı televizyon olmakla birlikte, öğrenciler belirli zamanlarda akademik personel ile etkileşimde bulunurlar. Bu,

Türkiye'nin kalkınması ve dolayısıyla yoksulluğun azaltılması amacıyla insan kapitaline yapılan doğrudan bir yatırımdır. Bu program özellikle kadınların okuma-yazma düzeylerini yükseltmeleri ve BİT'den yararlanmaları için bir fırsat sağlamaktadır.

1991-97 yılları arasında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı çiftçilere televizyon vasıtasıyla hayvancılık, tarım ilaçlarının kullanımı ve sulama gibi konularda verimli, etkili ve geniş kapsamlı bilgi ve bilişim aktarılmasını amaçlayan bir "Televizyon Programları vasıtasıyla Çiftçiler için Yoğun Eğitim" projesi uygulamıştır. Kentlerde yaşayan yurttaşlara oranla kırsal kesimde yaşayanlar yoksulluk ile ilgili sorunlarla daha fazla karşı karşıyadırlar. Bu nedenle bu proje tarım sektöründeki verimlilik düzeyinde olumlu etkiler yapmış olmalıdır.

"Güneydoğu Anadolu Projesi"nin (GAP) bir parçası olan "Coğrafi Bilgi Sistemi" çeşitli hükümet örgütleri, kamu hizmeti sağlayan örgütler ve belediyeler arasında bilgi koordinasyonu ve yönetimi sağlamaktadır. Sayet bilgi paylaşımı yapılabilirse bölgenin kalkınmasını hedefleyen projenin başarı oranı artacaktır. Ancak "Coğrafi Bilgi Sistemi"nin halen potansiyel kapasitesinin çok altında olduğu da belirtilmelidir.

Yeni istihdam ve pazar olanaklarının yaratılması:

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP),

Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), ve Girişimci Destek Merkezleri (GİDEM) internetin pazarlama amacıyla kullanılmasını teşvik eden projelerdir. ÇATOM 1995'ten beri faaldir ve cinsiyet açısından dengeli bir kalkınmayı geliştirmek için özellikle Güneydoğu'daki kadınlara yönelik olarak düzenlenmiştir. Merkezler gelir getirecek faaliyetler yürütmekte ve yöre kadınlarına eğitim ve sağlıkla ilgili konularda destek vermektedirler. 1997'den beri faal olan GİDEM ise yeni işletmelerin kurulması, mevcutların geliştirilmesi ve yerel düzeyde girişimciliğin güçlendirilmesi için yatırım hizmeti vermektedir. Bu merkezlerin hepsi Güneydoğu Bölgesi'ndeki küçük işletmelerin önündeki piyasa engellerinin bilincinde olup, e-ticareti desteklemektedir.

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) emek piyasasındaki arz ve talebin eşleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla BİT'i kullanmaktadır (internet ve çağrı merkezleri aracılığıyla). Kurum daha etkili ve verimli bir emek piyasasının kurulması için web sitesi aracılığıyla bilgi vermekte, öneriler getirmekte ve rehberlik sağlamaktadır.

Katılımın artırılması: 1994'te başlatılan ve Meclis Başkanlığı tarafından yürütülen "Televizyon ve İnternette Türkiye Büyük Millet Meclisi" projesi, Meclis'in faaliyetlerini televizyon ve internet vasıtasıyla doğrudan kamuoyuna taşımaktadır. Bu projenin halkın çoğulcu parlamenter sisteme doğrudan katılımına ve dolayısıyla yönetişimin iyileştirilmesine önemli bir katkısı bulunmaktadır.

*Açık Öğretim,
Türkiye'nin
kalkınması ve dolayısıyla
yoksulluğun azaltılması
amacıyla
insan kapitaline
yapılan doğrudan bir
yatırımdır.*

1977'de başlatılan "Türkiye'de Yerel Gündem 21" projesi yönetişimin geniş kitlelerce anlaşılmasını amaçlamaktadır (Yerel Gündem 21 süreci çerçevesindeki katılım ve yerel ortaklıklara dayanarak). Projede geniş ölçüde BİT kullanılmıştır. Bu proje kapsamındaki belediyeler vatandaşları bilgilendirmek ve etkileşimde bulunmak için İnternet kolaylıkları getirerek katılım, hesap verme zorunluluğu ve şeffaflığı arttırmışlardır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) yerel projelerinin kontrol ve değerlendirmelerini bilgisayar ortamında, tamamen şeffaf bir şekilde yürütmektedir. Bunun sonucu olarak, artan verimlilik, hesap verme zorunluluğu ve şeffaflığın yanı sıra, süreçlerin kontrolü ve değerlendirilmesinde bir standardizasyona ulaşılmıştır.

Bu ve benzer örneklerle rağmen, Türk toplumunda genel olarak BİT kullanımı yetersiz kalmaktadır.

Politikalar Konusunda Çıkarılması Gereken Sonuçlar

Bu tartışma BİT'in yoksulluğun azaltılmasında oynayabileceği rollerin yanı sıra getirebileceği olası riskleri de göstermektedir. Aşağıda anlatılan konular BİT kullanımında risklerin azaltılması ve etkinliğin artırılması için önlemler alınması gereken alanların altını çizmektedir.

Yoksulların BİT'e erişimlerinin garanti edilmesi: Piyasa mekanizmaları yoksullara yeterli BİT erişim hizmeti sağlayamayacağı için, bu durumu düzelterek bir müdahale gereklidir. Bu nedenle, ulusal ve yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum örgütleri yoksulların BİT'e erişimlerini

garanti edebilmek için faaliyetlerini üçlü oluşumlar şeklinde koordine etmelidir. Yoksulların BİT'i etkili ve verimli şekilde kullanabilmeleri için katılıma dayalı iletişim ve eğitim süreçleri de BİT kullanımına dahil edilmelidir. Böylece dijital farklılaşma olasılığı da azaltılmış olacaktır.

Emek piyasası ve BİT: Emek piyasasındaki BİT sektörünün kapsamı genişletilirken yapılacak değerlendirmelerde ve, eğer gerekirse, olumlu ve olumsuz etkilerine karşı alınacak önlemlerde son derece dikkatli olunmalıdır. Genişleyen bir sektörde öğrenim görmüş, eğitilmiş iş gücüne ihtiyaç olacağından BİT yeni işler yaratabilir ama aynı zamanda kısa ve orta vadede işsizliğe de neden olabilir.

BİT'in insan sermayesine katkısı: Sağlık, yetenek geliştirme (daha ziyade iş bulma konusunda), sürekli eğitim ve çevre yönetimi gibi alanlarda uzun vadeli insan sermayesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak için karar mekanizmaları ve paydaşlar arasında BİT'e yatırım yapmanın önemi konusunda bir bilinç geliştirilmelidir. Hükümet, özel sektör ve sivil toplum ile işbirliği yaparak bu bilinci artırma görevini üstlenmelidir. Gençler ve kadınların BİT kullanmaları için eğitilmelerine ağırlık verilmeli, dezavantajlı grupların da bu kapsama alınması temin edilmelidir.

Katılım ve BİT: Tüm düzeylerde geribildirim güçlendirecek ve bilişim kaynaklarının geliştirilmesine katılımı arttıracak yöntemler uygulanmalıdır. Dolayısıyla, kalkınma ve yoksulluğun iyileştirilmesinde kullanılan başarılı ve başarısız BİT uygulamalarının kontrolü, değerlendirmesi ve

belgelenmesi sürekli olarak yapılmalıdır. Böylece, hem yanlışlar düzeltilecek, hem de gelecekteki stratejik yatırımların ve programların saptanması için modeller geliştirmek mümkün olacaktır. Aynı şekilde, kalkınmanın desteklenmesi ve yoksulluğun azaltılmasında BİT'in rolü ile ilgili araştırmalar ve pilot projelere destek sağlanmalıdır. Verimlilik, şeffaflık ve hesap verme zorunluluğunun artması için vatandaşların belediyeler düzeyindeki katılımı tüm yurda yayılmalıdır. Katılımın mümkün olduğunca geniş olması sorumluluğunu belediyeler üstlenmelidir.

Kullanıcıya özel BİT girişimleri: Son olarak, kullanıcıya özel ve bölgenin özelliklerine duyarlı içerik ve uygulamalar geliştirebilmek için çeşitli kullanıcıların bilgi gereksinimleri saptanmalıdır. Kırsal kesimdeki kişilerin kendi içeriklerini ve uygulamalarını yaratabilmeleri için kırsal kalkınmayla ilgili kurumların yerel düzeyde destek sağlamaları gereklidir.

BİT eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine ve dolayısıyla bölgesel farklılıkların azaltılmasına da önemli ölçüde yardımcı olabilir.

Üçlü oluşumlar: BİT'in gelişmesi, kullanımı ve yayılması için ulusal ve yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum koalisyonlar oluşturmalarıdır. Yüksek eğitim kurumları ve benzeri araştırma enstitüleri de bu koalisyonlarda eşit derecede önemli roller almalıdır. Bugün bu koalisyonların oluşumu yer ve zaman açısından düzenli olmayabilir, ancak uzun vadeli bir vizyonda bu koalisyonların ülke çapında ve sürekli olması için çaba harcanmalıdır. BİT'in gelişmesi için siyasi liderlerin de bilinçlenmeleri ve taahhüde girmeleri,

ve koalisyonlar oluşturmaının önemini anlamaları sağlanmalıdır.

Uzun vadeli BİT stratejileri: BİT'in genel olarak kalkınmada, özellikle de yoksulluğun yok edilmesindeki etkileri ile ilgili uzun vadeli stratejiler geliştirilmelidir. Böyle bir süreç üçlü koalisyonlar tarafından yürütülmeli ve altyapı ve eğitimli personel konusuna dikkat edilmelidir. Ulusal (ve bölgesel) BİT stratejilerinin seçimi kalkınma konularıyla ilgili diğer ortaklarla (ulusal veya uluslararası) eşgüdümlü olarak yürütülmelidir.

Dijital eşitsizliğin azaltılması:

Yoksulların BİT'den yararlanabilmelerini sağlamak amacıyla altyapı ve eğitim programlarına kaynak aktarılmalıdır. Genelde internet kullanımı düşük olduğundan (özellikle kırsal kesimde) yoksullara internete erişim olanakları sağlanmasına özen gösterilmelidir. Buna bir örnek olarak, çalışma saatleri dışında belediyeler, üniversiteler, liseler ve çeşitli bakanlıklardaki tesislerin kullanıma açılması verilebilir.

Yukarıdaki belirtilen görüşler yol gösterici ilkeler olarak benimsendikten sonra yoksulluğun azaltılmasında hangi alanlarda daha fazla BİT girişimlerine ihtiyaç olduğu üzerinde düşünülmelidir.

Eğitimde BİT: BİT, toplumun değişik gruplarının (örneğin, çocuklar, gençler, kadınlar ve okur yazar olmayanlar) ihtiyacına göre düzenlenmiş, müfredat içi veya müfredat dışı çeşitli eğitim/öğretim programları sunmakta kullanılmalıdır.

Tarımda BİT: Çiftçiler arasında bilgi düzeyini yükselterek verimi arttırmak için tarım sektörüne kaynak

aktarılmalıdır. Çiftçiler için televizyon, radyo ve internet aracılığıyla verilecek eğitim, piyasa fiyatları, tarım araçları ve malzemeleri hakkında bilgilere ve hava şartları, mahsul ve tarım ilaçları ile ilgili teknik desteğe ulaşılmasını sağlayabilir. Yerel sorunlar ülkenin bütününde farklılık göstereceğinden etkileşim tüm bu girişimlerin vazgeçilmez bir boyutu olmalıdır.

Yönetişimde BİT: Belediyeler düzeyinde katılımı (Yerel Gündem 21 çerçevesinde) ilgili mevcut örnekler ülke çapına yayılmalıdır. Daha geniş bir katılım sağlamak için belediyeler dezavantajlı grupların katılımını kolaylaştırmalıdır. Yurttaşların karar mekanizmalarına katılımı, verimlilik, şeffaflık ve hesap verme zorunluluğunu arttıracığından iyi yönetime de yol açacaktır.

BİT ve engelliler: Büyük sayılar oluşturan engellilerin topluma katılımlarını sağlamak için ihtiyaçları doğrultusunda eğitim ve öğretimin verilmesine özel çaba harcanmalıdır. BİT, görme özürlü oldukları için dışlanan kişilere eğitim götürülmesinde etkili olabilir. Bazı kamu hizmetleri elektronik ortamda sunulurken özürlü kişilerin ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşama daha fazla katılımları sağlanabilir.

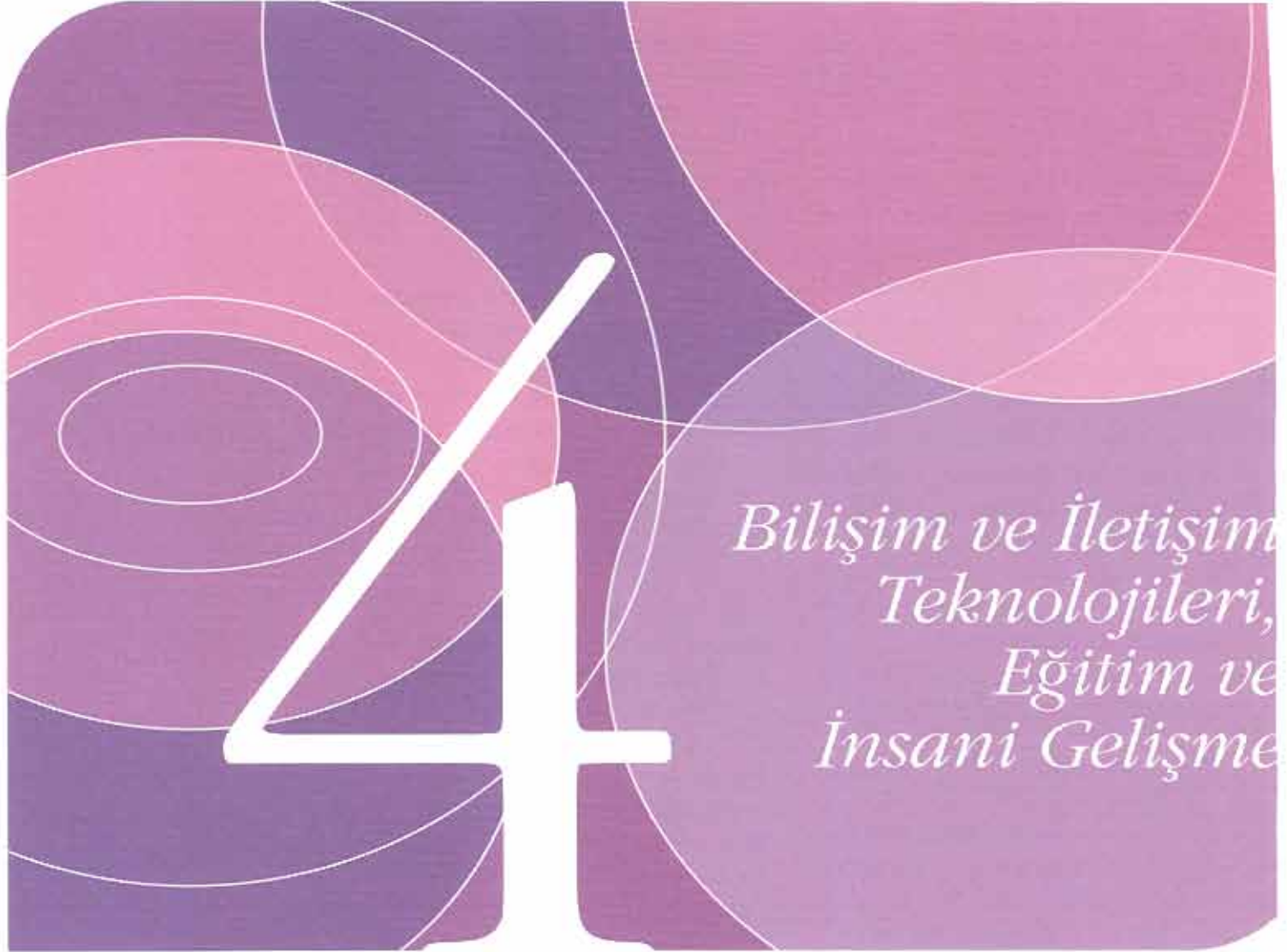
BİT ve sağlık: Sağlık hizmetleri ve hastalıklarla mücadeleyi ve koruyucu hekimliği geliştirecek altyapıların güçlendirilmesi için BİT ülke çapında uygulanmalıdır. Yoksullar sağlık problemleriyle (özellikle önlenilebilecek ve/veya tedavi edilebilecek sorunlar) daha fazla karşı karşıya kaldıklarından bu alanda gösterilecek çabalar yoksulluğun azaltılmasına dolaylı olarak yardımcı olacaktır.

BİT ve KOBİ'ler: BİT yoluyla girişimcilik faaliyetlerinin geliştirilmesi ve işlem maliyetlerinin azaltılması ile ilgili çabalar (özellikle Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde) sürdürülmelidir.

Sonuç

Potansiyel riskleri ve dezavantajları dikkate alındığı takdirde BİT, insani gelişmeyi güçlendirmekte ve yoksulluğu azaltmakta önemli bir rol oynayabilir. Öyle görülüyor ki bunun yapılabilmesi hükümet, özel sektör ve sivil toplumun faaliyetlerini eşgüdümlemek için ne kadar çaba göstereceklerine bağlıdır.

Bazı olası sakıncaları dikkate alarak, risk ve tuzakları açıkça tartışacak toplumsal müdahale var olduğu takdirde BİT, yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayabilir. BİT eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine ve dolayısıyla bölgesel farklılıkların azaltılmasına da önemli ölçüde yardımcı olabilir. Ayrıca, emek piyasasında yeni fırsatlar yaratarak ve küçük girişimciliği teşvik ederek de yoksullara yarar sağlayabilir. BİT, gerek yerel gerek ulusal düzeyde iyi yönetim geliştirecek potansiyele sahiptir. Yoksullar iyi yönetim aracılığıyla, kuşkusuz sorunlarını daha iyi dile getirecek ve kendi çözümlerini önerebilecek bir konumda olacaklardır. Bu müdahale alanları ve ilkeleri Türkiye'de yoksulluğun azaltılmasında BİT kullanımı için ilk stratejileri oluşturabilir. BİT'in yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olup olamayacağı BİT uygulamalarının giderek artan örnekleriyle değil, bu teknolojilerin kullanılmasında benimsenecek tasarım ve uygulama süreçleriyle belirlenecektir.

Bilişim ve İletişim Teknolojileri, Eğitim ve İnsani Gelişme

Eğitim ve İnsani Gelişme

Neredeyse tüm gelişme göstergeleri aynı zamanda resmi ya da gayri resmi eğitim hedefleriyle de bağlantılıdır. Bu göstergelerin bazıları eğitimdeki gelişmelerle doğrudan ilişkiliyken (örneğin, okullaşma oranları, yetişkinler arasında okuryazarlık ve eğitim harcamaları), diğerlerinde dolaylı olarak bir eğitim içeriği gözlenir (örneğin, aile planlaması, enerji tüketimi ve içme suyunun iyileştirilmesi). Eğitim kalkınma açısından hayati bir önem taşır. Ama

bunun da ötesinde, iyi bir eğitim alabilme, temel insan haklarından biri olarak düşünülmelidir.

Eğitim ile ihtiyaçlar esas itibarıyla her yerde benzer gibi görülse de, bu ihtiyaçların yoğunluk ve öncelikleri bir ülkeden ötekine farklılıklar gösterir. Aşağıda, Türkiye için özellikle önem taşıyan ve BİT'in de değerli katkılar yapabileceği alanlar olarak gördüğümüz ihtiyaçlar sıralanmaktadır.

Kadınların Güçlendirilmesi:

Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme

Göstergelerinde ("Gender Empowerment Measures") çok aşağılarda yer alan Türkiye'de kadının sosyal, siyasal ve ekonomik statüsünü yükseltmek öncelikli bir konudur. Türkiye'de okuma yazma bilmeyen nüfusun çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. Öte yandan, kilosu normalin altında olan çocuk oranı yüksektir; ayrıca, daha önceki bölümlerde değindiğimiz kayda değer başarılarla rağmen, bebek ölüm oranları da hâlâ yüksek sayılabilir. Bu sorunlarla ilgili olarak akla gelen ilk acil müdahale, Türk kadınlarını uygun bilgi donanımı ile güçlendirmektir.

Sağlık ve Eğitim: Türkiye'de ortalama yaşam beklentisi birçok ülkeden daha kısadır. Bazı sağlık göstergeleri (örneğin, 1000 kişiye düşen doktor sayısı) eğitimle doğrudan bağlantılıdır. Yüksek öğretimde görülen performans düşüklüğü ile kişi başına düşen doktor sayısının yetersizliği arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Okul ve okuldışı eğitimin, sağlık alanında kapasite oluşturmaya gerekmektedir.

Ekolojik Duyarlılık: Bugün birçok ülkede tarım alanında Bilişim ve İletişim Teknolojileri yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak Türkiye'de henüz bu aşamaya gelinmemiştir.

Turizm Eğitimi: Türkiye'nin doğal güzellikleri ve kültür mirası her yıl ülkeye daha fazla turist çekmektedir. İnsanlarının yabancılara karşı hep konuksever olduğu Türkiye'de, profesyonel turizm personeli yetiştirecek eğitim kurumlarının sayısı talebi karşılamaktan çok uzaktır.

Denizcilik Eğitimi: Türkiye denizlerle

çevrili olmasına rağmen ülkede denizcilikle ilgili eleman yetiştirmek için sadece on meslek lisesi ve tek bir yüksek okul mevcuttur. Oşinografi dersleri Türk üniversitelerinin müfredatına daha yeni eklenmiştir. Balık çiftlikleri üretimini ya da açık deniz madenciliğini geliştirmek üzere herhangi bir eğitim verilmemektedir.

Trafik Eğitimi: Hareketlilik, sosyal dinamizmin göstergelerinden biridir. Trafik ile ilgili veriler ülkede trafik kazaları ve kazalarda ölen veya yaralanan insan sayısının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Bu gerçek pek çok bilişsel, duyuşsal ve psikomotor eğitim hedefini işaret etmektedir. Örneğin, radyo, şoförlere yönelik çok amaçlı "işbaşında eğitim" vermekte bir BİT unsuru olarak kullanılabilir. Oysa Türkiye'de radyonun eğitim amacıyla kullanıldığı tek alan okul saatlerinde çocuklara yapılan yayınlardır.

BİT'in Eğitim Üzerindeki Etkisi

Bugün tüm dünyada, ileri teknolojileri eğitimin iyileştirilmesinde hem araç, hem amaç olarak kullanma eğilimi görülmektedir. Birçok ülke BİT'i ya ulusal politikalarına ya da eğitime ilişkin yasalara entegre etmiştir.

BİT'teki ilerlemeler eğitim üzerinde iki önemli etki yaratmıştır: Birincisi, bu teknolojik yenilikler eğitimin her düzeyinde yeni ders konuları, içerikleri ortaya çıkarmaktadır. Bilgisayar kullanımı, yazılım mühendisliği, bilişim sistemleri yönetimi ve bilişim ekonomisi bu yeni konuların bazı örnekleridir. İkinci olarak, BİT okul içinde ve dışında çeşitli eğitim hedeflerine erişimi kolaylaştırır. Bilgisayar destekli

öğrenim, e-öğrenim, interaktif televizyon, ve açık üniversiteler BİT'e dayanan eğitim uygulamalarından bazılarıdır.

Teknolojinin en büyük etkisi eğitim araçları-gereçleri üzerinde gözlenir.

Günümüzde, eğitimde teknoloji

aynı zamanda hem içerik

hem de aracı hâline

gelmiştir. Son yirmi

yıl içinde ise,

bilgisayar eğitim

teknolojisi alanını,

deyim yerindeyse,

tam egemenliği

altına almıştır.

Bilgisayarın

sağladığı etkileşim

olanağından dolayı

gerekli bilgiler eğitim

süreleri boyunca öğrencilerin

kullanımına açıktır. Bilgisayar destekli

öğrenim (ister bağımsız iş

istasyonlarında, isterse bir ağ

ortamında olsun) eğitim mesajının

depolanmasını, geri alınmasını ve

değerlendirilmesini mümkün kılar.

Unutmamalıyız ki, tam beş yüzyıl

boyunca, eğitim ders kitabının

koşulsuz egemenliğinde idi. Kitap

büyük miktarda görsel uyarıyı

depolayabilen derli toplu, ekonomik

ve pratik bir araçtır. Öğrenci basılı

metin üzerinde hızla ileri geri

gidebilir. Sözel, resimli, grafik ve

sayısal semboller okuyucunun bu

sembolleri çözme hızıyla daima

uyumludur. Kitabın depolama ve

görüntüleme niteliği kalıcıdır. Ancak

mesaj aktarımı özgün, renkli ve keyif

veren biçimde olsa da, etkileşim

olanağı yoktur. Video, televizyon ve

internet gibi BİT araçları eğitim alanını

tamamlayıcı yaklaşımlar getirirler;

ayrıca, örneğin cinsel eğitim gibi

alanlarda, kişinin gizli kalma hakkı da ihlâl edilmemiş olur.

Bazı Evrensel Eğilimler

Bilginin genişlemesi: Bilgi zaman dışında hiçbir sınır olmadan genişlemektedir. Genişleyen bilgi tutarlı bir müfredatın içine yerleştirilemezse bir düzene sokulamaz. Dolayısıyla eğitim kurumlarının bu bilgi patlamasını kontrol altına almaları gerekecektir.

Müfredatın sürekli olarak araştırılması, geliştirilip uyarlanması ve yeniden düzenlenmesi kaçınılmazdır. Öğretim ve öğrenim arasındaki etkileşim bugünkü geleneksel ortamlardan farklı ortamlara taşınacaktır. Elektronik sınıflar ve bilgisayar laboratuvarları daha şimdiden pek çok okulda kullanılmaktadır.

Değişen değerler: Bilgi toplumunun eğitim hedeflerinden bazıları yaratıcılık, eleştirel düşünme, buluş yeteneği, araştırmacı bir zihin ve hoşgörüdür. Gelişen dünyanın büyük bir bölümünde eğitimde ezberleme, uyumlu olma ve rutin becerilerin modası geçmiştir. Artık makineler insanın programlanabilen tüm işlevlerini taklit edebiliyor. Çok yakın gelecekte genel bilgi yerine derin teorik algılama egemen olacaktır. Öğrenmenin bilişsel boyutu ev ortamında gerçekleşecektir. Yüksek bir akademik zeka (IQ) artık gerçek hayatta refah, prestij veya mutluluk sağlamaya yetmeyecektir (Coleman, 1995). Ancak bugün okulların, bazen duygusal zekayı tamamen göz ardı etmek pahasına, sadece akademik yetenekler üzerinde duruyor olmaları üzücüdür. Okullar bunun yerine öfke

BİT vasıtasıyla daha az sayıda eğitim personeli istihdamından doğan tasarruflar bir yana, eğitsel mesajlar okula kayıtlı öğrencilerin dışında büyük sayıda izleyiciye de ulaştırılabilir.

kontrolü ve çatışma çözümlemenin esaslarını ve duygu paylaşımı, dürtü kontrolü ve duygusal yeteneklerle ilgili diğer temel bilgileri öğretmelidir. Diğer taraftan ev ortamında radyo, televizyon ve internet suç işlemeyi önleyici bir "ikna unsuru" olarak kullanılabilir. Önleme işlevinin işe yaramadığı durumlarda ise bu araçlar cezaevlerinde kullanılmaya en uygun eğitim araçlarıdır.

Kullanıcıya özel eğitim: Sosyal ilişkiler resmi, role odaklı bir ilişki tarzından daha az resmi, kişilikle uyumlu şekle dönüşmektedir. Kurumsal yapının ihtiyaçları yerine bireyin ihtiyaçları üzerinde durulmaktadır. Öğrencilerin sabit çaplı, homojen gruplara ayrıldığı, programın sabit ders saatlerine bölüldüğü bir eğitim tarzının yerini çapı değişebilen heterojen grupları kapsayan ve zaman planlaması dinamik olan programlar almıştır. Öğretme yöntem ve stilleri de büyük bir değişim geçirmektedir. Keşfetme stratejileri, anlatma stratejilerinin yerini almıştır. Bilgi aktarımı öğretmen tarafından değil duysal-görsel araçlarla daha iyi başarılmaktadır. Kişiyi özel yönlendirme temel öğretim yöntemi olacaktır.

Eğitimde BİT Kullanımı: Avantajlar ve Riskler

BİT vasıtasıyla uzaktan etkili ve zaman-maliyet verimli eğitim verilebileceği gayet açıktır. Böylece, daha az sayıda eğitim personeli istihdamından doğan tasarruflar bir yana, eğitsel mesajlar okula kayıtlı öğrencilerin dışında büyük sayıda izleyiciye de ulaştırılabilir. Radyo, televizyon ve internet okulların yükünü başka mekânlara, özellikle

de evlere ve öğrenci yurtlarına aktarabilir. Bu gelişmenin mevcut kaynaklarla yapılabilme imkânı olsa da, böyle bir sistem müfredatın son derece titizlikle planlanmasını ve öğretim araçlarının en verimli şekilde kullanılmasını gerektirir.

Öğretim araçlarının geliştirilmesinde "ayrışma" ve "yakınsama" ("divergence" ve "convergence") birbirini takip eden aşamalardır. Yeni şekillenmeye başlayan bir öğretim aracı farklı yetenekleri nedeniyle önce diğer araçlardan ayrılır ("divergence"), fakat diğer araçlar eninde sonunda, bir şekilde yeni araçla yakınlaşacaktır ("convergence"). Öğretim araçlarının bu tür yakınlaşmaları konusunda akla ilk gelen örnekler basılı metin-ses, ses-hareket, sözcük-resim, radyo-fonograf, televizyon-radyo, ve cep telefonu-fotoğraf makinesi gibi eşleşmelerdir. Ancak Bilişim ve İletişim Teknolojileri'nin uygulaması ne kadar ileri düzeyde olursa olsun, tümüyle bir öğretim sisteminin yerini alamaz; fakat "gerektiği gibi yapılandırıldığında" verimlilik arttırılabilir. BİT uygulamaları kullanılırken diğer öğretim araçlarının desteği de gereklidir. Buna yapıcı öğelerin bütünleşmesi (entegrasyonu) denmektedir. Ancak her bir eğitim aracının kendine özgü benzersiz özellikleri de mümkün olduğunca kullanılmalıdır.

Tablo 4.1 alışılmış klasik uygulamaların son zamanlarda ileri sürülen alternatiflerini göstermektedir. Televizyonla eğitim, resimli çizgi romanlardan üstün olmadığından ve bilgisayarın eğitim amaçlı kullanımı hâlâ elektronik sayfa çeviriciliği ile sınırlı olduğundan, eğitim araçlarının, BİT kullanımına

dayanan yaklaşımlar da dahil, birlikte kullanılmaları daha iyi olacaktır. Maalesef her yaklaşımı benzersiz kılan yetenekler yeterince kullanılmamakta ve sadece alternatif eğitim sistemleri olarak düşünülmektedir. Tablo 4.1'de üst sol karedeki faaliyetler, günümüzde klasik uygulamaların olduğu diğer üç bölgeye alternatif olarak önerilmektedir.

Tablo'da 4.2 verilen altı kıstas, (Tablo 4.1'de belirtilen yaklaşımların)

birbirleriyle karşılaştırılmasında kullanılır. Örneğin, mesaj görüntülemeye kullanıcı, mesajın kalıcı veya geçici olması konusundaki tercihi göre televizyon veya bilgisayardan bir tanesini seçebilir. Bu kıstaslar aynı zamanda seçeneklerden birinin kendi içinde en uygun kullanımını belirlemek için de kullanılabilir. (Örneğin, mesaj televizyon veya kişisel bilgisayar ekranında ne kadar uzun süreyle kalmalıdır?)

Tablo 4.1

BIT Kullanımında Entegrasyon ve Farklılaşma Örnekleri

BIT YAKLAŞIMLARI (Sadece BIT'e özgü kullanımlar)	KLASİK (geleneksel) YAKLAŞIMLAR (Okulda eğitime BIT desteği)
Sanal fen laboratuvarı	Elektronik beyaz tahta
Sosyoloji dersinde etkileşimli TV	Coğrafya'da "powerpoint" ile sunum
İş İdaresinde e-öğrenim	Üniversiteler arasında telekonferans
Sanat dersinde diyalog	Resim dersinde saydam gösterisi
Canlı konser ve yorum	Tarih dersinde belgelerden alıntılar
Dünya siyaseti üzerine panel tartışması	Geometri dersinde tasarım
Bir sergide ressamla söyleşi	İstatistikte hesap göstergesi uygulaması
Yabancı dil dersinde uyarlanabilir test	Ameliyathaneden canlı yayın
ALIŞILMIŞ YAKLAŞIMLAR (BIT öğreniminde okul desteği)	(Vazgeçilemeyecek klasik uygulamalar)
Atölyede donanım bakımı	Sokrat/Herbert tarzı tartışma
Okulda "Java" programlaması	Felsefe dersinde sınıf tartışması
Eğitim teknolojisi kursları	Dil dersinde geribildirim ve düzeltmeler
Yazılım geliştirme projeleri	Türkçe dersinde habersiz test
Metin yazma	Fen dersinde gerçek deneyler
İstatistik yazılım paketi uygulaması	Matematik dersinde yaratıcı tiyatro
Arkeoloji sunumu için fotoğraflar	Edebiyat dersinde konuşma yapmak
Ödevler için sanal kütüphane	Piyano çalmada hoca desteği

Tablo 4.2

Eğitimde Kullanılan BIT Yöntemleri ile Alışılmış Yöntemlerin Değerlendirilmesinde Kullanılacak Kriterler

Değerlendirme kıstasları:

- 1 Zaman ve mekânda yakınlık
- 2 İki yöntemin birbirlerinden bağımsız kullanıma sıklığı ve süresi
- 3 İki yöntemin birlikte kullanıma sıklığı ve süresi
- 4 Ortak unsurların sayısı
- 5 Amaç, içerik ve olayların sürekliliği
- 6 Katılımın sıklık ve süresi

Bilgisayarın eğitim yönetimindeki bilinen kullanımları dışında, bu araçların yeteneklerini öğretim amaçlı kullanmada üç temel yol bulunmaktadır:

1. Programlanmış öğretimde

bilgisayarlar: Programlanmış ders kitaplarındaki talimatları takip etmek, hem öğrenci hem de eğitici için sıkıcıdır. Oysa, bilgisayar öğrencinin öğrenme çizgisini belirleyip izleyebilir, onun öğrenme hızına ayak uydurabilir ve gerektiğinde bilgi çerçevelerinin görüntülenme sıklığını ve sıralarını değiştirmek suretiyle öğrencinin öğrenme hızını kontrol edebilir. Bilgisayar, hatâları, başarısızlıkları ve yavaşlığı hoşgörü ile karşılar. Sabrı sonsuzdur; tekrarlara, gecikmelere ve duraklamalara tahammül eder. Bilgisayarın etkileşim olanağı tümüyle kullanıldığında, araya katılacak bazı sürpriz unsurlarıyla öğrencinin ilgisinin dağılması önlenabilir.

2. Uyarlanabilir sınavlarda

bilgisayar: Kağıt-kalemle yapılan sınavlarda sorular sıralıdır. Çeşitli nedenlerden dolayı sorular birbirinden bağımsız olmak zorundadır. Gerekli olduğu zaman bile öğrenciye anında geribildirim verilemez. Zamanlama sınavın başında ve sonunda veya belirli aralıklarla kontrol edilebilir, fakat soru düzeyinde kontrol edilemez. Sınav soruları bilgisayara girildiğinde ise sınavın gidişi belirli bir soruya verilen yanıtı göre kontrol edilebilir. Bilgisayarda "mönü" seçenek sağlayacak şekilde tasarlanır. Her bir soru için ayrı ayrı zaman belirlenebilir. Ekranı her an işaretler, yönlendiriciler ve ipuçları gelebilir. Sınava hareket ve ses katılabilir. Cevaplarla ilgili veri kaydedilebilir; ister normlara, ister

kıstaslara referanslı olsun, her türlü istatistik bilgisi anında, kolayca, ve hatasız olarak analiz edilebilir. Kişinin gizlilik hakkı bir şifre aracılığıyla korunabilir.

3. Benzeşim aracı (simulatör) olarak

bilgisayar: Teknoloji iyi kullanılırsa üretimin nitelik ve niceliğini artırır. Ancak gerekli eğitim ve öğretimi almamış olanlar için teknoloji tehlikeli, pahalı ve zor da olabilir.

Hem geleneksel, hem BİT'e dayanan eğitim için gereken araçların kullanılmasında bir dengenin sağlanması önemlidir. Şekil 4.1'de eğitim malzemesi dengelerindeki değişiklikler görülmektedir. Şekilde, A kutusu tamamen geleneksel bir yapıyı, D kutusu ise geleneksel/konvansiyonel eğitim araçlarının bir yana bırakıldığı tamamen Bilişim ve İletişim Teknolojileri ağırlıklı eğitimi göstermektedir. Bir diğer seçenek de her bir ders birimi için dört seçeneğin birden kullanılmasını ele almaktadır.

Türkiye'de Eğitimde BİT Kullanımı

Son zamanlarda, tüm hükümetleri ve kalkınma planlarının tamamı, çağdaş toplumun gereklerine cevap verebilmek için okul içi ve okul dışı eğitimin teknolojik ilerlemeler doğrultusunda yeniden düzenleneceğini beyan etmişlerdir. Tablo 4.3 BİT'in eğitimde kullanımını iki boyutta (ortam ve tür) sergiliyor.

Bilişim ve İletişim Teknolojileri'nin uygulaması ne kadar ileri düzeyde olursa olsun, tümüyle bir öğretimi sisteminin yerini alamaz; fakat "gerektiği gibi" verimlilik artırılabilir.

Bir başka ifadeyle, bu tabloda BİT'in gerek okul içinde, gerekse okul dışındaki eğitimde "nerede" ve "nasıl" kullanılabileceğini ele alıyoruz.

BİT, herkes açısından, eğitim mesajının verilmesinde bir çarpan işlevi görmek potansiyeline sahiptir. Verilen mesajın herkes için gerekli olduğu varsayımıyla, bu özellik eğitimde bir dereceye kadar fırsat eşitliği sağlamak için kullanılabilir. Oysa şu anda, verilen eğitim mesajındaki ayırım çok belirgindir. Okullara kayıtlı olan öğrenciler daha anlamlı ve derinlemesine mesajlar almaktadırlar. BİT'e dayanan seçeneklere yerleştirilmiş öğrenciler ise (Açık Üniversite veya Açık Lise

gibi) daha genel, her işe yarar türden bilgilerle yetinmek durumundadırlar.

Burada bilginin derinliği yaygınlığa kurban edilmiştir. Bu ayırım sonucunda etkinlik herkes için yetersiz olur. Okullar zaman ve kaynaklarının çoğunu genel içeriği öğretmeye ayırdıkları için, öğrenilenlerin uygulamasına çok az zaman ayırabilirler. Açık Öğretim öğrencileri ise bu fırsattan yoksundur.

Tek tek konu alanları ele alındığında, Türk eğitim sistemi genellikle çeşitlilikten kaçınır; abartılan bir birlikle, tekdüze bir aynılığa varılır. Okul müfredatı içinde her bir dersin nihai başvuru kaynağı ders kitabıdır. Gözlenebilen tek çeşitlilik unsuru ise

Kutu 4.1

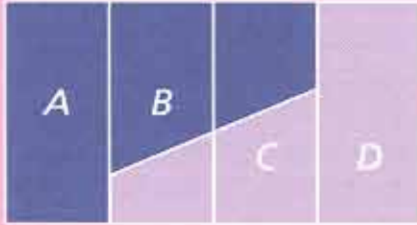
BİT'in Sınıflarda Kullanılması: Bazı Temel Hesaplamalar

Türkiye'de Bilişim ve İletişim Teknolojileri'nin eğitimin bir parçası haline getirilmesi kuşkusuz bir maliyeti gerektirecektir. Türkiye'de bir akademik yılda 30 ders haftası ve ilk ve orta öğretim sistemlerinde haftada 35 ders saati bulunur. Toplam olarak tek bir sınıf için yılda 1,050 ders saati vardır. Öğrenciler 11 yıl okula devam ederler, bu da anaokulu ve yüksek öğretim hariç 11,550 ders saati eğitim demektir. Müfredatın yüzde yirmisinin BİT'e dayalı hale geldiğini varsayarsak, toplam 2,310 ders saatlik malzemenin hazırlanması gerekir. Bir saatlik ders malzemesinin tasarlanması, geliştirilmesi ve sınanması için gereken zaman ortalama 40 ders saatidir. Bu rakamlar, BİT'i sadece ilk ve orta öğretimde uygulamak için 92,400 ders saatlik bir çalışmaya ihtiyaç duyulacağı anlamına gelir.

Öğretme-Öğrenme etkileşimi için kuşkusuz bir BİT altyapısı gereklidir ama, altyapı tek başına yeterli değildir. Portallar iyi tasarlanmazsa, soru bankaları yeterince zengin değilse, yeni yaklaşımlar simülasyon ve oyunlarla desteklenmezse, tüm altyapı yatırımı ziyan edilmiş olur. "Kaynak"tan gelen bilgi ile "hedef" tarafından alınan bilgi arasındaki farkı azaltmak için en önemli unsur eğitim yazılımıdır. Bilimsel açıdan sağlam sanal deneyler, TV dersleri için eğlendirici senaryolar ve radyo yayınları için çekici diyaloglar yeni tarz öğretim için şarttır.

Şekil 4.1

Eğitimde BİT Kullanımının Dengelenmesi

- A. BİT'i tamamen göz ardı etmek veya çok az kullanmak; geleneksel okul eğitimini aynen tutmak.
- B. Okulu bir sosyalleşme unsuru olarak tutup bilgisayar destekli öğretim, duysal-görsel-özel öğretmen, multimedya uygulamaları gibi BİT desteklerinden yararlanmak.
- C. BİT'in hakim olduğu stratejileri benimseyip bunlara klasik okul sisteminden destek almak. Örneğin, e-öğrenim veya uzaktan eğitim gibi.
- D. Okul eğitimini tamamen bir kenara bırakıp e-öğrenim, açık eğitim ve TV okulları gibi BİT platformlarını birlikte veya ayrı ayrı kullanmak.

karatahtadır. Artısı ve eksisiyle, ders kitabı müfredatla eşanlamı olarak görülür. Diğer taraftan ne kitaplar arasında, ne de kitabın içinde çeşitlilik vardır. Kağıt ve baskı kalitesi düşüktür ve içerik de çoğunlukla güncelliğini yitirmiştir.

Müfredatta ortak bir temel, bütünleştirici bir tema bulmak zordur. Altıncı sınıftan başlayarak birbirinden farklı on dört veya on beş ders öğretilir. **BİT ise birlik ve çeşitliliği en uygun düzeyde yaratma potansiyeline sahiptir ve bu özelliği ile çağdaş eğitimde vazgeçilmez bir işleve sahiptir.**

Türk eğitim sistemi kontrolü elden bırakmamak adına gayet katıdır. Aynı düzeydeki öğrenciler eşit

Tablo 4.3

BİT'in Eğitimde Kullanım Örnekleri

Eğitim	Okul-dışı ortamlar	Okul-İçi ortamlar
Resmî (Formel)	Açık Üniversite	Elektronik Sınıflar
	Açık Lise	Bilgisayar Kursları
	Uzaktan Eğitim	Kapalı Devre TV
	e-öğrenim	Alıştırma ve Egzersizler
	Ödev ve Projeler	Simülasyonlar
	Gezi ve Seyahatler	Sanal Laboratuvar
	Uygulama	Okuldan/okula Canlı Yayınlar
	Gazetede Deneme Sınavları	Ders Dışı Faaliyetler
Gayri Resmî (enformel)	TV Programları	Genişletilmiş Müfredat
	Radio Programları	Sıkıştırılmış Müfredat
	Bilgisayar Oyunları	Zenginleştirilmiş Müfredat
	İnternet Kafeler	Bilgisayar Kulüpleri
	Çıraklık	Sergiler
	Alan Çalışması	Kapalı Devre TV

büyüklerdeki sınıflara ayrılırlar. Tüm ders saatleri 40 dakikadır. Ders yılı içinde haftalık ders programları sabittir. Program her yerde aynıdır. Öğretmenler ders planlarını güncel olaylara göre değiştiremezler. **Oysa BİT, rastgele bir uygulama değildir ama, mutlaka bir ölçüde esneklik gerektirir.** Örneğin, iki saat internette gezinmeyi takiben 20 dakikalık bir saydam gösterisi sabit ders zamanının yerini alabilir. Küçük bir grupta tartışmalar yapılırken büyük bir gruba film izlettirilebilir. Büyük gruplar telefon bağlantısı ile iki saatlik bir konferansta tartışmalara katılırken, küçük gruplar sanal bir deneyle uğraşabilirler.

Türkiye'de televizyon aracılığıyla öğretim yapan ve ekonomi, işletme gibi konularda diploma veren, resmî bir "açık" yüksek eğitim seçeneği mevcuttur. Üniversite giriş sınavlarında en başarısız olan öğrenciler bu programa yerleştirilirler. Bu öğrenciler yanlarında hiçbir sınıf arkadaşlarının olmadığı bir ortamda "İnsan İlişkileri" öğrenirler. Bir yabancı dili, hiç konuşmadan ve hiçbir

yazılı iletişimde bulunmadan öğrenmeleri beklenir. Bu ve bunun gibi örnekler, yukarıda belirttiğimiz üzere, yöntemlerin birbirleriyle bütünleştirilmesinin gereğine işaret etmektedir.

Mümkün olsaydı, tüm becerilerin e-öğrenim yoluyla öğrenilmesi çok hoş olurdu. Birçok okulda kalabalık sınıflarda coğrafya dersleri söz konusu yerle ilgili görüntüler olmadan, tarih dersleri özgün belgelerle desteklenmeden, yabancı dil dersleri ana dili bu olan bir kişinin aksanını hiç duymadan, biyoloji dersleri ise gerçek hayat süreçlerini gözlemlemeden yapılır.

Politikalar Konusunda Çıkarılması Gereken Sonuçlar

BIT'in eğitimde kullanılmasının yararları ve riskleri ile ilgili yukarıdaki tartışma acil olarak ele alınması gereken çeşitli politika önerilerine dikkat çekmiştir. Özetlemek gerekirse, temel politika önerileri şunlardır:

- BIT, müfredatın sıkıştırılmasının şart olduğu yerlerde çözüm getirir ve eğitime esneklik katarak kurumlara müfredatlarını zenginleştirebilme imkanı sağlar.
- Hem BIT hem de klasik yaklaşımların bir araya geldiği başarılı bir karışım sunan eğitim araçları bulmaya çalışmak önemlidir.
- BIT ancak her öğretim ortamının tasarımında gösterilen dikkat ve titizlik kadar başarılı ve etkili olabilir.
- BIT'in eğitimde uygulanması kullanıcının ihtiyaçlarına tam olarak uymalı ve aynı zamanda emek piyasasının ihtiyacını da karşılamalıdır.

Sonuç

BIT'in eğitim alanındaki potansiyelini irdeleyen bu bölümün ana mesajı şudur: **BIT eğitimin geniş kitlelere yayılmasında ve zaman ve mekân kısıtlamaları olmaksızın daha yoğun olarak sunulmasında vazgeçilmez bir araçtır. Ancak Türkiye'deki eğitim sistemi içinde bugünkü BIT uygulamaları yetersizdir.** Bunun nedeni kısmen Türkiye'deki eğitim sisteminde bir bütünlük olmamasına bağlı olsa da, bu aynı zamanda katı bir yapının sonucudur. Halen BIT destekli eğitim programlarına kayıtlı öğrenciler akademik kurumlara devam eden yaşlılarından daha zayıf bir eğitim almaktadırlar. Türkiye'de BIT destekli eğitim, performansı düşük öğrencilere verilmektedir; dolayısıyla bu durumda ne bu öğrencilerin, ne de emek piyasasının ihtiyaçları karşılanabilmektedir.

BIT, eğitim sektörünün geliştirilip iyileştirilmesinde fevkalâde büyük bir rol üstlenebilir. Bu teknolojiler, öğretime ve sınavlara yardımcı olabildiği gibi simülatör görevi de yapabilir. BIT, yenilikçi ve ilgi çekici bir tasarıma sahip olabilir; kolay kullanılabilir; ve kullanıcının karşı karşıya olduğu zaman ve erişim kısıtlamalarına göre uyarlanabilir. Aynı zamanda, BIT müfredata ulusal düzeyde bütünlük ve esneklik kazandırabilir. BIT'in sağlayacağı yararlar, coğrafi erişim açısından daha da büyük olacak ve bu durum verimlilik artışı da birlikte getirecektir.

BIT'in eğitime sağlayacağı yararların, bir maliyetinin de olacağı doğaldır. Gereken malzemenin üretilmesi, büyük bir finansmana ve işgücüne ihtiyaç gösterecektir. Eğitim ortamlarında doğru dengenin

Kutu
4.2**BIT'in Türk Eğitim Sistemine Dahil Edilmesi:
Öğrenim Kaynakları Geliştirme Merkezi İhtiyacı**

Ders konularının lise fizikinden lisansüstü istatistik derslerine kadar çok çeşitli olması, ünitelerin yabancı dil eğitimindeki gibi birbirini takip etmesi ve zamanlamadaki güçlükler nedeniyle BIT uygulamalarının eşgüdümünü sağlayacak uzmanlaşmış bir organa ihtiyaç vardır.

Bir Öğrenim Kaynakları Geliştirme Merkezi her konu için değişik eğitim düzeylerindeki uygulamaların ve zorluk derecelerinin eşgüdümlemesini sağlayabilir. Bağımsız bir Öğrenim Kaynakları Geliştirme Merkezi'nin işlevleri şunları kapsar:

1. Kamu ve özel sektör kurumlarının işletim sistemlerinin ve hizmetlerinin uygulama örneklerini sağlayarak, BIT'in eğitimde verimli kullanılmasını nasıl teşvik edebileceklerine dair politika ve uygulamaları geliştirip değerlendirmek.
2. Sınıf ortamının dışında, kültürel çeşitlilik ve kesintili etkileşime tâbi olabilen değişik öğrenme ortamlarında (ev, internet, vb.) akreditasyon ve değerlendirmenin nasıl düzenleneceği üzerinde odaklanmak.
3. Eğitim uygulamalarında yapılacak değişiklikleri yönetebilmek için BIT uygulamalarının düzenlenmesi ve yürütülmesinde kurumlar arasında yeni işbirliği yolları geliştirmek.
4. Maliyet ve yarar konuları ve teknoloji seçimi ve uygulamasında tüm kurumlar arasında aracılık etmek.
5. Kurumların (okullar, şirketler, vb.) BIT destekli eğitimi staj ve insani gelişme programlarına nasıl entegre ettiklerini gösteren örnek olay analizlerini vurgulamak.
6. Öğretmen yetiştirme, öğretim kadrosunun geliştirilmesi ve desteklenmesi, çevrimiçi işbirliği ve teknoloji destekli eğitim konularında en iyi uygulamaları bulup bunları duyurmak.
7. Eğitim süreci içinde yüksek verimli gelişme ve nitelik değerlendirme yöntemleri oluşturmak ve bunun BIT destekli eğitim ortamlarında (e-öğrenim gibi) en iyi ne şekilde başarılabileceğini incelemek.
8. Eğitim teknolojisinin geleceği üzerine varsayım ve vizyon geliştirmek ve yeni BIT uygulamalarını gözden geçirmek.

sağlanması sürekli bir müfredat geliştirme sürecinin, dikkatli planlama ve sinama ile yürütülmesi gerekir. Bu nedenle Türkiye'nin eğitimde BIT kullanımı ile ilgili politikalar konusundaki yaklaşımını salt

uluslararası gelişmelere ayak uydurma isteği değil, BIT'in Türkiye'nin çok sayıda, fakat özgül eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için uygun yollar bulma ihtiyacı yönlendirmelidir.

e - Kasaba Projesi" bir Anadolu kasabasındaki küçük el üretimini tanıtarak, bu ürünleri rekabet edebilir ve yaşayabilir hâle getirmeyi amaçlıyordu. Bu tür ürünlerin pazarlama olanaklarının artırılma aracı olarak da e-ticaret seçildi. Ayrıca, yeni teknolojilerin üretim tekniklerini ve kalitesini artırması da bekleniyordu. Bilgisayar kullanımı ve internet bağlantısının bu amaca ulaşmakta ilk adım olduğu düşünüldü ve bir takım pilot projeler başlatıldı.

2000 yılında "e-Kasaba Projesi" için pilot yerleşim yeri olarak Türkiye'nin Güneybatısında Denizli iline bağlı Yatağan kasabası belirlendi. Son nüfus sayımına göre Yatağan'ın nüfusu 4,369'dur. Ancak bu nüfusun sadece 3,500 kadarının sürekli olarak Yatağan'da yaşadığı, geri kalanının ise il merkezi olan Denizli'ye göç ettiği tahmin edilmektedir. Yatağan'da 15. yüzyıldan beri kesici aletler üretilmektedir ve bugün ağırlıklı olarak bıçak imal eden 250 atölye bulunmaktadır. İklim ve arazi özelliklerinin tarıma elverişli olmadığı

Tablo 5.1

Yatağan'da Cinsiyet ve Yaş Göre Nüfus Dağılımı (%)

Yaş	0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	70+
Erkek	16.1	16.8	17.6	14.8	11.5	9.0	8.4	6.0
Kadın	16.1	15.0	13.5	14.1	11.0	10.8	10.4	9.1

Yatağan'da, bıçak üretiminin neredeyse tek ekonomik faaliyet olduğu görülmektedir. Bir anaokulu, iki ilköğretim okulu, iki meslek okulu ve kız öğrenciler için bir pratik sanatlar okuluna sahip olan Yatağan'ın eğitim kaynaklarının bu büyüklükteki bir kasaba için özenilecek düzeyde olduğu söylenebilir. Diğer yandan kasabada dokuz cami bulunmaktadır. Yatağan halkı dindar insanlardır ve kasaba, özellikle kadının statüsü açısından, tutucu bir karaktere sahiptir. Örneğin, kadınların kahvehanelerin bulunduğu kasaba merkezinde görülmeleri hoş karşılanmaz.

e-Kasaba Projesi

Yatağan'daki pilot proje Türkiye Bilişim Derneği (TBD), Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Yatağan Belediyesi ve Microsoft Şirketi tarafından ortaklaşa yürütülmüştür. Projeye ayrılan bütçe 441,000 Amerikan Doları idi. Projenin ilk hedefleri şunlardı:

- Bir "İnternet Kafe" açılması,
- 250 kişiye başlangıç düzeyinde bilgisayar ve internet kullanımı konusunda eğitim,
- 250 kadar bıçak imalatçısına web sitesi ve e-posta adresi sağlanması,

- En az 125 bilgisayar ve internet bağlantısı sağlanması,
- Tıbbi aletler üretimi konusunda eğitim,
- Yatağan'ın toplam kesici alet üretiminin %10'unun ihraç edilmesi.

Ancak bu ilk hedeflerin sadece birkaç tanesi gerçekleştirilebilmiş ve proje, hedeflenen 125 bilgisayar yerine bağışlanan sadece 18 bilgisayar ve iki eğitmenin iki yıllık maaşı ile sürdürülmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak toplam 350 kişi eğitim görmüştür. Bağışlanan bilgisayarların dokuzu ile bir İnternet Kafe açılmış, diğer altısı Belediye'ye tahsis edilmiş ve üçü de kurslarda en başarılı öğrencilere ödül olarak verilmiştir.

e-Kasaba Projesinin Etkisi: Bir Alan Çalışması

Bu kısıtlı pilot projenin Yatağan'ın ekonomik ve sosyal yaşamı üzerindeki etkilerini incelemek üzere bir alan çalışması tasarlanmış ve Yatağanlı politikacılar, öğretmenler, imamlar ve diğer ileri gelen kişilerin yanı sıra, e-kasaba projesinden yararlanacağı düşünülen sıradan

*"e- Kasaba Projesi"
bir Anadolu
kasabasındaki
küçük el üretimini
tanıtarak, bu ürünleri
rekabet edebilir ve
yaşayabilir
hâle getirmeyi
amaçlıyordu.*

vatandaşları kapsayan toplam 223 kişiyle açık uçlu, derinlemesine mülâkatlar yapılmıştır.

Bu çalışmanın en dikkat çekici bulgusu bilgisayar ve internet kullanımında görülen "cinsiyet farklılığı" olmuştur. Görüşme yapılan 106 kadından sadece 30'u (% 28) bilgisayar ve internet kullandığını belirtmiştir. Erkeklerde ise bu sayı 117'de 52, veya % 44'tür. Aradaki 16 puanlık fark önemli olmakla beraber şaşırtıcı da değildir. Cinsiyet farkı evli ve daha yaşlı kadınlarda daha da belirgindir. İlk başta çok az sayıda evli kadın kurslara katılmıştır. Evli kadınların eğitime katılmadaki isteksizliklerinin temel nedeni bu derslerin İnternet Kafe'de, yani hem kadınlara hem de erkeklere açık bir kamusal alanda yapılıyor olmasıdır. Araştırmanın yapıldığı tarihte 34 yaş ve üstündeki 53 kadından sadece üçü bilgisayar ve internet kullanıyordu.

Görüşme yapılan deneklerden birçoğu bilgisayar ve internet kullanmayı öğrenmenin "evli kadınlar için iyi olmadığı" fikrinde idi.

Evli kadınların eğitime katılmadaki isteksizliklerinin temel nedeni bu derslerin İnternet Kafe'de, yani hem kadınlara hem de erkeklere açık bir kamusal alanda yapılıyor olmasıdır.

Diğerleri kadın ve erkeklerin bir arada eğitim gördüğü kurslara evli kadınların katılma "izinlerinin" olmadığına değindiler.

Kadınların eğitime katılmalarını engelleyen bir diğer faktör de kurs öğretmeninin erkek olması idi. Son olarak, kursun verildiği yerin evli kadınları

katılmadan alıkoyduğu ve bu kursun İnternet Kafe yerine bir okulda verilmiş olmasını tercih edecekleri belirlendi.

Sonuçlar genellikle gençlerin bilgisayar ve internet kullandıklarını gösterdi. Bu da beklenen bir sonuçtu. 34 yaşın üstündeki 109 kişiden sadece 12'si bilgisayar ve internet kullandığını, 70 kullanıcının ise 35 yaşın altında olduğu görüldü. Yatağan'daki daha yaşlı kişiler Bilişim ve İletişim Teknolojileri'ne hiçbir ilgi duymuyorlardı. Gençler ise e-kasaba projesi uygulanmaya başladıktan sonra yaşlıların kendilerine daha fazla saygı duymaya başladığını ifade ettiler. Projenin bu beklenmedik sonucu kuşaklar arasındaki bağları güçlendirdi.

Bilgisayar ve internet kullanımının öğrenilmesinde en önemli kaynak okulda müfredatın bir parçası olarak verilen kurslardı. Bu kursları e-Kasaba projesinin kursları takip etti. En önemli internet kullanım mekânı e-Kasaba projesinin İnternet Kafesi oldu. 77 kişiden 41'i internete bağlanmak için İnternet Kafe'den yararlandıklarını söylerken 17'si internete evden bağlanabildiklerini belirtti. **Okullarda ise internet bağlantısından sadece öğretmenler yararlanabiliyordu.** Bu nedenle, şu anda Yatağan'da internet erişimi ancak e-Kasaba projesinin İnternet Kafesi ile sürdürülebilir.

Bu çalışma e-Kasaba projesinin Yatağan'ın ekonomik yaşamı üzerinde en azından kısa vadede önemli bir etkisi olmadığını gösterdi. Bir web sitesine sahip olmanın hiçbir özendirici yönü olmadığı için web sitesi sahiplerinin sayısı sınırlıydı.

Ayrıca ne e-Kasaba projesi temsilcilerinin, ne de bürokratların bu durumu değiştirecek bir müdahalede bulundukları gözlemlendi. Görüşme yapılan deneklerden sadece 10'u çalışma yerlerine ait web siteleri olduğunu belirtti.

e-Kasaba projesinin yürütülmesi Yatağan'daki ekonomik faaliyetlerde belirli bir artışa yol açmadı. Bıçak imalatçıları hâlâ ürünlerini ihraç edebilecek becerilere sahip değiller. Bunun ilk nedeni, e-ticaret için gerekli olan yabancı dilde iletişim kuramamaları. İkinci neden, bu tür iş ortamlarına yabancı olmaları. Üçüncü neden, yabancı dilde iletişim kurabilen ve uluslararası ticaret kurallarını ve ödeme sistemlerini bilen nitelikli eleman istihdam edecek sermayeye sahip olmamaları. Son olarak da üretimlerin hâlâ standartlaşmamış olması ve uluslararası piyasalara uygun olmaması sayılabilir. Bütün bunlara rağmen, proje gelecekteki gelişmeler açısından potansiyel vaat ediyor. Bazı üreticiler bıçaklarının tasarımında bilgisayardan yararlanıyor ve kendi üretimlerinin kalitesini arttırmak için internetten örnek bıçak satın alıyor.

Sonuç

Yatağan'daki e-Kasaba projesi iki açıdan değerlendirilebilir. Ekonomik açıdan bakıldığında proje başta belirlenen hedeflere ulaşamamış görünüyor. Bu hayal kırıklığının ana nedenleri projeye ayrılmış olan tüm kaynakların kullanılmamış olması; geniş ölçekte üretimi destekleyecek altyapının bulunmaması; üretimde standartlaşma olmaması; ticari

kurumların eksikliği; yabancı dil, ticari uygulamalar ve genel iş tekniğinin bilinmemesi. Ayrıca projenin tasarımında cinsiyete ilişkin değerlerle diğer kültürel faktörlerin hesaba katılmamasının ciddi bir hatâ olduğunu da belirtmek gerekir.

Diğer taraftan bu proje üreticilerin kaynak

fiyatlarını belirlemelerini ve böylece karşılaştırma yaparak rekabet şanslarını arttırmalarına yardımcı oldu.

Üreticiler artık kesici âlet tasarımları ile ilgili bilgilere ulaşabilmekte, belirli bilgisayar programları ile kendi tasarımlarını yaratabilmekte ve yabancı şirketlerle temasa geçerek web üzerinden makine ve âlet satın alabilmekteler. Projenin hanehalkı gelirlerini etkilediğine dair anlamlı bir bulgu ise bulunmamaktadır. Ancak e-pazarlama ve ihracat olanaklarının bulunduğu açıktır ve biraz destek ve doğru yönlendirme ile ihracat potansiyeli gerçekleşebilir.

Tutuculuğun, özellikle evli kadınlar arasında, bilgisayar ve internetten yararlanılmasını engellediği gözlemlendi.

Ancak genç kuşağın gerek erkekleri, gerek kadınları için gelecek daha parlak. Yaşlı kuşaklardan Yatağanlılar, bilgisayar ve internet'in özellikle gençler için verimli olacağını ifade ediyorlar. Genç Yatağanlılar büyüklerinin saygısını kazanmanın yanı sıra, projenin sunduğu daha iyi iş imkânı gibi fırsatlardan da

Gençler ise e-kasaba projesi uygulanmaya başladıktan sonra yaşlıların kendilerine daha fazla saygı duymaya başladığını ifade ettiler. Projenin bu beklenmedik sonucu kuşaklar arasındaki bağları güçlendirdi.

yararlanıyorlar. Projeden önce aralarında pek sosyal etkileşim kuramayan genç kız ve erkekler bir araya gelip "meşru" kabul edilen bir amaçla bir araya gelebilecekleri bir ortam buluyorlar. İnternet Kafe'nin yerine getirdiği böyle bir işlev de var. e-Kasaba projesi henüz küçük ölçekli kesici âlet üretimini geliştirme

konusundaki vaadini bütünüyle yerine getirememiş olmasına rağmen insanların olanaklarını arttırmış ve zihinlerinde gerek ticari, gerek sosyal açıdan yeni ufuklar açmış gibi görünüyor. Proje, gelecekte insanların önündeki seçenek ve özgürlüklerin artması ve dolayısıyla da insani gelişme düzeyinin yükselmesi sonucunu doğurabilir.

Kutu 5.1

Türkiye'de KOBİ'ler ve BİT

Son yıllarda küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) Türkiye ekonomisindeki önemi giderek daha çok vurgulanmaktadır. 2003 yılında Microsoft Türkiye'nin beş büyük ilindeki (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana) 728 KOBİ'yi kapsayan bir anket çalışması yaptı. Bu çalışmanın amaçları, bu işletmelerin Bilişim ve İletişim Teknolojileri'ne ulaşım ve BİT kullanım düzeylerini değerlendirmek ve 2000 yılında 538 KOBİ üzerinde yapılmış benzer bir çalışma ile karşılaştırıp o tarihten bugüne kadar ne gibi gelişmeler olduğunu değerlendirmektir. Ayrıca, bu araştırmanın bulguları, 2002 yılı ortalarında Çin, Brezilya, ABD, Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık'ta yapılan araştırma bulguları ile karşılaştırılabilecektir.

Türkiye'deki Microsoft araştırmasına en az bir bilgisayara sahip olan küçük ve orta boy işletmeler dahil edildi. Bu işletmelerin hiçbirisi acentelik, "franchise", kamu girişimi, vakıf veya bir holdingin parçası değildi. Elde edilen veriler seçilen işletmelerin sahipleri veya yöneticileri ile yapılan yüz yüze görüşmelere dayanıyordu.

Araştırma bu KOBİ'lerin % 53'ünün internet altyapısına, % 80'inin ise internet erişimine sahip olduklarını belirtmelerine rağmen, sadece % 23'ünün bilgisayar kullandığını ortaya çıkardı. Çin ve Brezilya'da ise bilgisayar kullanımı sırasıyla % 35 ve % 72 idi.

Türkiye'de bilgisayar kullanan KOBİ'lerin yarısından fazlası İstanbul'da bulunuyor ve KOBİ'lerin % 50'si 1 ile 4 arasında bilgisayar sahibi. Bilgisayar kullanmayanlar bunun nedenini şöyle açıklıyor:

- %56 Yaptıkları iş bilgisayar kullanımı gerektirmiyor
- %10 Bilgisayarlar pahalı
- %8 Bilgisayar konusunda hiçbir bilgileri yok

Bu pilot projeden en az iki önemli ders çıkarılabilir:

a. Diğer ihtiyaçları (teknik, eğitsel, ekonomik ve sosyal) hesaba katmaksızın birkaç bilgisayar kurmak, BİT uygulamalarından beklenen yararların gerçekleşmesini garanti etmez.

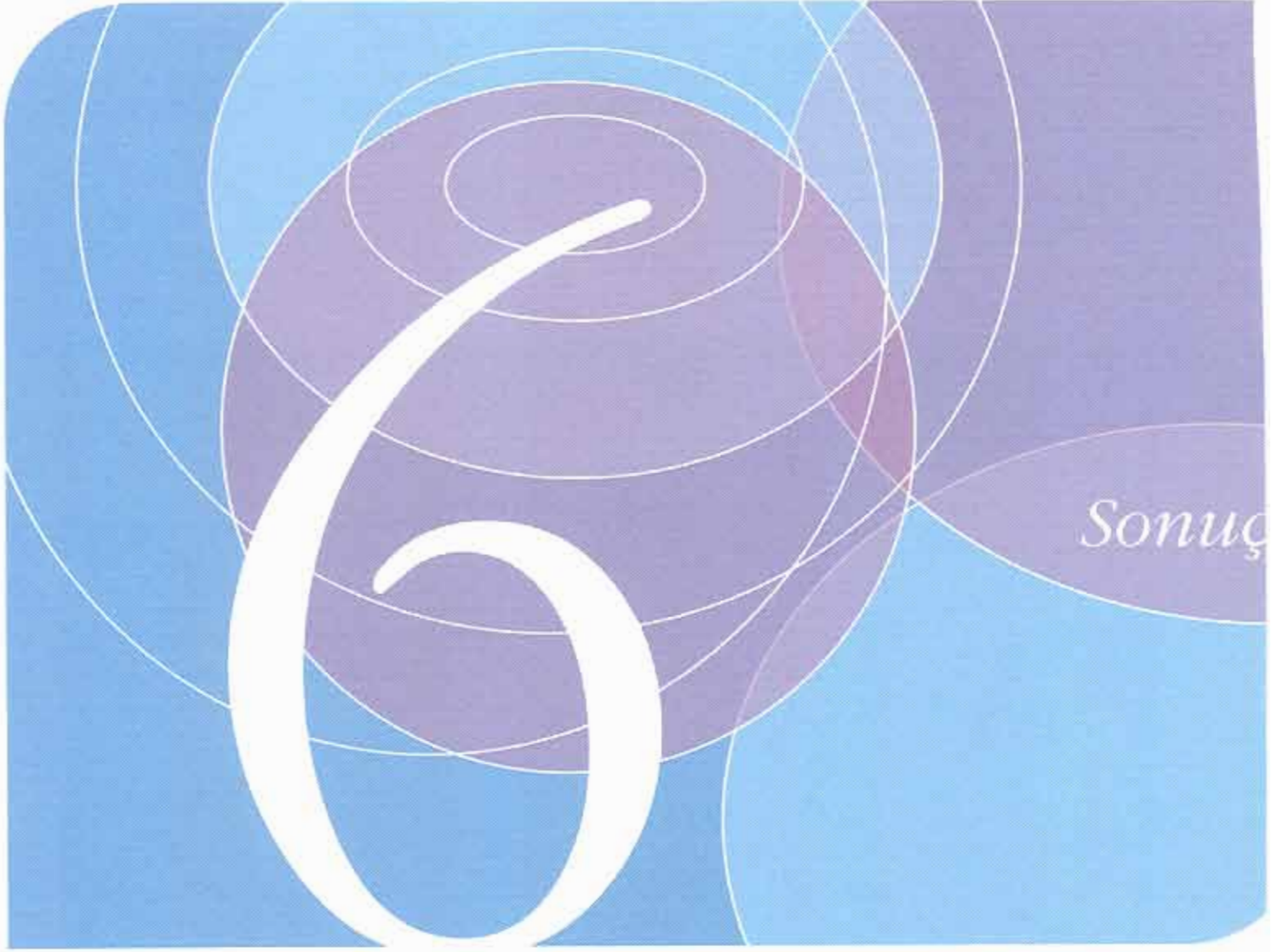
b. Kültürel faktörler en az teknolojik altyapı, teçhizat ve yazılım kadar önemlidir. Kültürel değişkenlerin gözardı edilmesinin, hem ciddi hayal kırıklıklarına, hem de kaynak ısrafına yol açması kaçınılmazdır.

Microsoft'un 2000 yılındaki anketiyle karşılaştırıldığında, bilgisayar kullanan toplam çalışan sayısının % 8, bilgisayar kullanabilen vasıflı çalışanların sayısının ise % 4 arttığı görülüyor. Bu bulgular KOBİ'lerin genellikle BİT'i işlerini arttıracak bir araç olarak görmediklerini gösteriyor. KOBİ'lerin % 93'ü e-ticaret için gereken altyapıya sahip olduklarını ifade etmelerine rağmen sadece % 7'si e-ticaret yapıyor, % 90'ının ise e-ticaret konusunda bir yatırım yapma planı yok.

2000 yılından bugüne kadar ortaya çıkan bir başka olumlu gelişme de kendi web sitelerine sahip olan KOBİ'lerin sayısında % 13 artış olması. Mülakata katılanlara göre bir web sitesine sahip olmanın temel amacı işletmelerini daha iyi tanıtmak ve imajını yükseltmek. % 32'si bu tür siteleri satışları artırma aracı olarak, % 21'i ise müşterilerle hızlı iletişim ortamı olarak görüyor.

Anket kişilerin BİT konusundaki genel yaklaşımlarını da ortaya koyuyor. % 96'sı BİT'in verimliliği arttıracığına inanırken % 89'u girişimlerinin sektör içindeki pozisyonunu yükselttiğini düşünüyor. Anketi cevaplayanların yarısından çoğu (% 51) işletmelerinin gelecekteki başarısının teknolojiye yatırım yapmaya bağlı olduğunu ifade ediyor.

Girişimciler genellikle meslektaşlarından etkilenme eğiliminde oldukları için, Microsoft ticaret odaları ve profesyonel derneklerin KOBİ'lerde BİT kullanımını teşvik etmekte daha faal bir rol oynamalarını öneriyor. BİT'in yararları konusunda bilinci arttırma ve bilgisayar kullanımını kolaylaştırma konusundaki kampanyalar da bu amaca yönelik çalışmalardan bazıları.

2

004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu'da, Türkiye'nin

insani gelişme düzeyini yükseltmesine yardımcı olacak Bilişim ve İletişim Teknolojileri girişimleri ile ilgili örnekler sunulmuştur. Bu girişimler insani gelişim kavramına ilişkin, birbiriyle bağlantılı ama birbirinden farklı üç ana başlıkta toplanabilir:

- i) Doğru ve anlamlı bilgiye erişim,
- ii) İstihdam yaratılması ve
- iii) Katılımın arttırılması.

Doğru ve Anlamlı Bilgiye Erişim

Bugüne kadar uygulanmış olan girişimler BİT'in insan faaliyetlerinin çeşitli alanlarında bilişime hızlı ve düşük maliyetli erişim sağlama potansiyeline sahip olduğunu ve genel anlamda kalkınmaya katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu konuyla ilgili olarak yoksulluğun giderilmesi örneğini alırsak, elektronik eğitim ve öğretim teknolojilerine erişimin yaygınlaşması, yoksulların insan sermayesini arttırarak ve

dolayısıyla yeni fırsatlar yaratarak büyük olasılıkla yoksulların yaşamlarının düzelmesine katkıda bulunacaktır. Ancak, bu yararların ortaya çıkarılması için önemli ölçüde yatırımın yanı sıra müfredat planlamasında eğitim araçlarının başarıyla birleştirilmesini sağlayacak esnek bir yaklaşım gereklidir. Sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için kullanıcıların bireysel ihtiyaçlarının üzerinde durulması önemle vurgulanmalıdır. Bu başarılamadığı takdirde, mevcut eşitsizlikler, istenmeden de olsa, azalmak yerine artacaktır.

BİT'in insani gelişmede bilginin anlaşılır şekilde ifade edilmesini kolaylaştırmasına bir örnek ise kırsal kesimdeki yoksullarla ilgilidir. Türkiye'deki BİT projeleri tarımsal hastalıkların teşhisi, doğru hava tahminleri veya beklenen doğal afetler ile ilgili bilgiye düşük maliyetli erişimi sağlayarak tarımdaki verimliliğin artmasına yardımcı olabilirler.

İstihdam Yaratılması

BİT, piyasa hakkında bilgi edinmekte mesafe engelini ortadan kaldırmakta ve emek piyasalarını birbirlerine yakınlaştırmakta bir araç olarak kullanılabilir. Aynı zamanda, ticarete işlem maliyetlerini azaltarak ve ihracat olanakları yaratarak girişimciliği destekleyebilir. Bugüne kadarki uygulamalar, bu süreci desteklemek çabalarıyla ilgili olarak, altı çizilmesi gereken birçok dersi içermektedir. Projenin tasarımı aşamasında yaş, cinsiyet, kültür ve dilin gelişmenin önünü tıkayacak engeller oluşturmadığından, tersine, projelerin

hedeflenen yararlanıcılarının bireysel ihtiyaçlarını hesaba kattığından emin olmak gerekir. Deneyimler bilgisayar ve bilişim teknolojisi eğitiminin sağlanmasının otomatik olarak istihdam yaratmadığını göstermiştir.

Bu tür bir müdahale, istihdam yaratmak ve piyasayı canlandırmak için yapılan geniş kapsamlı bir programın tamamlayıcı bir unsuru olarak görülmelidir.

Katılımın Artması

BİT'in Türkiye'de insanı gelişmeyi iyileştirme potansiyeline sahip olduğu alanlardan biri de yoksullara veya dışlanmış kişilere düşük bir maliyetle kamu bilgilerine

erişebilme olanağını sunmasıdır. Bu da halkın bugüne kadar kısıtlı olan katılımının artması için yeni olanaklar demektir.

Erişimle ilgili hususlara özen gösterildiği takdirde tüm yurttaşlar aktif olarak seslerini duyurabilecek ve bu şekilde hükümetten şeffaflık ve hesap verme talep edebileceklerdir. BİT gerek yerel, gerek ulusal düzeylerde doğrudan iyi yönetim geliştirebilir. Bu da kamu kaynaklarının daha verimli şekilde kullanılmasına yol açacaktır. Ayrıca rüşvet ve kayırmalar gibi iyi yönetişime köstek olan uygulamalar daha etkili bir biçimde önlenebilecektir. Yoksulların karar

Bugüne kadar uygulanmış olan girişimler BİT'in insan faaliyetlerinin çeşitli alanlarında bilişime hızlı ve düşük maliyetli erişim sağlama potansiyeline sahip olduğunu ve genel anlamda kalkınmaya katkıda bulunduğunu göstermektedir.

alma süreçlerine faal olarak katılımları politika belirleme aşamalarında bu kişilerin ihtiyaçlarının dikkate alınmasını sağlayacaktır.

Durum Değerlendirmesi ve Politika Önerileri

Türkiye'nin telefon, radyo ve televizyon yayıncılığındaki son derece gelişmiş altyapısı ülkeyi insani gelişmede BİT'ten beklenen yararların gerçekleştirilebileceği avantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Ayrıca, BİT sektöründe sürekli gelişim ve kapsamlı bir yasal ve düzenleyici çerçeve oluşturulması için gereken temeller atılmıştır.

Ancak bu gelişmelerin insani gelişme üzerindeki etkilerini ölçmek o kadar basit değildir. *2004 Türkiye İnsani Gelişme Raporu*, bu değerlendirmenin yapılabilmesi için üç kıstas önermektedir:

i. Görülen etki, doğrudan mı (örneğin, internette iş bulmak) yoksa dolaylı mı (örneğin, iyi yönetim sonucunda katılımın artması)?

ii. Etki sadece bir kerelik mi (örneğin, zaman kazanmak için bir faturayı elektronik yolla ödemek) yoksa sürekli bir etki mi (örneğin, bir eğitim programı)?

kapsamı nedir (örneğin,

yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde duyarlı grupları içeriyor mu)?

Türkiye'de insani gelişme bakış açısından BİT'in mevcut gelişmesinde üç önemli zafiyet gözlenmektedir:

i) Dezavantajlı kesimlerin dahil edilmesi için yürütülen çabalar kısıtlı ve çoğu kez yetersizdir ve dolayısıyla eşitsizliğin azalması yerine artması riskini taşımaktadır.

ii) BİT etkileşimi kapasitesinin altında kullanılmaktadır ve bu nedenle pasif alıcılara ulaşacak bilginin manipülasyonu ve belki de toplumdaki belirli kesimlerin veya organların teknolojiye egemen olması riski vardır.

iii) Güvenlik ve gizlilik sağlayacak yasal zeminin zayıf olması yurttaşların bu teknolojilere güvenini azaltmaktadır.

Öte yandan, bu noktalara özen gösterildiğinde, Türkiye'de insani gelişme konusunda coşku yaratacak bir takım olanaklar sağlanabilir. Herkese açık elektronik etkileşim sayesinde mesafe ve ayırmıcılık sorunu ortadan kaldırılabilir. Bu da yurttaşlara, kimliğinin gizli kalması, sesini duyurabilmesi ve seçenekler arasından seçebilme olanaklarını getirecektir. Gerçekten de giderek zaman, mekân, eğitim, gelir, veya statü ile sınırlanmayan bir kamusal alan tanımı gelişmektedir. Sivil toplum sansür ve merkezi bir organla kısıtlanmamış bir bilgi alış verişi ortamında güçlendikçe, yurttaşlar da hükümeti katı yapılarını daha esnek ve açık bir sisteme doğru değiştirmeye zorlama özgürlüğüne sahip olabilirler.

Türkiye'nin telefon, radyo ve televizyon yayıncılığındaki son derece gelişmiş altyapısı ülkeyi insani gelişmede BİT'ten beklenen yararların gerçekleştirilebileceği avantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Ayrıca, BİT sektöründe sürekli gelişim ve kapsamlı bir yasal ve düzenleyici çerçeve oluşturulması için gereken temeller atılmıştır.

Ancak maliyetler düşürülmediği takdirde geleceğe dönük bu vizyonlar gerçekleşmeyecektir. Donanım, bilginin geliştirilmesi ve korunması ile ilgili kaçınılmaz maliyetler yoksulların BİT'e erişimlerini kısıtlayabilir. Erişimin sadece bu masrafları karşılayabilecek kişilerle sınırlandırılmasından kaçınılmalıdır. Özel firmaların, BİT uygulamalarını geliştirirken insani gelişmeye birinci önceliği vermeyebileceklerini gözönünde tutarak devlet, eşitsizliklerin süregitmesini engelleyecek önlemler almalıdır. BİT kısa vadede iş güvencesini azaltarak

"yeni yoksullar" yaratılması riskini getirebilir. Bu olasılık dikkate alınarak BİT ile ilgili gelişmelerin kullanıcıların bireysel ihtiyaçlarına duyarlı olması temin edilmelidir, zira BİT ile ilgili planlar iyi uygulanmadığı takdirde, gelecekte de BİT kullanımı konusunda olumsuzluklar yaşanabilir. Tarımsal gelişme bölgelerinde yaşayan kırsal yoksullar, bilişim ve iletişime erişimi olan kadınlar ve ihtiyaca göre tasarlanmış eğitim programlarındaki özürli kişiler gibi grupları destekleyen BİT girişimlerine özel önem verilmelidir.

Kutu 6.1

BİT Politikalarının Oluşturulması ile İlgili Öneriler

1. İnsani gelişmeyi teminat altına almak amacıyla politikalar geliştirecek, standartları yönetecek, ortaklıkları ve bilgi alışverişini teşvik edecek ve BİT içindeki gelişmelerde esneklik ve duyarlılığı kontrol ve koordine edecek bağımsız bir organın kurulması ve sürdürülmesi.
2. BİT'in getirdiği çözümlerin tek başlarına insani gelişmenin ilacı olmadıklarının farkında olarak, BİT'in mevcut yararlı yapılarla birlikte en iyi şekilde kullanıldığını garanti etmek için her girişimde geleneksel ve BİT bağlantılı müdahalelerin dengeli olmasının sağlanması.
3. BİT'e yönelik politikalar üretilirken, esneklik ve etkileşim olanakları açık tutularak, tüm yurttaşların çıkarlarının gözetilmesi ve aşırı standartlaştırma ve dijital uçurum risklerinden kaçınılması.
4. Daha karmaşık ihtiyaçları olan grupların dışlanmasını önlemek ve potansiyel kullanıcıları yabancılaştırarak insani gelişme konusunda gelecekteki gelişmelere zarar vermekten kaçınabilmek için tasarlanacak politikalarda yaratıcı unsurlara yer verilmesi.

Rapor, Türkiye'de BİT'in insani gelişme alanında kullanılması ile ilgili önemli eksiklikleri belirlemektedir. BİT stratejisi ve politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına yönelik merkezi bir kurumsal çerçevenin bulunmaması gelişmeyi yavaşlatmıştır. Bunun yanı sıra sorumluluk alanları örtüşen çeşitli organların işin içinde olması

BİT, yerel politikalar üzerine eğilmekte ve yerel konuların gerek Türkiye çapında gerek uluslararası boyutta birbirine bağlanmasında eşsiz bir fırsat sunmaktadır.

önemli iletişim sorunlarına yol açmıştır. Türkiye, BİT ve BİT ile ilgili alanlarda eğitim görmüş kişilerin az sayıda olması nedeniyle bu sektörde insan kaynaklarının yetersizliğinden de sıkıntı duymaktadır. Genel eğitim harcamalarındaki sürekli gerileme de bu soruna eklenmiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü istatistiklerine göre Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içindeki eğitim harcamaları 1990'da % 18'den 1995'te % 12'ye, ve 2001'de % 8.7'ye düşmüştür. Dolayısıyla, kırsal alanlardaki bilgisayar okur yazarlığının ve bilgisayara erişim ve kullanım oranlarının düşük olması ve internet ağlarının yetersizliği Türkiye'nin gelecekte odaklanması gereken alanları oluşturmaktadır.

Bu raporda, izlenecek politikalar konusunda ileri sürülen öneriler ve varılan sonuçlar, BİT'in sadece modernleşme ve daha hızlı bir yaşam temposu anlamına gelmediğini ve Türkiye'nin BİT'den insani gelişme alanında somut yararlar sağlamayı beklediğini vurgulamaktadır. Kutu 6.1'de temel politikalar ile ilgili dört görüş yer almaktadır: i) özerk bir

organın kurulması; ii) BİT ve geleneksel yöntemlerin sağlıklı bir birleşimi; iii) dijital bölünüm ve eşitsizlikleri önleyecek tüm önlemlerin alınması; ve iv) özel ihtiyaçları olan gruplara daha fazla özen gösterilmesi.

Bu görüşler benimsendikten sonra 2001 e-Avrupa Eylem Planı'nı gerçekleştirmek için geniş kapsamlı bir uygulama planı hazırlanması gereklidir. Bu çalışma, örtüşen sorumlulukları, bireysel ihtiyaçları ve özel sektörle çıkar çatışmalarını belirleyecek koordine bir çalışma olmalıdır. BİT'in insani gelişmede yaygın şekilde kullanılması için yeterli kaynaklara ihtiyaç olduğunu söylemeye gerek yoktur. Bu durum ancak BİT'in potansiyeli, riskleri ve tuzakları konusunda karar mekanizmaları ve kurumsal paydaşların bilinçlenmesiyle aşılabacaktır. Kaynakların seferber edilmesi ve taahhütler verilmesi ulusal politika sınırları düzeyinde kalmamalıdır. BİT, yerel politikalar üzerine eğilmekte ve yerel konuların gerek Türkiye çapında gerek uluslararası boyutta birbirine bağlanmasında eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Bu tür bir ağ sivil toplum girişimleri ve iyi yönetim üzerinde devrimci nitelikte etkiler yapabilir. BİT, yerel düzeyde odaklanarak kullanıcıların sağlık, eğitim, girişim, tarım ve siyasi temsil alanlarındaki özel ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilir. Bu da insanların özledikleri yaşam kalitesine ulaşmalarını sağlayacak seçenekleri genişletecektir.

Kutu
6.2

BİT Stratejileri ve Politikaları

Türkiye'de BİT strateji ve politikalarının oluşturulmaya başlanması 1993 yılına dayanır. Bu tarih kabaca internetin küresel boyutta ticari kullanıma açıldığı günlere rastlar. 1993'ten önce hemen hemen tüm BİT projeleri Devlet Planlama Teşkilatı'nın denetiminde yürütülüyordu. Burada hatıra gelen bir istisna, 1980 sonlarında telsiz telefonların yaygınlaştırılması çabasıydı. Bu girişim yerli telefon santralleri, verici ve diğer ilgili teçhizatın üretimini de kapsıyordu. Bu döneme ait önemli strateji belgesi Dünya Bankası'nın 1993 tarihli "Turkey: Informatics and Economic Modernization" başlıklı raporuydu. Bu rapor Türkiye için bilişime dayalı bir ekonomik eylem planını da içeriyordu. Türk devlet kuruluşları bu rapora farklı tepkiler verdiler. Raporda getirilen önerilerin hükümetin Türkiye'nin BİT konusundaki resmi strateji ve politikalarını etkileyip etkilemediğini söyleyebilmek güç olacaktır.

1993 yılından bu yana üniversiteler, kamu ve özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tüm dünyada ticarileşen internet hizmetlerine paralel olarak Türkiye'de internet tabanlı hizmetlerin gelişmesini teşvik etmişlerdir. Türk BİT piyasası kaotik gelişiminden ötürü zayıf durumdadır. Bu ortamda uzun yıllar gerekli teknik ve yasal altyapı, insan sermayesi ve koordinasyon ve mevzuat eksikliği yaşanmıştır.

Son on yılda tutarlı stratejiler ve politikalar geliştirilmesi açısından önemli ilerlemeler kaydedilmiştir:

1. Açık bir stratejisi ve uzun vadeli planlaması olmamasına rağmen Türk Telekom tarafından ilk TURNET ve daha sonra TINET internet altyapısının kurulması.
2. Türkiye'deki internet teknolojisi ile ilgili konularda Ulaştırma Bakanlığı'na danışmanlık hizmeti vermek üzere bir İnternet Kurulu'nun oluşturulması.
3. Aitri bakanlığın üst düzeyde temsil edildiği ve doğrudan Başbakanlığa bağlı olan Kamu İnternet Hizmetleri Kurulu'nun (Kamunet) kurulması. Bu kurul hükümete ait kuruluşlar tarafından sağlanacak internet tabanlı kamu bilişim hizmetlerinden ve Türkiye'de BİT projelerinin eşgüdümünden sorumludur.
4. Türkiye Bilişim Derneği ve Türkiye Bilişim Vakfı tarafından düzenlenen toplantılar, paneller ve çalışma grupları, ve "Bilişim Kongresi"nin toplanması.
5. Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği'nin (TUSİAD) Bilgi Toplumu ve Yeni Teknolojiler Komitesi tarafından yürütülen bir eylem planı ile çeşitli Bilişim Teknolojileri konularını ele alıp sorunlarını saptamak ve çözümler getirmek üzere yürütülen çalışmalar.
6. Türkiye'de e-ticarete yönelik yasal konular ve ülke çapında güvenli dijital imza mekanizması ile ilgili olarak Dış Ticaret Bakanlığı'nda bir e-Ticaret Koordinasyon Kurulu'nun oluşturulması.
7. Türkiye'nin 2010 yılındaki şebeke ihtiyaçlarını saptamak üzere Ulaştırma Bakanlığı'nın görev yönergesiyle TÜBİTAK tarafından hazırlanan TUENA Raporu.
8. Düzenleyici bir organ olarak bir Telekomünikasyon Kurulu'nun oluşturulması.
9. Özellikle milletvekilleri arasında BİT bilincinin artması amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir Bilişim Çalışma Grubu kurulması ve faaliyetleri.

Henüz daha iyi bir BİT stratejisi ve politika dokümanı olmadığından, e-Avrupa+Eylem Planı Türkiye'de BİT'in yakın gelecekteki planı olarak kabul edilebilir. Bu nedenle, ölçülebilir, ve Türkiye'deki ekonomik duruma uyarlanmış ve gerçekleştirilebilir hedefler belirleyen e-Avrupa+Eylem Planı'nın uygulanması planlanmalı ve gelecek beş-on yıllık sürede takip edilmelidir.

Kaynaklar

- Bryan, C. et al. 1998. "Electronic Democracy and the Civic Networking Movement in Context." in Tsagarousianou, Roza et al. eds., *Cyberdemocracy*. Routledge, London.
- Castells, M. 1997. *The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society and Culture* Volume 2. Oxford: Blackwell Publishers.
- DIE (Devlet İstatistik Enstitüsü). 1999. *Türkiye'de Çocuk İşçiliği* (Child Labour in Turkey) Ankara.
- DIE (Devlet İstatistik Enstitüsü). 2004. "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları, 2004", *DİE Haber Bülteni*, 15.10.2004 (www.die.gov.tr).
- Devlet Planlama Teşkilatı, Bilgi Toplumu Dairesi. April 2004. "e-State Projects and Applications: A Summary Source" direct translation for "e-Devlet Proje ve Uygulamaları Özeti," at www.hilgitoplumu.gov.tr
- FAO (Food and Agriculture Organization). 2000. "Sustainable Development Dimensions," <http://www.fao.org/sdl>.
- Frederick, H. 1997. "Computer Networks and the Emergence of Global Civil Society." in Harsini, Linda, ed., *Global Networks*. Cambridge: The MIT Press.
- Goleman, D. 1995. *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.
- Manaster, D. 2003. "Digital Dilemmas," *The Economist* (Survey) 25 Jan. 2003.
- Poster, M. 1997. "Cyberdemocracy." in Porter, David, ed., *Internet Culture*. New York: Routledge.
- Rheingold, H. 1993. *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Massachusetts: Addison-Wesley.
- Tsagarousianou, R. et al. eds., *Cyberdemocracy*. Routledge, London, 1998.
- Tınisi, N. 2003. *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Türkiye Bilişim Şurası. 2002. "Türkiye Bilişim Şurası Raporu 10-12 Mayıs 2002-Ankara", <http://www.bilisimsurasi.org.tr/home.php?gmlink=rapor> (18.08.2002).
- UNDP (United Nations Development Programme). 1991. *Human Development Report, 1991: Financing Human Development*. New York: Oxford University Press.
- UNDP (United Nations Development Programme). 1994. *Human Development Report, 1994: New Dimensions of Human Security*. New York: Oxford University Press.
- UNDP (United Nations Development Programme). 1995. *Human Development Report, 1995: Gender and Human Development*. New York: Oxford University Press.
- UNDP (United Nations Development Programme). 2001. *Human Development Report, 2001: Making New Technologies Work for Human Development*. New York: Oxford University Press.
- UNDP (United Nations Development Programme). 2002. *Human Development Report, 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World*. New York: Oxford University Press.
- UNDP (United Nations Development Programme). 2003. *Human Development Report, 2003: Millennium Development Goals: A Compact Among Nations to End Poverty*. <http://www.undp.org>.
- UNDP (United Nations Development Programme). 2004. *Human Development Report, 2004: Cultural Liberty in Today's Diverse World*. <http://www.undp.org>.
- United Nations. 2002. *Benchmarking e-Government: A Global Perspective*. <http://www.unpan.org/e-government/Benchmarking%20E-gov%202001.pdf>.
- Wilson, M. 1997. "Community in the Abstract: A Political and Ethical Dilemma?" in David Holmes, ed., *Virtual Politics*. London: Sage.
- World Bank. 2000. *Turkey: Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study: A World Bank Report no: 20029-TL*. <http://www.worldbank.org>.
- World Bank, March 2004. *Turkey Knowledge Economy Assessment Study*. Washington, DC: The World Bank.

Teknik Not: Endekslerin Hesaplanması

Halis Akder

İnsani Gelişme Endeksi Tabloları, Türkiye'nin 81 ilindeki insani gelişmenin göreceli düzeyini karşılaştırmaktadır. Tablolar 2000 yılı verileri kullanılarak hazırlanmıştır. Bu nedenle hesaplamalar, 2001 yılı Türkiye İnsani Gelişme Raporu ile karşılaştırılabilir özelliktedir. Kadının statüsüne ilişkin iki göstergesi olan Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi ve Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü, olanaklar elverişince güncellenmeye çalışılmıştır.

İnsani Gelişme Endeksi

İnsani Gelişme Endeksi üç göstergeden oluşur. Yaşam beklentisi, eğitim (üçte iki ağırlıkla yetişkin okuryazarlığı ve toplam okullaşma oranı) ve yaşam standardı (satınalma gücü olarak kişi başına GSYİH). Ulusal düzeyde, toplam okullaşma oranı anlamlı bir istatistik olmakla birlikte, illere göre hesaplamada yüksek öğretim okullaşma oranlarının kullanılması sorun vardır. Bu nedenle, illere göre İGE hesaplarında yalnızca ilk ve orta öğretim okullaşma oranları kullanılmıştır. Endeksin hesaplanmasında, göstergelerin her biri için asgari ve azami değerler belirlenmiştir. Bunlar: doğum sırasında yaşam beklentisi, 25 yaş ve 85 yaş, yetişkin okuryazarlığı, %0 ve %100, hirsleştirilmiş brüt okullaşma oranı, %0 ve %100; kişi başına GSYİH 100 dolar ve 40.000 dolar olarak alınmıştır.

İGE'nin herhangi bir bileşeni için, endeks değeri şu genel formülle göre hesaplanır: $(\text{gerçek xi değeri} - \text{en düşük xi değeri}) / (\text{en yüksek xi değeri} - \text{en düşük xi değeri})$. Herhangi bir ilin İGE'si ise, yukarıda belirtilen üç endeks öğesinin (yaşam beklentisi, eğitim, gelir) basit aritmetik ortalaması olarak hesaplanmıştır.

Endekslerin hesaplanmasında kullanılan veriler şu kaynaklardan alınmıştır.

Doğuşta yaşam beklentisi: 1997 yılı için Şeref Hoşgör'ün doktora tezi (1997) ve "Doğu Yaşam Tablosu Modelleri".

Eğitim, Okuryazarlık oranları: 2000 nüfus sayımından alınmıştır. 6-16 yaş arasındaki çocuklar baz alınarak hesaplanan ilk ve orta öğretim okullaşma oranları için 2000 yılı Devlet İstatistik Enstitüsü verileri kullanılmıştır.

Gelir: İllere göre gelir, 2000 yılı için Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2582 sayılı "İllere Göre Gayri Safi Milli Hasıla" başlıklı yayınından (s. 201-202) alınmıştır.

Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi

Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi, her ildeki ortalama yaşam beklentisi, eğitim ve gelir değerlerini, kadınlar ve erkekler arasındaki

farklılığa uyarlayarak hesaplanır. Cinsiyete duyarlı bu uyarılama için, kadın ve erkek değerlerinin harmonik ortalamaları alınmıştır. Bu endeks, kadınların erkeklerden daha uzun yaşadığı gerçeğini dikkate alarak, asgari ve azami yaşam beklentisi değerlerini de bu duruma göre değişik belirler. Buna göre, kadınlar için en yüksek değer 87.5, en düşük değer ise 27.5 yıl iken, erkeklerde bu 82.5 ve 22.5 yıl olarak alınmıştır.

Gelirin hesaplanması biraz daha dolaylıdır. Kadın ve erkeklerin gelirden aldıkları pay, ortalama tarım dışı kadın ücretini; ortalama tarım dışı erkek ücretine oranını ile 12 yaş üzeri iktisaden faal nüfus içindeki erkeklerin oranı kullanılarak hesaplanmıştır (Uluslararası Human Development Report 15 yaş üzeri nüfusu esas almaktadır.) Gelir endeksleştirilmeden önce, her ilin ortalama ayarlanmış reel kişi başına gayrisafi hasılasını iskonto edecek bir işlem yapılmıştır. Bu iskonto işlemi, erkek ve kadınların kazamış gelirleri arasındaki farkı o ilin kadın ve erkek nüfuslarına oranı kullanılmıştır.

Nihai Cinsiyete Göre Gelişme Endeksi'nin hesaplanmasında, yaşam beklentisi, eğitim ve gelir eşit ağırlıkla toplanmıştır. (UNDP/NY tarafından yayınlanan Human Development Report'ta bu hesaplama yöntemi örneklerle anlatılmaktadır.)

Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü

Bu göstergenin hesaplanma yöntemi de Human Development Report'larda bulunabilir. Özet olarak, kullanılan üç değişkenin (parlamentoda temsil, idareci ve profesyonel sayıları, gelirden alınan pay) "eşit olarak dağıtılmış eşdeğer yüzde"nin (equally distributed equivalent percentage, kısaca EDEP) elde edilmesinde, nüfusa ağırlıklandırılmış ortalamalar kullanılmıştır. Parlamento temsil verileri T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nden, istihdam verileri ise 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı'ndan alınmıştır. Her değişken EDEP'in %50'ye bölünmesi suretiyle endekslenmiştir. Son ölçü, üç endeksin (ekonomik katılım ve karar alma, siyasi katılım ve karar alma, ekonomik kaynaklar üzerinde söz sahibi olma) toplanması yoluyla elde edilmiştir.

Tablo A1

	Doğumda yaşam beklentisi (yıl) 2000	Yetişkin okuryazarlık oranı 14+ (%) 2000	Birleşik ilk-orta öğretim brüt okulluşma oranı % 2000	Kişi başına Reel GSYİH (PPPS) 2000	Yaşam beklentisi endeksi	Eğitim endeksi	GSYİH endeksi	İnsani gelişme endeksi İGE değeri 2000	Kişi başına Reel GSYİH (PPPS) sıralaması eksi İGE sıralaması
Yüksek İnsani Gelişme									
Kocaeli	73,8	91,8	99,2	16536	0,813	0,942	0,853	0,869	0
Yalova	72,4	92,9	100,3	10209	0,789	0,954	0,772	0,838	1
İstanbul	72,4	93,2	100,3	9664	0,791	0,956	0,763	0,837	1
Bursa	75,2	91,3	95,6	7640	0,837	0,927	0,724	0,829	8
İzmir	72,2	91,5	99,1	9415	0,787	0,940	0,759	0,829	1
Muğla	72,0	92,5	93,3	9307	0,783	0,928	0,757	0,823	1
Sakarya	75,1	90,3	95,0	6462	0,836	0,918	0,696	0,817	13
Bolu	68,2	89,0	96,7	12446	0,720	0,915	0,805	0,814	-6
Tekirdağ	69,2	92,9	97,4	7467	0,737	0,944	0,720	0,800	6
Orta İnsani Gelişme									
Balıkesir	72,6	87,6	93,7	6169	0,793	0,896	0,688	0,792	14
Ankara	66,9	87,6	102,6	9078	0,698	0,926	0,752	0,792	-3
Bilecik	68,4	91,5	93,2	7706	0,724	0,920	0,725	0,790	-1
Antalya	71,2	91,9	86,6	6371	0,770	0,901	0,693	0,788	9
Eskişehir	67,1	92,9	96,8	7373	0,701	0,942	0,718	0,787	2
Denizli	71,9	88,8	87,1	6143	0,781	0,882	0,687	0,784	11
Çanakkale	67,6	89,3	95,8	7583	0,710	0,914	0,722	0,782	-3
Aydın	72,7	86,8	82,9	6417	0,795	0,855	0,695	0,782	4
Manisa	71,0	85,5	86,9	7204	0,767	0,860	0,714	0,780	0
Kırklareli	61,8	92,9	97,7	9564	0,613	0,945	0,761	0,773	-14
Zonguldak	66,3	86,6	94,8	8270	0,689	0,893	0,737	0,773	-11
Edirne	65,0	88,8	95,7	7907	0,667	0,911	0,729	0,769	-11
Artvin	66,7	86,0	96,1	6160	0,694	0,894	0,688	0,759	3
İçel	66,7	88,7	81,7	7215	0,694	0,863	0,714	0,757	-6
Adana	64,3	85,9	93,5	7191	0,656	0,884	0,714	0,751	-5
Uşak	69,6	86,3	89,4	4480	0,744	0,873	0,635	0,751	19
Hatay	68,0	84,3	89,8	5366	0,716	0,861	0,665	0,747	4
Samsun	68,0	84,6	91,2	5088	0,717	0,868	0,656	0,747	6
Burdur	65,2	89,4	87,2	5970	0,670	0,887	0,683	0,746	0
Kayseri	66,4	88,0	92,5	5051	0,690	0,895	0,655	0,746	6
Karabük	66,3	85,9	96,1	4893	0,688	0,893	0,649	0,744	10
Gaziantep	70,0	81,6	88,4	4600	0,750	0,839	0,639	0,742	11
Kilis	70,0	78,0	87,2	5071	0,750	0,810	0,655	0,739	2
Konya	68,6	89,6	71,7	4904	0,727	0,836	0,650	0,738	6
Düzce	68,2	88,9	88,6	3587	0,720	0,888	0,597	0,735	22
Nevşehir	64,6	87,7	80,1	6364	0,660	0,851	0,693	0,735	-12
Kütahya	67,0	88,1	77,3	4937	0,701	0,845	0,651	0,732	1
Çorum	66,9	81,3	85,6	4981	0,698	0,827	0,652	0,726	-1
Rize	63,5	86,6	88,0	5342	0,641	0,871	0,664	0,725	-7
Isparta	66,3	91,8	69,6	4611	0,688	0,844	0,639	0,724	2

İllere Göre İnsani Gelişme Endeksi

	Doğumda yaşam beklentisi (yıl) 2000	Yetişkin okuryazarlık oranı 14+ (%) 2000	Birleşik İlk-orta öğretim brüt okullaşma oranı % 2000	Kişi başına Reel GSYİH (PPP\$) 2000	Yaşam beklentisi endeksi	Eğitim endeksi	GSYİH endeksi	İnsani gelişme endeksi İGE değeri 2000	Kişi başına Reel GSYİH (PPP\$) sıralaması: eksi İGE sıralaması
Amasya	64,4	86,4	88,8	4484	0,656	0,872	0,635	0,721	3
Kırıkkale	61,3	88,4	74,2	7476	0,604	0,837	0,720	0,720	-27
Trabzon	67,5	87,5	71,2	4217	0,708	0,821	0,625	0,718	6
Afyon	68,1	87,4	71,2	3779	0,718	0,820	0,606	0,715	11
Karaman	60,6	89,3	78,4	6125	0,593	0,856	0,687	0,712	-17
Niğde	63,1	85,3	79,1	5478	0,635	0,832	0,668	0,712	-16
Sivas	67,3	83,6	75,5	3832	0,705	0,809	0,609	0,707	7
Kırşehir	62,9	86,3	86,5	4219	0,631	0,864	0,625	0,707	0
Malatya	66,3	83,8	75,7	4077	0,688	0,811	0,619	0,706	3
Kastamonu	63,1	78,7	87,3	5272	0,635	0,816	0,662	0,704	-17
Bartın	66,4	82,3	90,5	2965	0,691	0,851	0,566	0,702	16
Sinop	64,8	80,9	84,0	4112	0,663	0,819	0,620	0,701	-2
Osmaniye	64,3	85,0	86,0	3414	0,655	0,853	0,589	0,699	6
Elazığ	62,8	80,3	83,5	4931	0,631	0,814	0,651	0,698	-15
Giresun	64,5	81,5	72,7	4101	0,658	0,786	0,620	0,688	-4
Bayburt	66,5	85,0	72,1	2862	0,692	0,807	0,560	0,686	12
Tunceli	59,3	81,5	93,6	4355	0,571	0,855	0,630	0,685	-11
Tokat	64,5	84,3	66,0	3876	0,658	0,782	0,610	0,683	-5
Çankırı	64,9	87,5	60,9	3510	0,664	0,786	0,594	0,681	-1
Ordu	66,5	81,1	69,5	3009	0,692	0,772	0,568	0,677	6
K.Maraş	60,4	81,6	78,4	4224	0,590	0,806	0,625	0,674	-14
Aksaray	62,0	84,8	75,7	3123	0,616	0,818	0,574	0,670	2
Gümüşhane	64,7	85,3	58,8	3263	0,662	0,765	0,582	0,669	-1
Diyarbakır	68,1	67,0	70,5	3701	0,718	0,682	0,603	0,668	-8
Yozgat	64,7	84,8	64,6	2736	0,662	0,781	0,552	0,665	5
Erzurum	62,3	82,6	70,1	3178	0,622	0,784	0,577	0,661	-3
Ardahan	60,3	83,0	89,5	2315	0,588	0,852	0,524	0,655	11
Erzincan	59,9	86,4	65,1	3348	0,581	0,793	0,586	0,653	-7
Adıyaman	63,1	77,0	76,9	2736	0,635	0,770	0,552	0,652	2
Kars	60,3	81,2	80,4	2482	0,588	0,809	0,536	0,644	4
Batman	63,1	67,4	77,3	3410	0,634	0,707	0,589	0,644	-11
Mardin	66,2	67,6	70,4	2519	0,687	0,685	0,539	0,637	1
Siirt	63,5	65,8	76,5	3062	0,642	0,693	0,571	0,636	-8
Iğdır	60,3	73,2	83,7	2556	0,588	0,767	0,541	0,632	-2
Ş.Urfa	64,0	65,7	63,2	2847	0,650	0,649	0,559	0,619	-6
Van	63,7	66,6	68,2	2447	0,644	0,671	0,534	0,616	0
Hakkari	60,7	67,5	75,8	2455	0,596	0,703	0,534	0,611	-2
Bingöl	59,5	72,4	65,5	2331	0,575	0,701	0,526	0,601	-1
Bitlis	59,9	71,8	53,1	1932	0,581	0,656	0,494	0,577	0
Muş	62,0	67,3	58,3	1587	0,617	0,643	0,461	0,574	2
Ağrı	60,4	67,4	57,6	1803	0,591	0,642	0,483	0,572	0
Şırnak	57,7	62,3	70,6	1816	0,545	0,651	0,484	0,560	-2

Tablo A2

	Cinsiyete göre (IGE) Sırası 2000	Cinsiyete göre (IGE) değeri 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi		Yetişkin Okuryazarlık oranı 14 yaş ve üzeri		Birleşik ilk ve orta öğretim brüt okullaşma oranı		Tahmini gerçekleşen gelir (PPPS)		IGE sıralaması eksi CGE sıralaması
			(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	
Yüksek İnsanı Gelişme											
Kocaeli	1	0,839	75,7	70,2	0,859	0,972	0,946	1,036	14.594	18.339	0
Yalova	2	0,812	74,2	69,0	0,879	0,973	0,969	1,035	9.068	11.236	0
İstanbul	3	0,810	74,2	69,0	0,887	0,977	0,989	1,016	10.304	9.044	0
Bursa	6	0,796	77,0	71,6	0,861	0,966	0,918	0,992	6.683	8.593	-2
İzmir	4	0,803	73,7	69,0	0,864	0,966	0,973	1,008	8.501	10.314	1
Muğla	5	0,797	73,5	68,9	0,874	0,971	0,921	0,944	8.269	10.241	1
Sakarya	9	0,783	77,0	71,5	0,837	0,967	0,891	1,006	5.416	7.476	-2
Bolu	7	0,796	68,9	65,6	0,825	0,953	0,919	1,013	10.803	14.045	1
Orta İnsanı Gelişme											
Balıkesir	15	0,765	73,5	69,8	0,814	0,939	0,917	0,955	5.430	6.896	-5
Ankara	8	0,790	70,8	61,2	0,885	0,978	1,010	1,040	8.458	9.683	3
Bilecik	11	0,772	69,9	65,3	0,859	0,964	0,900	0,961	6.622	8.688	1
Antalya	16	0,764	72,5	68,1	0,865	0,969	0,845	0,886	5.748	6.957	-3
Eskişehir	12	0,770	70,9	61,3	0,885	0,974	0,931	1,003	5.893	8.859	2
Denizli	18	0,758	73,1	68,8	0,816	0,961	0,847	0,894	5.494	6.789	-3
Çanakkale	14	0,766	69,0	64,5	0,840	0,940	0,909	1,004	6.471	8.603	2
Aydın	21	0,754	73,9	69,7	0,794	0,942	0,795	0,861	5.858	6.974	-4
Manisa	20	0,755	72,4	67,8	0,774	0,937	0,816	0,921	6.165	8.243	-2
Kırklareli	13	0,769	63,0	58,9	0,885	0,968	0,956	0,997	7.323	11.597	6
Zonguldak	19	0,756	68,6	62,1	0,786	0,953	0,867	1,027	6.292	10.343	1
Edirne	17	0,759	66,4	62,1	0,825	0,944	0,942	0,971	6.709	8.966	4
Artvin	23	0,742	67,6	63,9	0,771	0,949	0,910	1,010	4.971	7.334	-1
İçel	22	0,743	67,6	63,8	0,824	0,950	0,781	0,850	6.231	8.190	1
Adana	24	0,742	65,7	61,1	0,779	0,941	0,890	0,978	6.563	7.826	0
Uşak	27	0,729	71,6	65,7	0,784	0,946	0,863	0,922	4.066	4.901	-2
Hatay	29	0,728	69,5	64,5	0,754	0,936	0,851	0,942	4.487	6.261	-3
Samsun	28	0,729	69,4	64,6	0,767	0,934	0,855	0,968	4.676	5.527	-1
Burdur	25	0,735	66,0	62,6	0,825	0,963	0,852	0,891	5.119	6.813	3
Kayseri	26	0,732	67,5	63,4	0,801	0,960	0,879	0,970	4.591	5.512	3
Karabük	31	0,727	68,6	62,1	0,781	0,940	0,899	1,020	3.683	6.130	-1
Gaziantep	32	0,719	71,3	66,9	0,706	0,928	0,823	0,941	4.563	4.637	-1
Kilis	37	0,714	71,3	66,9	0,665	0,898	0,774	0,968	5.033	5.109	-5
Konya	33	0,719	70,0	65,5	0,831	0,962	0,688	0,745	4.269	5.529	0
Düzce	34	0,717	68,9	65,6	0,814	0,960	0,843	0,926	3.101	4.044	0
Nevşehir	30	0,728	64,4	62,9	0,797	0,959	0,753	0,848	5.574	7.173	5
Kütahya	36	0,714	69,0	63,3	0,815	0,946	0,707	0,835	3.749	6.098	0
Çorum	43	0,710	67,8	64,0	0,733	0,901	0,796	0,914	4.294	5.710	-6
Rize	38	0,713	64,7	60,4	0,766	0,970	0,825	0,933	3.771	6.944	0
İsparta	42	0,710	67,5	63,4	0,860	0,970	0,679	0,711	3.905	5.244	-3
Amasya	40	0,711	65,3	61,6	0,787	0,939	0,841	0,932	4.034	4.919	0

Cinsiyete Göre İnsani Gelişme Endeksi (İllere Göre)

	Cinsiyete göre (IGE) Sırası 2000	Cinsiyete göre (IGE) değeri 2000	Doğumda Yaşam Beklentisi		Yetişkin Okuryazarlık oranı 14 yaş ve üzeri		Birleşik İlk ve orta öğretim brüt okullaşma oranı		Tahmini gerçekleşen gelir (PPPS)		IGE sıralaması eksi CGE sıralaması
			(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	(%) 2000 Kadın	(%) 2000 Erkek	
Kırıkkale	35	0,716	62,4	58,3	0,807	0,958	0,710	0,772	5.691	9.176	6
Trabzon	45	0,701	69,6	63,6	0,788	0,964	0,682	0,741	3.694	4.742	-3
Afyon	39	0,713	69,5	64,8	0,934	0,949	0,670	0,751	3.304	4.247	4
Karaman	41	0,711	61,9	57,4	0,834	0,953	0,746	0,819	5.282	6.978	3
Niğde	44	0,704	64,3	60,0	0,756	0,953	0,734	0,847	4.936	6.029	1
Sivas	51	0,689	68,7	64,1	0,739	0,930	0,702	0,807	3.011	4.629	-5
Kırşehir	46	0,700	63,6	60,3	0,785	0,947	0,821	0,906	3.540	4.920	1
Malatya	48	0,692	67,4	63,3	0,747	0,928	0,718	0,793	3.762	4.381	0
Kastamonu	47	0,694	63,5	60,7	0,690	0,894	0,797	0,949	4.003	6.628	2
Bartın	53	0,685	68,6	62,1	0,744	0,915	0,835	0,977	2.321	3.682	-3
Sinop	49	0,690	66,2	61,4	0,727	0,898	0,789	0,891	3.680	4.568	2
Osmaniye	50	0,689	65,7	61,1	0,764	0,937	0,796	0,921	3.101	3.722	2
Elazığ	52	0,688	63,3	60,5	0,687	0,921	0,752	0,912	3.942	5.900	1
Giresun	55	0,676	65,7	61,4	0,697	0,935	0,705	0,747	3.562	4.634	-1
Bayburt	59	0,670	67,8	63,3	0,756	0,946	0,636	0,800	2.597	3.125	-4
Tunceli	54	0,684	60,9	56,5	0,657	0,921	0,902	0,967	3.811	4.744	2
Tokat	56	0,673	65,5	61,6	0,765	0,922	0,613	0,704	3.463	4.279	1
Çankırı	57	0,671	65,2	62,7	0,801	0,943	0,576	0,640	2.969	4.011	1
Ordu	62	0,662	67,3	63,8	0,709	0,917	0,659	0,729	2.596	3.427	-3
K.Maraş	58	0,670	61,4	57,6	0,709	0,922	0,727	0,837	3.487	4.933	2
Aksaray	60	0,665	62,8	59,3	0,757	0,945	0,713	0,799	2.838	3.414	-1
Gümüşhane	63	0,657	66,0	61,6	0,758	0,945	0,550	0,623	2.625	3.882	-1
Diyarbakır	70	0,640	69,3	65,1	0,497	0,845	0,591	0,811	3.175	4.210	-7
Yozgat	65	0,653	66,0	61,6	0,765	0,934	0,605	0,686	2.144	3.323	-1
Erzurum	64	0,653	62,5	60,3	0,717	0,931	0,611	0,783	2.669	3.658	1
Ardahan	66	0,652	61,9	57,0	0,723	0,927	0,837	0,950	1.943	2.656	0
Erzincan	67	0,652	61,1	57,0	0,773	0,941	0,613	0,687	2.592	4.010	0
Adıyaman	68	0,643	64,3	60,0	0,653	0,892	0,709	0,824	2.519	2.951	0
Kars	69	0,640	61,9	57,0	0,685	0,930	0,720	0,882	2.098	2.836	0
Batman	71	0,628	64,3	60,0	0,506	0,848	0,637	0,897	3.322	3.496	-1
Mardin	72	0,613	67,5	63,1	0,495	0,851	0,581	0,817	2.286	2.739	-1
Siirt	73	0,608	64,5	60,9	0,454	0,845	0,566	0,944	2.215	3.837	-1
Iğdır	61	0,664	61,9	57,0	0,809	0,962	0,747	0,923	2.076	3.005	12
Ş.Urfa	74	0,598	65,3	61,0	0,468	0,836	0,515	0,735	2.337	3.320	0
Van	75	0,596	63,0	62,5	0,482	0,850	0,490	0,860	2.068	2.810	0
Hakkari	77	0,590	62,1	58,0	0,437	0,853	0,603	0,895	1.766	3.014	-1
Bingöl	76	0,593	60,5	56,8	0,570	0,871	0,527	0,770	1.873	2.757	1
Bitlis	78	0,568	61,1	57,0	0,550	0,869	0,406	0,638	1.854	2.002	0
Muş	80	0,556	63,2	59,1	0,483	0,855	0,448	0,701	1.369	1.787	-1
Ağrı	79	0,558	61,3	57,8	0,484	0,857	0,438	0,702	1.626	1.968	1
Şırnak	81	0,543	58,9	55,0	0,358	0,826	0,552	0,846	1.580	2.012	0

Tablo A3

	İGE sıralaması	Cinsiyet güçlendirme ölçüsü (GEM) sıralaması	değer	Belediye medislerinde kadın oranı (toplam üye sayısının yüzdesi olarak) 1993	Kadın yöneticiler (toplam sayının yüzdesi olarak) 2000	Kadın meslek sahibi ve teknik personel (toplam sayının yüzdesi olarak) 2000	Kadın gelirinin erkek gelirine oranı 2000
Yüksek İnsanı Gelişme							
Kocaeli	1	5	0,332	0,2	7,7	30,9	0,80
Yalova	2	4	0,337	3,8	8,5	32,9	0,81
İstanbul	3	2	0,363	3,8	13,0	38,2	1,14
Bursa	4	16	0,273	0,7	8,2	34,8	0,78
İzmir	5	3	0,356	3,4	12,4	41,0	0,82
Muğla	6	6	0,324	1,2	11,9	37,4	0,81
Sakarya	7	27	0,240	1,1	6,2	27,4	0,72
Bolu	8	7	0,313	1,2	8,5	30,8	0,77
Tekirdağ	9	10	0,292	1,6	8,0	37,3	0,83
Orta İnsani Gelişme							
Balıkesir	10	19	0,258	0,8	7,5	34,3	0,79
Ankara	11	1	0,382	4,1	16,7	40,1	0,87
Bilecik	12	20	0,253	0,0	7,4	30,2	0,76
Antalya	13	14	0,278	0,4	10,8	36,3	0,83
Eskişehir	14	11	0,291	1,0	10,7	36,9	0,67
Denizli	15	23	0,248	0,1	7,0	35,4	0,81
Çanakkale	16	13	0,281	0,6	10,1	32,9	0,75
Aydın	17	17	0,266	0,7	7,9	37,3	0,84
Manisa	18	24	0,247	0,1	6,1	34,0	0,75
Kırklareli	19	12	0,290	0,4	8,1	37,1	0,63
Zonguldak	20	9	0,294	1,8	10,1	33,2	0,61
Edirne	21	8	0,294	0,4	9,9	39,7	0,75
Artvin	22	36	0,213	0,0	5,5	26,3	0,68
İçel	23	18	0,265	0,2	8,2	36,1	0,76
Adana	24	15	0,274	0,6	8,7	36,9	0,84
Uşak	25	35	0,215	0,6	3,7	33,1	0,83
Hatay	26	31	0,226	0,4	4,6	33,4	0,72
Samsun	27	26	0,244	1,6	5,8	33,4	0,85
Burdur	28	30	0,230	0,0	6,1	31,5	0,75
Kayseri	29	51	0,199	0,0	3,2	29,3	0,83
Karabük	30	21	0,253	1,8	8,4	30,6	0,60
Gaziantep	31	37	0,213	0,6	3,5	31,8	0,98
Kilis	32	41	0,211	0,6	5,3	26,1	0,99
Konya	33	59	0,190	0,0	2,9	26,7	0,77
Düzce	34	33	0,221	1,2	7,2	26,4	0,77
Nevşehir	35	34	0,217	0,0	3,3	31,9	0,78
Kütahya	36	52	0,199	0,4	4,3	25,7	0,61
Çorum	37	56	0,193	0,3	3,9	25,5	0,75
Rize	38	48	0,204	0,0	5,2	27,2	0,54
İsparta	39	28	0,237	1,2	5,8	31,2	0,74

Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (İllere göre)

	IGE sıralaması	Cinsiyet güçlendirme ölçüsü (GEM) sıralaması	değer	Belediye meclislerinde kadın oranı (toplam üye sayısının yüzdesi olarak) 1993	Kadın yöneticiler (toplam sayının yüzdesi olarak) 2000	Kadın meslek sahibi ve teknik personel (toplam sayının yüzdesi olarak) 2000	Kadın gelirinin erkek gelirine oranı 2000
Amasya	40	29	0,230	1,1	5,6	31,1	0,82
Kırıkkale	41	39	0,212	0,0	3,9	25,6	0,62
Trabzon	42	44	0,206	0,0	5,1	29,9	0,78
Afyon	43	53	0,198	0,0	4,6	29,5	0,78
Karaman	44	43	0,208	0,0	3,8	28,1	0,76
Niğde	45	32	0,223	0,0	5,0	33,3	0,82
Sivas	46	62	0,184	0,0	3,7	26,5	0,65
Kırşehir	47	64	0,178	0,0	2,5	26,6	0,72
Malatya	48	45	0,205	0,0	4,2	31,2	0,86
Kastamonu	49	54	0,197	0,0	5,8	24,4	0,60
Bartın	50	25	0,246	1,8	9,7	32,5	0,63
Sinop	51	38	0,213	0,0	6,5	30,6	0,81
Osmaniye	52	40	0,212	0,6	5,6	30,5	0,83
Elazığ	53	61	0,189	0,0	3,0	26,6	0,67
Giresun	54	42	0,210	0,4	4,7	30,4	0,77
Bayburt	55	81	0,140	0,0	1,5	19,8	0,83
Tunceli	56	22	0,251	0,0	7,9	35,3	0,80
Tokat	57	58	0,191	0,5	4,2	25,0	0,81
Çankırı	58	60	0,190	0,0	5,0	25,5	0,74
Ordu	59	47	0,204	0,6	4,6	31,3	0,76
K.Maraş	60	66	0,178	0,0	3,2	24,3	0,71
Aksaray	61	63	0,179	0,0	3,7	26,7	0,83
Gümüşhane	62	77	0,154	0,0	3,1	20,2	0,68
Diyarbakır	63	49	0,202	0,0	4,2	31,8	0,75
Yozgat	64	78	0,152	0,0	2,6	21,8	0,65
Erzurum	65	65	0,178	0,0	3,4	26,2	0,73
Ardahan	66	57	0,192	0,7	6,3	23,8	0,73
Erzincan	67	55	0,197	0,5	5,7	23,9	0,65
Adıyaman	68	69	0,163	0,0	3,1	23,8	0,85
Kars	69	46	0,204	0,7	4,4	31,8	0,74
Batman	70	76	0,158	0,0	2,1	22,4	0,95
Mardin	71	75	0,158	0,0	2,3	23,9	0,83
Silirt	72	67	0,171	0,0	3,4	24,4	0,58
Iğdır	73	50	0,200	0,7	3,9	31,2	0,69
Ş.Urfa	74	79	0,151	0,0	2,2	21,1	0,70
Van	75	68	0,167	0,0	3,0	25,5	0,74
Hakkari	76	74	0,162	0,0	2,9	22,4	0,59
Bingöl	77	80	0,150	0,0	2,0	22,4	0,68
Bitlis	78	70	0,163	0,0	2,7	25,3	0,93
Muş	79	71	0,163	0,0	2,7	26,6	0,77
Ağrı	80	73	0,162	0,0	2,9	25,5	0,83

Tablo A4

	Türkiye	Yunanistan	İran	Polonya
Ülke Nüfusu ve Geliri	2002	2002	2002	2002
Nüfus, yıl ortası (milyon)	69.6	10.6	65.5	38.6
Kişi başına GSMG (PPP, \$)	6,120.0	18,240.0	6,340.0	10,130.0
GSYİH büyümesi (1995-2002,%)	2.0	3.7	4.0	4.0
BİT Altyapısı ve Erişim	2001	2001	2001	2001
Telefon hattı				
100 kişi başına	26.9	52.4	18.7	29.5
En büyük şehirde (1000 kişi için)	388	731	381	199
Bekleme listesi (1000 kişi)	199	8	1.155	502
Hat başına gelir (\$)	275	864	398	646
Şehir içi görüşme ücreti (3 dak. \$)	0.12	0.08	0.02	0.08
Mobil hat aboneleri (100 kişiye düşen)	33.6	84.5	3.3	36.3
Uluslararası internet band genişliği (100 kişi için)	10.6	222.0	8.4	163.6
Genişband aboneleri (100 kişi için)	0.0	0.0	0.0	0.0
Uluslararası Telekomünikasyon				
Dışarıyla görüşme (dak/abone)	36	147	25	73
ABDye tel ücreti (3 dakika,\$)	3.06	0.69	7.70	2.92
Günlük gazete (1000 kişiye)	111	23	28	102
Radyo (1,000 kişiye)	470	478	281	523
Televizyon cihazı (1,000 kişiye)	319	519	163	401
Bilgisayar ve İnternet	2001	2001	2001	2001
Kişisel Bilgisayar				
100 kişiye düşen	40.7	81.2	69.7	85.4
Eğitimde kurulu (1000 olarak)	123.9	83.2	..	252.7
İnternet				
Kullanıcı (100 kişiye)	7.0	15.5	4.8	23.0
Aylık erişim ücretleri				
Servis sağlayıcı ücreti (\$)	25.0	15.2	..	14.4
Telefon kullanım ücreti (\$)	4.10	5.40	..	18.39
BİT Harcamaları	2001	2001	2001	2001
Toplam BİT (milyon \$)	9,313.0	7,280.0	..	10,489.0
GSYİH'nın yüzdesi olarak	3.6	6.1	..	5.9
Kişi başına BİT harcaması(\$)	142.7	688.0	..	271.1
İnternet tarifi (GSMG'nin yüzdesi olarak)	9.5	2.4	4.2	4.1
İş ve Resmi Daire Ortamlarında BİT	2002	2002	2002	2002
1 ile 7 arasında puan (en yüksek 7)				
Genişband internet erişimi	4.1	3.5	..	4.0
Yerel uzman BT hizmetinin varlığı	4.2	4.2	..	5.0
İnternet Servis Sunucuları arasında rekabet	4.2	4.1	..	3.5
Hükümet çevrimiçi hizmetleri	3.2	3.0	..	4.2
BİT kullanımına ilişkin yasalar	3.1	2.9	..	4.1
Hükümetin BİT'e verdiği öncelik	3.7	4.1	..	3.6
Güvenli sunucu	219	116	1	326

Not: İtaliye sayıları bir önceki yılın bold sayılar bir sonraki yıl verileridir.

Kaynaklar: İCT at a Glance: World Bank, 2005

World Telecommunication Development Report 2001, International Telecommunication Union

BİT Göstergeleri Türkiye ve Bazı Seçilmiş Ülkeler

Tayland	Kolombiya	Suriye	Rusya	Romanya	Bulgaristan	Macaristan
2002	2002	2002	2002	2002	2002	2002
61.6	43.7	17.0	144.1	21.8	7.9	10.2
6,680.0	5,870.0	3,250.0	7,820.0	6,290.0	6,840.0	12,810.0
0.6	0.7	2.3	2.6	-0.5	1.3	4.2
2001	2001	2001	2001	2001	2001	2001
10.4	17.4	12.3	23.9	18.7	36.8	32.6
452	327	156	463	368	564	588
544	1.175	2.806	6.020	576	182	20
579	291	253	195	222	0	1.017
0.07	0.03	0.01	0.01	0.11	0.01	0.09
26.0	10.6	2.3	12.0	22.9	33.3	67.6
16.3	12.7	0.9	61.2	87.2	10.1	1,048.3
0.0	0.1	0.0	0.0	0.1	0.0	1.1
52	40	96	29	44	43	51
1.49	2.20	20.04	6.12	1.96	2.37	0.98
64	46	20	105	..	116	465
235	549	276	418	358	543	690
300	286	67	538	379	453	445
2001	2001	2001	2001	2001	2001	2001
27.8	42.1	16.3	49.7	35.7	44.3	100.3
271.5	118.8	..	471.3	36.8	22.1	76.7
7.8	4.6	1.3	4.1	8.1	8.1	15.8
9.0	..	..	14.8	15.0	7.8	12.7
0.75	0.25	..	0.14	0.37	0.02	13.59
2001	2001	2001	2001	2001	2001	2001
4,751.0	10,434.0	..	9,908.0	956.0	530.0	4,646.0
3.7	12.0	..	3.3	2.2	3.8	8.9
75.6	230.9	..	68.2	42.8	65.4	465.5
4.2	12.2	58.6	5.6	16.4	8.3	8.1
2002	2002	2002	2002	2002	2002	2002
3.9	3.9	..	2.7	4.4	2.9	4.2
3.9	4.4	..	4.4	2.9	4.3	5.1
4.9	4.4	..	3.6	3.4	3.7	4.3
3.2	3.6	..	2.6	1.2	3.0	4.4
3.5	4.4	..	3.0	3.1	3.3	4.9
5.1	4.2	..	3.7	4.0	3.6	5.4
116	71	1	285	53	18	127

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Birlik Mahallesi, 2. Cad. 11

Çankaya - ANKARA

Tel: (312) 454 11 00

www.undp.org.tr

